

UTJECAJ PROLIFERACIJE ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTAVANJE NA SIGURNOST EUROPSKE UNIJE

Vilko Klasan¹

SAŽETAK: *Nova vrsta terorizma, inspirirana militantnom političkom teologijom, koja nema granica u primjeni nasilja, i proliferacija oružja za masovno uništavanje i sredstava za prijenos ovih oružja velikog doseg na ekstremističke vlade, i njihova kombinacija, postali su glavnim razlogom velike zabrinutosti i direktna su prijetnja kako globalnoj međunarodnoj sigurnosti tako i sigurnosti EU te utiču na preventivne, obrambene i instrumente odgovora kojima države i društva pokušavaju očuvati svoju sigurnost. Iako je proliferacija OMU ograničena na relativno mali broj država ona mogu biti korištena ne samo kao sredstva masovnog vojnog napada, već i od strane terorista ili drugih kriminalnih elemenata. Nadalje, Europska Unija se može suočiti sa rizicima u civilnom sektoru, kao rezultat diljem svijeta raširenih nuklearnih tehnologija i kemijske i biološke industrije. EU je razvila široki spektar mjera protiv ovih rizika od vojnih priprema za jačanje neproliferacijskih režima do takvog diplomatskog pristupa prema proliferacijskim državama kojim njihove programe OMU smatra više signalom sigurnosne brige nego agresivnih namjera. Za očekivati je sve manje "jasnih, konvencionalnih i simetričnih" prijetnji i scenarija, čak i ako se ne koriste KBRNE oružja. Imajući ovo na umu Europska Unija, a u njoj dakako i Republika Hrvatska, mora biti pripremljena na ove predstojeće prijetnje.*

¹ Stavovi izneseni u radu izraz su osobnog mišljenja autora i ne predstavljaju stavove institucije u kojoj autor radi.

KLJUČNE RIJEČI: *Proliferacija, OMU, Terorizam, Nuklearno oružje, Radiološko oružje, Biološko oružje, Kemijsko oružje, Sigurnost EU, Neproliferacija*

SUMMARY: *A new type of terrorism inspired by militant political theology that sets no limits on the violence it employs, the spread of weapons of mass destruction (WMD) and their long-range means of delivery to extremist governments, and the combination of both, have become the main security concerns and pose both a direct threat to global international security and security of EU, that influence the preventive, defensive and responsive instruments with which states and societies try to preserve their security. Although the proliferation of WMD is confined to a relatively small number of countries it can be used not only in large scale military attacks but also by terrorists and other criminal elements. Furthermore, EU can expect and may face risks in the civilian sector that are the result of the worldwide spread of nuclear technology and chemical or biological industry. EU has developed a broad spectrum of measures against those risks, ranging from military preparations to a strengthening of non-proliferation regimes and a diplomatic approach to those proliferators whose WMD programs consider as a signal of security concern rather than aggressive intent. There will be fewer and fewer "clean, conventional, symmetric" threats and scenarios even when CBRNE weapons are not used. With this in mind, European Union as well as Croatia in it has to be prepared for these imminent dangers.*

KEY WORDS: *WMD, Proliferation, Terrorism, Nuclear Weapons, Radiological Weapons, Biological Weapons, Chemical Weapons, EU Security, Nonproliferation*

O AKTUALNOSTI TEME

Obični hrvatski građani, zaokupljeni brigama što im je donijela gospodarska kriza, već lagano zaboravljajući ratne strahote kojima su bili izloženi tijekom Domovinskog rata,

ponovno su došli u situaciju osjetiti paniku i strah. Nakon najnovijih terorističkih ili "terorističkih" napada u Zagrebu koji su, srećom, završili bez ljudskih žrtava ponovno se otvorila tema je li, i koliko, Hrvatska izložena terorističkim napadima i (ne)sprema na njih. Dok se mediji i „stručnjaci“ uglavnom spore oko toga je li se uopće radilo o terorističkom napadu, zaboravljajući da čak ni UN nisu usvojile definiciju terorizma, zabrinuti građani izražavaju strah od same pomisli što bi se sve moglo desiti da, bez obzira tko i iz kojih motiva, upotrijebi eksplozivnu smjesu s primjesama radioaktivnih elemenata ili nekakvim biološkim ili kemijskim otrovima. U sjećanju im je teroristički napad na policijsku postaju u Rijeci iz 1995. kada su pripadnici Gama-al-Islamie nabavili eksploziv, napravili auto bombu i izvršili napad. Zadnji događaji u Siriji i oko nje, gdje se u mirovnoj misiji na Golanu nalaze i pripadnici OSRH, vjerovatno povećavaju rizik da bi se i Hrvatska mogla naći na nišanu određenih terorističkih skupina. Uvažavajući činjenicu da Bašarov režim posjeduje kemijsko i biološko oružje, a ne ohrabruje niti razvoj događanja u i oko Irana te imajući u vidu i situaciju u Pakistanu i Sjevernoj Koreji, ovoj temi treba pristupiti vrlo ozbiljno.

Proliferacija oružja za masovno uništavanje (OMU – skupni naziv za kemijsko, biološko, radiološko nuklearno i (razorno)eksplozivno oružje) je 30 ili 40 godina stari problem. U doba Hladnog rata ovo pitanje bilo je ograničeno na vrlo mali broj zemalja, a sve rasprave o OMU bile su ograničene na rasprave o doktrinama moguće uporabe OMU od strane supersila. Već je postalo uobičajeno reći da je poslije završetka Hladnog rata prijetnja uzrokovana proliferacijom značajno porasla: mogućnosti (bivših) supersila da kontroliraju svoje "klijente" u zemljama u razvoju i "obrambenim" savezima je nestala, želja država u tom novom "sigurnosnom vakumu" da dođu u posjed OMU radi zaštite vlastite sigurnosti (ili opstanka) je porasla, povećani su "apetiti" nekih država da povećaju svoj regionalni (ili globalni) utjecaj dolaskom u posjed OMU, i konačno, na scenu su stupili novi nedržavni akteri koji za dostizanje svojih ciljeva namjeravaju upotrijebiti OMU.

Sprječavanje daljeg širenja (proliferacija) oružja za masovno uništavanje (OMU) i sustava za njihov prijenos su nakon napada kemijskim oružjem u tokijskoj podzemnoj željeznici 1995. povećali interes i zabrinutost, a nakon monstruoznih terorističkih napada od 11. rujna 2001. postali prioritetne teme sigurnosne politike demokratskih (zapadnih) zemalja. Nažalost, počela su se ostvarivati predviđanja

nekih eksperta sa područja proliferacije, koji su u 1980-tim upozorili na mogućnost korištenja OMU u terorističke svrhe. U prvoj knjizi iz serije o proliferaciji koju je Carnegie Endowment publicirao 1984. njen autor, Leonard Spector, napisao je:

"Širenje posjednika nuklearnog naoružanja predstavlja jednu od najvećih ugroza našeg vremena i vjerojatni je okidač budućeg nuklearnog holokaustaŠirenje nuklearnog oružja također povećava i rizik pada tog istog oružja u ruke vojnih disidenata ili revolucionara Prijetnja svijetu nuklearnim terorizmom povećava se"².

"Novi terorizam" učinio je opasnost za živote nedužnih ljudi mnogo većom no što je ona ikad bila. Tehnološki razvoj čija je krajnja rezultanta i mogućnost korištenje oružja za masovno uništavanje radi ostvarivanja terorističkih ciljeva, povećao je nesigurnost svijeta u kojem živimo. Većina svjetskih stručnjaka smatra da međunarodni terorizam nikad u povijesti nije bio tako moćan kao danas te da je upotreba OMU u terorističkom napadu sasvim izvjesna posljedica proliferacije OMU.

Primjeri Indije i Pakistana zorno su pokazali nesavršenost i nemoć trenutnih neproliferacijskih režima, a vrijeme "novog vala proliferacije" je tek započelo.

Budući da su informacije o terorističkim napadima postale dio svakodnevne stvarnosti, a spekulacije o najgorem mogućem scenariju – terorizmu s oružjem za masovno uništavanje – postale sve češće, pažnja svjetske javnosti, ali nažalost ne i Hrvatske, počela se usmjeravati (ili vraćati) proliferaciji OMU kao "izvoru" problema oružja masovnog uništavanja. Budući da na hrvatskom jeziku o proliferaciji oružja za masovno uništavanje ne postoji apsolutno nikakva literatura, valjda zato jer Republika Hrvatska ne posjeduje OMU, odlučio sam iskoristiti činjenicu pozitivnog "avisa" za prijem RH u Europsku Uniju, upoznavajući makar određeni krug zainteresiranih za temu i pobuditi pažnju na prijetnju koje se građani članica EU najviše plaše i potaknuti odgovorne strukture na drugačije promišljanje ovog problema koji se "ne događa nekom drugom".

Nadalje, budući da se samo provođenje neproliferacije OMU susreće s nizom problema, počevši od same definicije šta su to OMU, različitih pogleda na politiku neproliferacije, nedostatnost međunarodne i nacionalnih regulativa, pa do problema na taktičkoj razini provođenja i tehničkim

2 Spector, L.: Nuclear Proliferation Today, Vintage Books, New York, 1984., p.3

ograničenjima kontrole, ovaj će rad pokušati objasniti neke od najvažnijih problema, obrazložiti uzroke i posljedice te predložiti neka od mogućih rješenja.

UVOD

Unatoč nadanjima nekih da su simultani teroristički napadi od 11. rujna 2001. u više gradova u SAD malo vjerojatni na području Europske Unije, događaji u Madridu od 11.ožujka 2004. su to na najstrašniji način demantirali. Novo poglavlje terorizma pokazalo je nove vrste ugrožavanja za koja svijet nije pripravan i na koje sigurnosni i obrambeni sustavi zemalja i saveza, vojnih i političkih, nemaju odgovor. Pitanje koje je otvoreno ovim napadima glasi: kakvi bi bili efekti ovih napada da je u njima upotrijebljeno oružje masovnog uništavanja? Je li prijetnja tzv. megaterorizma ili superterorizma realna?

"Je li moguće zamisliti da je tragedija od 11.rujna 2001. mogla biti još gora? Istina jest da je jedan napad koji uključuje nuklearno ili biološko oružje mogao ubiti milione"³

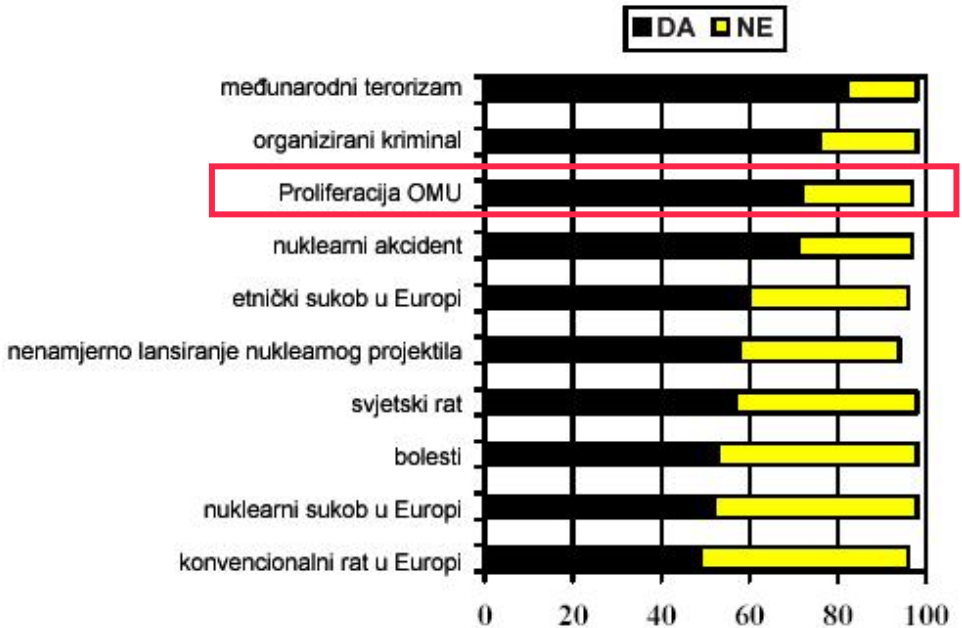
U današnjem globaliziranom društvu Europska Unija je, kao uostalom i cijeli svijet, izložena novim rizicima i prijetnjama. Politički, socijalni i tehnološki razvoj uvjetovao je takav razvoj sigurnosnog okružja u kojem su rizici i prijetnje potpuno promijenili prirodu – postali vrlo raznoliki i "nevidljivi". Nekadašnje državne granice, koje su u vrijeme bipolarne podjele svijeta određivale "sigurno područje" koje se kontroliralo strogim mjerama nadzora ljudi i roba pri prelasku granica, današnjim ugrozama ne predstavljaju nikakvu prepreku. Od završetka Hladnog rata i pada Berlinskog zida vojna agresija na teritoriju članica EU postala je nevjerojatnim scenarijem, što pak ne znači i da je vojno sukobljavanje na teritoriju Europske Unije potpuno isključeno⁴. Rezultati jedne od anketa, o tomu što građani EU doživljavaju kao prijetnju i čega se boje, govore da građani uz međunarodni terorizam proliferaciju oružja masovnog uništavanja doživljavaju kao najveću prijetnju

3 UN-Press Release SG/SM/7977/GA/9920: Secretary General, Addressing Assembly on Terrorism, calls for immediate, far-reaching changes in UN Response to Terror., New York 1.October 2001.

4 Research for a Secure Europe, Report of the Group of Personalities in the field of Security Research, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2004., p.9.

vlastitoj sigurnosti, ali i druge rizike vezane uz oružja za masovno uništavanje.

Slika 1: Čega se boje građani EU?

Izvor: Eurobarometre, Sondage no. 58.1, October/November 2002.

Svjesni činjenice da svim dosadašnjim političkim, diplomatskim, pravnim, sigurnosnim, tehničkim i drugim mjerama proliferacija oružja za masovno uništenje nije zaustavljena i da je velika vjerojatnost da terorističke organizacije dođu u posjed takvih oružja, vjerojatnije vlastitom proizvodnjom nego krađom ili kupovinom, što se osobito odnosi na KB agense, i upotrijebe ih u budućim terorističkim napadima, prvo je u SAD, a nakon napada u Madridu i u zemljama Europske Unije, započela cjelovita reforma sigurnosnog sustava, koja obuhvaća niz mjera i aktivnosti za sprječavanje proliferacije oružja za masovno uništenje.

Europska Unija, sa znatnim zakašnjenjem i u potpuno drugačijim okolnostima, ali poučena tragičnim iskustvom SAD, a nakon Madrida suočena s istom globalnom ugrozom i gubljenjem iluzije da EU može ostati "pošteđena", izradila je konceptualni dokument pod nazivom Sigurnosna

strategija EU u kojoj je proliferacija OMU najveća prijetnja sigurnosti EU i njenih građana, a zatim i Strategiju EU za borbu protiv proliferacije OMU.

Posebnu važnost problemu proliferacije oružja za masovno uništavanje daje činjenica povezanosti proliferacije OMU s drugim globalnim rizicima kao što su organizirani kriminal, međunarodni terorizam, regionalni konflikti te drugi globalni problemi koji pogoduju proliferaciji OMU, čime se globalna sigurnost dramatično smanjuje.

U fazi širenja EU, kao i određenjem Republike Hrvatske da su njeni strateški ciljevi članstvo u Europskoj Uniji i NATO-u, prelazak na koncept kolektivne sigurnosti podrazumijeva da je sigurnost građana Republike Hrvatske neposredno povezana sa sigurnošću asocijacija kojima će Republika Hrvatska vrlo brzo pripadati. Zbog toga sve više dolazi do izražaja načelo o nedjeljivosti sigurnosti – nema osobne sigurnosti bez sigurnosti drugih i nema jačanja vlastite sigurnosti na račun tuđe sigurnosti. Jednako tako, nema učinkovitog sruza s rizicima i prijetnjama bez uzajamne suradnje i pomoći. Stoga ugroze sigurnosti EU kao političke, gospodarske, sigurnosne i vrijednosne organizacije, vrlo bitno opredjeljuju buduća određenja i postupanja RH u smislu prihvaćanja obveza i odgovornosti za sigurnost EU, kao i doprinosa toj sigurnosti. Kako bi Republika Hrvatska što više pridonijela ukupnoj sigurnosti EU potrebno je znati nastojanja, mjere i aktivnosti na svim područjima sigurnosti i zaštite, koje EU poduzima u borbi protiv proliferacije OMU, od diplomatskih, političkih, pravnih, organizacijskih, tehničkih, vojnih i drugih.

Suradnja država članica EU, ali i svih drugih država na svim nabrojanim područjima je "conditio sine qua non" europske sigurnosti.

Raščlambom rezultata i analizom prirode rizika, prijetnji i ugrožavanja u Europskoj sigurnosnoj strategiji europska sigurnost suočena je sa sljedećim ključnim rizicima:

- proliferacija oružja za masovno uništavanje, posebno u kombinaciji s međunarodnim terorizmom,
- terorizam, osobito onaj katastrofičnih razmjera ("superterorizam", "hiperterorizam", "megaterorizam"),
- regionalni konflikti koji se pojavljuju kao izvori drugih prijetnji kao što su terorizam, proliferacija OMU, organizirani kriminal i ekstremizam,

- organizirani kriminal, koji se razvio do međunarodnih dimenzija

Ove prijetnje po svojoj prirodi su vrlo raznolike i teško "vidljive", kad su u pitanju indikatori prijetnji, u odnosu na prijetnje kojima je EU bila izložena u vrijeme Hladnog rata. Zbog toga se pristup pojmu sigurnost kao i pristupi njenom ugrožavanju moraju shvaćati na potpuno drugačiji način ("sveobuhvatna sigurnost"). Ove prijetnje sigurnosti EU zahtijevaju multidisciplinarni pristup koji mora ujedinjavati strukture i sredstva unutarnje i vanjske sigurnosti na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

Cilj rada je istražiti zašto je proliferacija oružja za masovno uništavanje prepoznata kao glavna prijetnja sigurnosti EU u novom sigurnosnom okružju, zbog čega je neophodno definirati i pojmovno odrediti sigurnost EU, oružja masovnog uništavanja i proliferaciju OMU, nove oblike ugroza, objasniti promjenu paradigme u proliferaciji OMU, područja na kojima se poduzimaju mjere za sprečavanje proliferacije OMU, međunarodne ugovore i režime neproliferacije i njihovu efikasnost, probleme u provedbi politike neproliferacije, suradnju na području zakonsko-pravne regulative izvoza roba i to osobito roba dvostruke namjene ("dual use"). Također, cilj rada je istražiti što RH mora učiniti za svoju vlastitu sigurnost i kako RH može dati svoj obol sigurnosti EU kao buduća članica, kao i davanje konkretnih prijedloga za poboljšanje, ubrzanje i proširenje suradnje na ovom području.

Analizirajući pojavnost, stanje i perspektive proliferacije OMU potrebno je procijeniti kvalitativna i kvantitativna obilježja prijetnje Europskoj Uniji od uporabe OMU, odnosno visinu rizika i vjerojatnost nastanka događaja koji bi uključivao uporabu OMU, bez obzira na način njegovog nastanka: ratnim sukobom, što je malo vjerojatno, ili terorizmom, katastrofom, incidentom itd., što je vjerojatnije. Ovo je bitno iz razloga što se možebitna uporaba OMU javlja kao direktna posljedica proliferacije odnosno proliferacijom OMU povećavaju se i rizici uporabe OMU.

Rad na ovom magistarskom radu započet je 2000. u SR Njemačkoj, gdje se autor bavio obradom proliferacijom OMU, a osobito balističkih raketa kao najčešćeg sredstva za prijenos OMU, ali s naglaskom na izgradnji sustava za proturaketnu obranu Europe. Stoga je izbor teme u stvari nastavak rada na istoj temi sa željom da se i u Republici Hrvatskoj ova tema sustavno i stručno obradi i pridonese sagledavanju i objašnjavanju proliferacije OMU i terorizma s

OMU, kao njene direktne posljedice. Do sada na hrvatskom jeziku nije objavljen niti jedan stručni ili znanstveni rad koji se bavi proliferacijom oružja za masovno uništavanje.

Prvi dio rada (1. poglavlje) daje definicije osnovnih pojmova važnih za potpuno razumijevanje teme. U ovom se dijelu rada definiraju novi oblici ugroza, proliferacija oružja za masovno uništavanje kao i sredstava za prijenos ovih oružja. Također, tu se definira pojam oružja za masovno uništavanje – nuklearnog, radiološkog, kemijskog i biološkog oružja, te je prikazana usporedba efekata djelovanja pojedinih vrsta oružja. Nadalje, navedeni su i različiti pristupi u definiranju ovih pojmova kao i određena terminološka sporenja.

Sigurnost kao pojam razrađen je na više razina, od individualne do kolektivne, preko nacionalne sigurnosti i pojma tzv. sveobuhvatne sigurnosti, kako bi se shvatilo koje sve aspekte obuhvaća sigurnost Europske Unije.

U drugom, analitičkom dijelu rada (2. i 3. poglavlje) razrađuje se problem proliferacije oružja za masovno uništavanje u dva najbitnija aspekta: proliferacija nuklearnog, kemijskog i biološkog oružja i balističkih raketa na razini država (state actors) i u terorističke svrhe, odnosno na razini nedržavnih aktera (non-state actors). Detaljno je obrađen pojam tzv. novog terorizma, navedeni trendovi, taktike i strategije, kao i dana procjena rizika i mogući scenariji terorizma s oružjima za masovno uništavanje.

Pretposljednji, treći dio rada (4., 5. i 6. poglavlje) posvećen je naporima međunarodne zajednice i Europske unije borbi protiv proliferacije oružja za masovno uništavanje i njenih mogućih posljedica. Navedeni su međunarodni ugovori, režimi i mehanizmi politike neproliferacije, kontrole izvoza i kontrole roba dvojne namjene. Obrađena je Strategija EU za borbu protiv proliferacije OMU, kao dio nove Europske sigurnosne strategije i navedene kratkoročne i dugoročne mjere. Posebno su obrađene mjere EU za borbu protiv terorizma, posebno onog koji bi uključivao korištenje oružja za masovno uništavanje. Ukratko je prikazan pristup Republike Hrvatske problemu proliferacije OMU i dosada poduzete mjere borbe protiv proliferacije OMU kao i prijedlog budućih aktivnosti RH na području neproliferacije OMU.

U zaključnim razmatranjima utvrđeno je da rezultati rada potkrepljuju početnu hipotezu istraživanja da proliferacija oružja za masovno uništavanje predstavlja stvarnu i realnu prijetnju Europskoj Uniji. Dio zaključaka koji se odnose na

jačanje multilateralnih instrumenata neproliferacije, ali i protuproliferacije, prikazan je u formi prijedloga, te je naznačen mogući nastavak rada i istraživanja u ovom području, koji mogu pomoći boljem razumijevanju i smanjenju svih vrsta rizika koji su posljedica proliferacije OMU. Sva razmatranja, analize i zaključci temeljeni su isključivo na podacima iz javno dostupnih izvora – knjiga, časopisa, stručnih publikacija i Interneta.

U znanstvenom istraživanju, formuliranju i prezentiranju magistarske radnje i dokazivanja početne hipoteze će se stoga koristiti u odgovarajućim kombinacijama brojne znanstvene metode i to:

- deskriptivna metoda (metoda zapažanja i opisivanja fenomena) – podrazumijeva studij dokumentacije i podataka,
- metoda komparacije – uspoređivani su podaci, hipoteze i razmišljanja raznih autora koji se bave problematikom nekonvencionalnog terorizma.
- metoda analize i sinteze – analizirani su podaci, dokumenti, literatura, karte
- induktivna i deduktivna metoda – korištena je za donošenje općih zaključaka na temelju pojedinačnih i posebnih slučajeva i obrnuto
- metoda apstrakcije i konkretizacije – za odvajanje nebitnih i isticanje bitnih elemenata i karakteristika proliferacije
- statistička metoda – korištena u procjeni različitih izvora informacija
- metoda procjene – prvenstveno je korištena u procjeni rizika.

Rezultati magistarskog rada dokazat će da u novom sigurnosnom okružju proliferacija OMU predstavlja stvarnu i realnu prijetnju sigurnosti EU, da su dosadašnje poduzete mjere i aktivnosti nedostatne i da je, zbog prirode prijetnje koju proliferacija OMU sa sobom nosi, svako parcijalno rješenje neučinkovito. Samo globalni pristup može dati zadovoljavajuće rezultate za što postoji praznog prostora za povećanje stupnja sigurnosti građana EU. Također u magistarskom radu bit će predložene aktivnosti i mjere koje treba poduzeti Republika Hrvatska u borbi protiv proliferacije OMU i kao buduća članica pridonijela sigurnosti EU.

1. NOVI OBLICI UGROZA I POJMOVNA ODREĐENJA

1.1. NOVI OBLICI UGROZA

Erozija komunističkog sustava i slijedom toga raspad Varšavskog ugovora, koji je označio završetak epohe Hladnog rata, doveli su do potpuno izmijenjene konstelacije odnosa i bili uvod u potpuno novu fazu razvoja međunarodnih odnosa. Umjesto bipolarnog svijeta i jasno uređenih odnosa, koji su karakterizirali jasna raspodjela svjetske moći, sfera utjecaja ali i jasna i izračunjiva konstelacija rizika i prijetnji, koja je počivala na ravnoteži konvencionalnih oružja i sustavu nuklearnog zastrašivanja, nastaje potpuno nova slika karakterizirana multipolarizmom i potpuno nejasnom slikom mogućih ugroza. Njih u najvećoj mjeri karakterizira kompleksnost, nepredvidljivost i nemogućnost definiranja determinanti kojima bi se odredili indikatori takvih prijetnji.

Također jedno bitno obilježje novonastalog multipolarnog sustava je povećani broj sigurnosno-političkih aktera bilo da su oni državne (state actors) ili nedržavne (non-state actors) prirode.⁵ Pored povećanja broja država različite veličine, političkog i gospodarskog značenja, povećao se i broj međunarodnih organizacija i transnacionalnih aktera. Globalno se mogu prepoznati dva paralelna ali kontradiktorna procesa: globalizacije, kao procesa integracije različitih ekonomskih, kulturnih, društvenih i religijskih cjelina s jedne strane, i trend regionalizacije ili individualizacije, kao proces dezintegracije uvjetovan nestajanjem povijesnih "stega" i nastajanjem novih država, i regionalnih struktura na različitim područjima djelovanja. Povezano s tim i nastajanje novih "globalnih igrača" (global players) ili središta moći, praćeno je njihovim zahtjevima za dokazivanjem moći, što sa sobom nosi znatan porast mogućnosti potencijalnih konflikata, jer utiče kako na suverenitet pojedinih malih država u određenim regijama svijeta, njihovu kulturu i religiju, tako i na interese drugih aktera izvan potencijalnih konfliktnih regija.

Nestajanjem dotadašnjih saveza do tada bipolarnom podjelom svijeta potiskivane etničke, kulturne i religijske razlike izlaze na vidjelo. Regionalne sigurnosno-političke organizacije su ipak pridonijele tomu da se rizici regionalnih konflikata nastalih kao posljedica navedenog nisu proširili i

5 Rühl, L.: Die strategische Lage zum Jahreswechsel, ÖVtGM, ÖMZ 1/200, Wien, Jänner/Februar 2000.,s.3-12

pretvorili u nadregionalne sukobe, ali daljnji razvoj je potpuno nepredvidiv.

Tendencija regionalizacije odnosno fragmentiranja ipak posustaje u utrci sa procesom sve brže i šire globalizacije, koja se ogleda na ujedinjavanju na gospodarskoj, političkoj i vojnoj razini. Rastuća moć, utjecaj i značenje multinacionalnih gospodarskih aktera djeluje istovremeno na smanjenje moći klasičnih nacionalnih država u međunarodnim odnosima. Umjesto tradicionalnih političkih čimbenika moći pojedine države, pojavljuju se novi čimbenici kao što su industrijska i financijska učinkovitost gospodarstva, tehnološko-znanstveni uvjeti te sposobnost strategijskog upravljanja informacijama ili sposobnost provedbe vlastitog sustava vrijednosti i prava. Ogromna moć informacijskih i komunikacijskih tehnologija dovela je do "umrežavanja" na svim razinama i pretvorila svijet u "global village".

Paralelno s ovim trendom razvoja, koji se može ocijeniti pozitivnim, zbog paralelnih negativnih efekata globalizacije, razvija se sve veći konfliktni potencijal, a s njim i ranjivost država i međunarodne zajednice u cjelini. Sve veći jaz između razvijenih i nerazvijenih država i ograničenost prirodnih resursa manifestira se u novim pojavnostima kao što su: masovna migracijska kretanja, fenomen daljeg fragmentiranja država kao i sve veći broj različitih radikalnih pokreta. Osim toga, kao posljedica globalizacije je da države sve manje mogu kontrolirati kolanje kapitala pa se sve više multinacionalne kompanije (odnosno profit), koje su preuzele tu ulogu u potrazi za sve većim profitom, pojavljuju i kao (su)kreatori ukupne međunarodne politike. Za moderne industrijske države posljedice ovih trendova predstavljaju nove sigurnosne izazove i impliciraju zahtjeve za nužna djelovanja.

Slijedom navedenih promjena, a najviše se to odnosi na kraj antagonizama supersila, kada su mir i "sigurnost" bila garantirani svojevrsnom "simetrijom nuklearnog straha" (Overkill Concept). Taj zastrašujući mir bio je ipak karakteriziran jasnom, vidljivim prijetnjom, "crtom bojišnice" i za obje strane poznatim neprijateljem, pravcem mogućeg napada i proračunjivim indikatorima prijetnje. Nestankom ovakve "simetrije" nastao je cijeli spektar rizika i prijetnji, analogijom nazvanih asimetričnim (asymmetric threats), potpuno drugačije prirode u odnosu na klasične prijetnje Hladnog rata. U strategijskom dokumentu SAD pod nazivom 1998 U.S. Strategic Assessment: Engaging Power for Peace dana je slijedeća definicija "asimetričnosti":

"Asimetrične prijetnje i tehnike verzija su neborbenog djelovanja koja može uključiti djelovanje elementa iznenađenja u svim operativnim i strateškim dimenzijama kao i korištenje oružja na način na koji to SAD ne očekuju. Također je uključeno i djelovanje protivnika na način da temeljito mijenja prostor borbenog djelovanja".

Međutim, neki autori umjesto pojma asimetričnih ugroza, i uz njega povezanog vođenja asimetričnog ratovanja (asymmetric warfare), radije rabe izraz "novi oblici ugroza" i uz njega veže termin "nekonvencionalni oblici ratovanja"⁶, koji se dalje dijele na: nekonvencionalni rat u užem i širem smislu. Ono što je bitno naglasiti u prirodi novih vrsta ugroza je njihova globalnost, u smislu da međunarodni poredak, granice država pa čak i različiti društveni sustavi više ne predstavljaju "crte bojišnice", neprijatelj je postao "nevidljiv", "svenazočan" i neodređen, a njegova borbena sredstva, taktike i strategije su u pravom smislu riječi potpuno "nekonvencionalne" i "asimetrične".

Analizirajući prijetnje kroz pojmove "stare i nove paradigme prijetnji", gdje se za nove oblike ugroza rabi termin "netradicionalne prijetnje", američka obavještajna Studija⁷ navodi slijedeće razlike:

- stara paradigma prijetnje (old threat paradigm) – naglašava strategijske nuklearne i konvencionalne snage, pod zapovjedništvom državnih aktera, sa statičnim rasporedom snaga, linearnim razvojem snaga i velikim vremenom rasporeda. Snage su bile korištene po strogo utvrđenim pravilima i doktrinama uporabe i relativno lakim otkrivanjem njihove mobilizacije,
- nova paradigma prijetnje (new threat paradigm) – općenito je povezana uz nedržavne aktere (ili nestabilne države)⁸, nekonvencionalna, dinamična, slučajna ili nelinearna u svom pojavljivanju, bez čvrstih pravila, nepoznate doktrine, skoro ju je nemoguće predvidjeti unaprijed, obično neograničeno potpomognuta "petom kolonom" kriminalaca, terorista, trgovaca drogom,

6 Orehovec, Z. et.al.: Nekonvencionalni oblici ratovanja, MORH, Zagreb, srpanj 2001, str.3-7

7 Steele, R.D.: The new art of intelligence: Achieving asymmetric advantage in the face of nontraditional threats, Strategic Studies Institute, Carlisle, February 2002, p.5-12

8 izraz "failed state" se rabi za države u kojima postoje velike manjkavosti u funkcioniranju pravne države i vladinih institucija te ostalih slabosti koje pogoduju kriminalu, korupciji, terorizmu itd.

ovisnika i korumpiranih pojedinaca. Jednom riječju, ona je asimetrična.

Sjedinjene Američke Države su i prije tragičnih terorističkih događaja od 11. rujna 2001. proliferaciju oružja za masovno uništavanje označavali najvećom prijetnjom sigurnosti SAD i njenih saveznika⁹. Slična razmišljanja Republike Hrvatske prezentirana su u dokumentu "Hrvatska u 21.stoljeću: Nacionalna sigurnost".¹⁰

Većina europskih zemalja, među kojima i Republika Hrvatska¹¹, u svojim strategijskim dokumentima koji se odnose na područje nacionalne sigurnosti i obrane, kao najvažnije globalne probleme i sigurnosne izazove navodi sljedeće oblike ugroza¹²:

- proliferacija oružja za masovno uništavanje¹³

9 "I believe the proliferation of weapons of mass destruction presents the greatest threat that the world has ever known. We are finding more and more countries who are acquiring technology – not only missile technology – and are developing chemical weapons and biological weapons capabilities to be used in theater and also on a long range basis. So I think that is perhaps the greatest threat that any of us will face in the coming years."

- Secretary of Defense William Cohen, January 1997.

10 "Terorizam, trgovina i tranzit droge te proliferacija oružja za masovno uništavanje predstavljaju potencijalni izvor prijetnji za Republiku Hrvatsku."- Žunec, o. et.al.: Hrvatska u 21. stoljeću :Nacionalna sigurnost, Ured za strategiju razvitka RH, Zagreb, rujna 2001., s.46

11 U Strategiji nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, donesenoj od strane Hrvatskog sabora na sjednici od 19. ožujka 2002, a objavljenoj u Narodnim novinama br.32/02 od 28. ožujka 2002., pod točkom 11. se navodi : " Napretku unatoč, brojni izazovi preostaju Europi i svijetu: Dinamika lokalnih i regionalnih kriza koje često i iznenadno izbijaju, neprestano prijeti prelijevanjem. Fenomen globalizacije donosi sa sobom niz novih sigurnosnih izazova, nepoznatim bipolarnom svjetskom poretku. Širenje (proliferacija) oružja za masovno uništavanje- nuklearnoga, kemijskog i bakteriološko-biološkog – organizirani međunarodni kriminal, izbjegličko-prognaničke krize, etnički sukobi, samo su neki od najvažnijih..." – podcrtao autor

12 Analizirani su strategijski dokumenti Švicarske Konfederacije, SR Njemačke, Republike Austrije i Republike Hrvatske. Osim navedenih najbitnijih ugroza navode se još i : totalitarne ideologije i fundamentalističke religije, ograničenost energetske i drugih resursa, ekološki problemi, korupcija, migracije, prirodne katastrofe itd.

13 U Rječniku sigurnosne politike (Meier/Roßmanith/Schäfer: Wörterbuch zur Sicherheitspolitik, Verlag E.S. Mittler, 5. Auflage, Hamburg, 2003.) navodi se da proliferacija može na sljedeći način ugroziti globalnu stabilnost i sigurnost:

- direktnom vojnom prijetnjom europskim državama, prije svega raketama sa NKB bojnim glavama;
- prijetnjom vojnim postrojbama u međunarodnim operacijama;
- stvaranjem regionalnih sila i nestabilnosti sa globalnim učincima;
- erozijom međunarodnih i regionalnih organizacija, koje regionalno i globalno djeluju na očuvanju mira, kao što su UN
- incidenti i nenamjerna uporaba OMU i
- nove dimanzije terorizma.

- međunarodni terorizam (uključujući i terorizam s oružjima za masovno uništavanje)
- neuspješne države ("failed states"), kao izvore i "baze" za razvoj navedenih ugroza
- organizirani kriminal, kao "sponu" prethodno navedenih ugroza

Bivši predsjednik Vojnog odbora NATO govoreći o Europi i njenom sigurnosnim okružju uvodi četiri kategorije rizika¹⁴:

- Preostali vojni rizik: U Europi još uvijek egzistira značajan vojni potencijal, doduše ne više strategijsko-ofenzivni ali koji za pojedine europske države ipak predstavlja potencijalni rizik. Trenutno nema nikakvih prepoznatljivih tendencija i namjera korištenja tog potencijala, a i utjecaj NATO na euro-atlantskom prostoru djeluje stabilizirajuće i znatno umanjuje taj preostali vojni rizik.
- Rizik proliferacije: Erozija državnih sustava nastala nakon pada Sovjetskog Saveza, kao i posljedice ekonomskih slabosti, koje su uvjetovale loše socijalne i društvene uvjete signifikantno su povećale rizik "brain drain" znanstvenog i tehničkog osoblja prema onim državama ili akterima zainteresiranim za stvaranje vlastitog potencijala oružja za masovno uništavanje
- Rizik destabilizacije: Pored etničkih, religijskih, socijalnih i gospodarskih čimbenika demokratski i politički deficiti i borba za egzistencijalno nužne resurse mogu dovesti do nestabilnosti i izbijanja otvorenih konflikata. Iz konglomerata negativnih čimbenika može doći do masovnih migracija, koje mogu imati potencijal znatnog negativnog utjecaja na unutarnjopolitičku stabilnost drugih država.
- Rizik globalizacije: Organizirani kriminal, nastao uslijed erozije i slabosti državnog i pravnog sustava pojedinih država, predstavlja ozbiljan sigurnosni izazov za europske države, a osobito one njegove forme koje su povezane s opasnošću od terorizma.

14 Usporediti Naumann, K.: NATO-Streitkräftestrukturen im Spiegel der sicherheitspolitischen Lage in Europa, Bundesheer, ÖMZ 1/200, Wien, September/Oktober 1998.,s.500-502

1.2. PROLIFERACIJA ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTAVANJE (OMU)

Na području međunarodnih odnosa i sigurnosti termin proliferacija¹⁵ je prvi puta opisan Sporazumom o neširenju nuklearnog oružja (Non-Proliferation Treaty, NPT) iz 1968. Članci I i II definirali su tok proliferacije od zemlje posjednice ka zemlji neposjednici. Osim toga NPT je utvrdio da proliferacija općenito predstavlja ozbiljan rizik međunarodnoj sigurnosti zato što širenje nuklearnog oružja " bi moglo povećati opasnost od nuklearnog rata". Međutim, ova definicija se ograničavala samo na proliferaciju nuklearnog oružja jer potječe iz debate o opasnosti daljnjeg širenja nuklearnog oružja izvan kruga pet "klasičnih" nuklearnih sila. Danas se pod pojmom "proliferacija oružja za masovno uništavanje" podrazumijeva i daljnje širenje biološkog i kemijskog oružja, kao i raketa¹⁶, kao njihovog najopasnijeg sustava za djelovanje na daljinu (nosača oružja, platforma)¹⁷.

Međutim, budući da je globalna sigurnost bila sve više ugrožena terorističkim napadima u kojima se koristilo i pojedine vrste oružja za masovno uništavanje (sarin, antraks) definicija pojma proliferacija se sve više proširivala. Tako u jednoj od definicija¹⁸ proliferacija se proširuje na: NKB streljivo, specijalna oružja, napredana konvencionalna oružja i oružja pod pojmom "weapons of proliferation concern"¹⁹.

Definicija pojma "proliferacija oružja za masovno uništavanje" koja najbolje odgovara temi ovog magistarskog rada, a obuhvaća sve aspekte proliferacije glasi:

15 Riječ proliferacija potječe od francuske riječi prolifération, što znači licanje, klijanje, bujanje, umnažanje; 2. u novinarskom jeziku: širenje nuklearnog oružja na zemlje koje ga nemaju, Klaić, B. : Veliki riječnik stranih riječi, ZORA, Zagreb, 1974., s. 1070

16 Balističke rakete zbog svojih osobina, prvenstveno dosega, brzine leta ali i cijene koštanja spadaju u najpogodnija sredstva za prijenos ovih oružja na daljinu, mada se mogu koristiti i krstareće rakete, zrakoplovi kao i druga borbena sredstva.

17 Dokument Bundesnachrichtendienst (BND): Proliferation der Massenverichtungsmitteln und Trägersysteme, Berlin Pullach, 2003., s. 2-3

18 Vidjeti Senate Committee on Governmental Affairs testimony of Director of Intelligence James Woolsey, hearing on "Proliferation Threats of the 1990s", 102d Cong., 2d sess., 24. February 1993; and House, Department of Defense Appropriations Act for FY 1993 (PL 102-396), 102d Cong., 1st sess., 1992, H.R.:5504, sec.1607.

19 Sokolski, H.: Fighting Proliferation: New Concerns for the Nineties, The Nonproliferation Policy Education Center, Washington D.C., 1996, Ch. XVI p.2

Proliferacija oružja za masovno uništavanje je daljnje širenje oružja za masovno uništavanje, sredstava potrebitih za njihovu proizvodnju uključujući i za to potrebna znanja ("know-how"), kao i sredstava za prijenos ovih oružja (nosača oružja) na države koje ga ne posjeduju.²⁰

Dio definicije koji se odnosi na proliferaciju potrebnih znanja za proizvodnju ovih oružja je vrlo značajan, a osobito je bio aktualan nakon raspada Sovjetskog Saveza, kada je zbog smanjenja ukupnih vojnih snaga, a samim time i arsenala nuklearnog, kemijskog i biološkog oružja i pogona za njihovu proizvodnju, veliki broj stručnjaka koji su radili u ovakvim pogonima našao u teškim socijalnim prilikama pa su pojedine države, ali i drugi akteri, bili osobito zainteresirani za taj znanstveni i tehnički potencijal, kako bi stvorili uvjete za razvoj vlastitih programa za proizvodnju pojedinih vrsta oružja za masovno uništavanje ili za upotrebu takvih oružja ukoliko bi se došlo u posjed istih.

S izuzetkom raketnih sustava, pravno gledano, ne postoji trgovina nuklearnim, kemijskim ili biološkim oružjem (npr. NKB streljivo kompletirano za vojnu uporabu). To je ono što čini distinkciju između procesa proliferacije i trgovine oružjem. U proces proliferacije involvirani su transfer tehnologija, opreme, potrebnih znanja i strategijskih roba zemlji koja ih ne posjeduje. Većina tih komponenata je dvostruke namjene (dual use), što znači da se one mogu koristiti kako za legitimne civilne namjene, tako i za proizvodnju oružja. Osobito je to izraženo kod kemijskog i biološkog oružja, gdje samo mali broj komponenti ima isključivo vojnu namjenu.

Proliferacija kao pojam ne koristi se samo za zemlje koje prvi puta dolaze u posjed oružja za masovno uništavanje već i za kvalitativna poboljšanja egzistirajućeg arsenala neke zemlje. Inicijalno se prvo naoružavanje nove zemlje oružjima za masovno uništavanje nazivalo "horizontalna proliferacija", dok se za kvantitativnu ili kvalitativnu nadgradnju postojećeg arsenala koristio izraz "vertikalna proliferacija". Ovi termini, iako nisu više u uporabi, još uvijek se mogu naći u literaturi. Pojam "vertikalne proliferacije" zamijenjen je pojmom "dinamika naoružavanja" (armament dynamic), koji označava proces razvoja, stjecanja i razmještanja oružja, odnosno aktivnosti od dolaska u posjed do razmještanja na određene lokacije rasporeda u zemlji. Obrnuti proces od

20 Dokument Bundesamt für Verfassungsschutzbehörden in Bund und Ländern: Proliferation-das geht uns an, Vereinigte Verlagsanstalten, Düsseldorf, 2001., s.4

navedenog procesa proliferacije naziva se deproliferacija (deproliferation), odnosno odricanje država od već postojećeg arsenala oružja za masovno uništavanje.

1.3. ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTAVANJE (OMU/WMD)

U slijedećem odlomku dano je pojmovno određenje termina "oružja za masovno uništavanje", "nuklearno oružje", "radiološko oružje", "biološko oružje", "kemijsko oružje", i u posljednje vrijeme sve češće "oružje s masovnim efektima" (Weapons of Mass Effects)²¹. Kao referentne definicije korištene su definicije iz Leksikona United Nations Institute for Disarmament (UNDIR)²² i u Oružanim snagama Republike Hrvatske (OS RH), više uvriježena nego zvanično usvojena terminologija²³, te je izvršena komparacija istih.

Obzirom na temu magistarskog rada nije svrhovito detaljno opisivanje načina djelovanja pojedinih vrsta oružja. Zbog toga su navedena objašnjenja dana u obimu dovoljnom za shvaćanje i promišljanje posljedica odnosno efekata djelovanja ovih oružja kao posljedice proliferacije, bilo da se ona koriste od strane država ili terorističkih organizacija. Pri tomu je bitno naglasiti da bi, ovisno o izvršitelju napada s OMU, načela planiranja i uporabe ovih oružja, a vjerojatno i očekivani efekti bili vrlo različiti.

1.3.1. DEFINICIJA I USPOREDBA UČINAKA DJELOVANJA

Tek završetkom Hladnog rata, Sjedinjene Američke Države sve više počinju koristiti skupni pojam "oružja za masovno uništavanje"²⁴. Do tada su se uglavnom korektno koristili pojmovi za pojedine kategorije ovih oružja, dakle govorilo se o nuklearnom, biološkom i kemijskom oružju. Može se reći da je to u suštini bilo ispravnije, budući da se ove kategorije oružja značajno razlikuju kako po efektima svoga djelovanja

21 Za navedene pojmove se u engleskoj terminologiji, ovisno o korištenom terminu, rabe kratice: WMD, CBRN, CBRNE, NBC, ABC, WME ili pojedinačno, ovisno o tipu oružja, npr. BW, CW itd.

22 Referentne definicije na engleskom jeziku uzete su iz: Steve Telliu and Thomas Schmalberger: *Coming to Terms with Security: A Lexicon for Arms Control, Disarmament and Confidence Building*. United Nations Institute for Disarmament Research (UNDIR). UNDIR/2001/16. United Nations, 2001

23 Terminologija OS RH iz područja ABKO bazirana je na radovima nekolicine stručnjaka iz ovog područja predvođenih mr.sc. Z. Orehovcem i sublimirana u knjizi Bokan, S. et.al.: *Oružja za masovno uništavanje: Nuklearno-Kemijsko-Biološko i Toksinsko oružje, Pučko otvoreno učilište, Zagreb, 2004.*

24 Weapons of Mass Destruction (WMD) – "Weapons that through use or threat of use can cause large-scale shifts in objectives, phases and courses of action.", FM 100-5, Glossary

tako i po načelima vojne uporabe. Također, za svaku od ovih kategorija vrijede različita pravila u smislu nadzora naoružanja i proliferacije ovih oružja. Uvođenje skupnog pojma je u direktnoj vezi s određenjem novih zadaća oružanih snaga SAD nakon završetka Hladnog rata, kada u isto vrijeme zabrana proliferacije sve tri kategorije ovih oružja na druge države postaje prvi prioritet vanjske i sigurnosne politike SAD.

Oružja za masovno uništavanje, kako to i sam naziv kaže rabi se za oružja čija je zajednička karakteristika veliki razorni ili destruktivni efekti i velike ljudske žrtve tj. masovna stradanja ("masovno uništenje"), i to uglavnom kao skupni pojam za nuklearna, radiološka, biološka i kemijska oružja, i potiče iz Preporuke UN Commision for Conventional Armaments iz 1948:

„OMU su ona oružja koja uključuju atomska eksplozivna oružja, radioaktivne materijale, smrtonosna kemijska i biološka oružja kao i sva druga oružja razvijena u budućnosti s ciljem nanošenja destruktivnog djelovanja usporediva s atomskom bombom ili nekim drugim gore navedenim oružjem.”²⁵

U US Defence Preperedness Program (službeno The Defense Against Weapons of Mass Destruction), čija je glavna zadaća zaštita SAD od terorizma sa WMD, kao dio National Defense Authorisation Act for Fiscal Year 1997, u sekciji 1403 daje se slijedeća definicija oružja za masovno uništavanje:

„Bilo koje oružje ili naprava izrađeno s ciljem, ili pak ima mogućnost, izazivanja smrti ili ozbiljnih tjelesnih oštećenja znakovito velikom broju osoba djelovanjem radioaktivnosti, otrovnih kemikalija te uzrokovati oboljenje organizma radijacijom.”²⁶

Drugi autori i službeni izvori definiraju OMU/WMD na drugačiji način. Tako američki FBI (Federal Biro of Investigation), zabrinut trendom u proliferaciji naprednog konvencionalnog oružja, definira WMD kao ona koja

25 UN document S/C.3/32/Rev.1,02. kolovoza 1948.

26 Navedeno u United States General Accounting Office, Combating Terrorism: Threat and Risk Assessment Can Help Prioritize and Target Program Investments, GAO/NSIAD-98-74, travanj 1998, p.1, n.2

uključuju kemijska, biološka ili nuklearna oružja.²⁷ Falkenrath, Newman i Thayer izbjegli su zamku definicije jer koriste izraz nuklearna, biološka i kemijska (NBC), a ne WMD.²⁸ Hoffman u svojoj knjizi iz 1998. pak izjednačava WMD s nuklearnim, kemijskim i biološkim oružjima.²⁹ Jessica Stern sugerira da pojam WMD znači da ta oružja mogu ubiti mnogo ljudi u isto vrijeme, bez navođenja drugih efekata.³⁰

Sve navedene definicije, koje se mogu koristiti kao radna definicija, ipak su vrlo diskutabilne i otvaraju cijeli niz pitanja. Kako na primjer definirati "destruktivni efekt kao kod atomske bombe", "značajan broj ljudi" ili u samom nazivu oružja "masovno uništavanje"? Što je "masovno uništavanje" u cijelom kontekstu: fizička destrukcija, mrtvi i ranjeni ili sveukupni efekt razaranja ili uništenja? Drugo pitanje je kolika mora biti razina razaranja i koliki mora biti broj mrtvih ili ranjenih da bi se moglo govoriti o "masovnom uništavanju"? Ove kontroverze u pojmovnom određenju bitno je istaknuti osobito zbog terorističkih napada s konvencionalnim oružjem, koji mogu imati efekte slične onima kod korištenja WMD- veliki broj mrtvih i velika fizička razaranja. Iz navedenih se razloga, bar kad je u pitanju terorizam kao najopasniji oblik novih vrsta ugroza, neki autori predlažu da se umjesto izraza "terorizam s OMU" (WMD Terrorism), koristi izraz " terorizam s kemijskim, biološkim, radiološkim, nuklearnim (ili eksplozivnim) oružjem" (CBRN[E] weapons)³¹, zbog vrlo različitih učinaka pojedinih vrsta oružja.

Zbog svega nabrojanog, sumiranje ovih vrlo različitih kategorija oružja u skupni pojam "oružja za masovno uništavanje" može se smatrati vrlo problematičnim, jer se ona u svojim učincima znatno razlikuju, a osobito stoga što se i uporabom određenih konvencionalnih oružja mogu postići učinci slični onima koja su pojmovno definirana kao OMU. Na slici 1-1 prikazana usporedba zorno prikazuje

27 FBI National Security Threat List, Awareness of National Security Issues and Response (ANSIR) Program, <http://www.fbi.gov/ansir/ansir.htm> od 02. veljače 2004.

28 Falkenrath, R. A.: et. al.: *America's Achilles Heel: Nuclear, Biological and Chemical Terrorism and Covert Attack*, Cambridge, MA:MIT Press 1998.

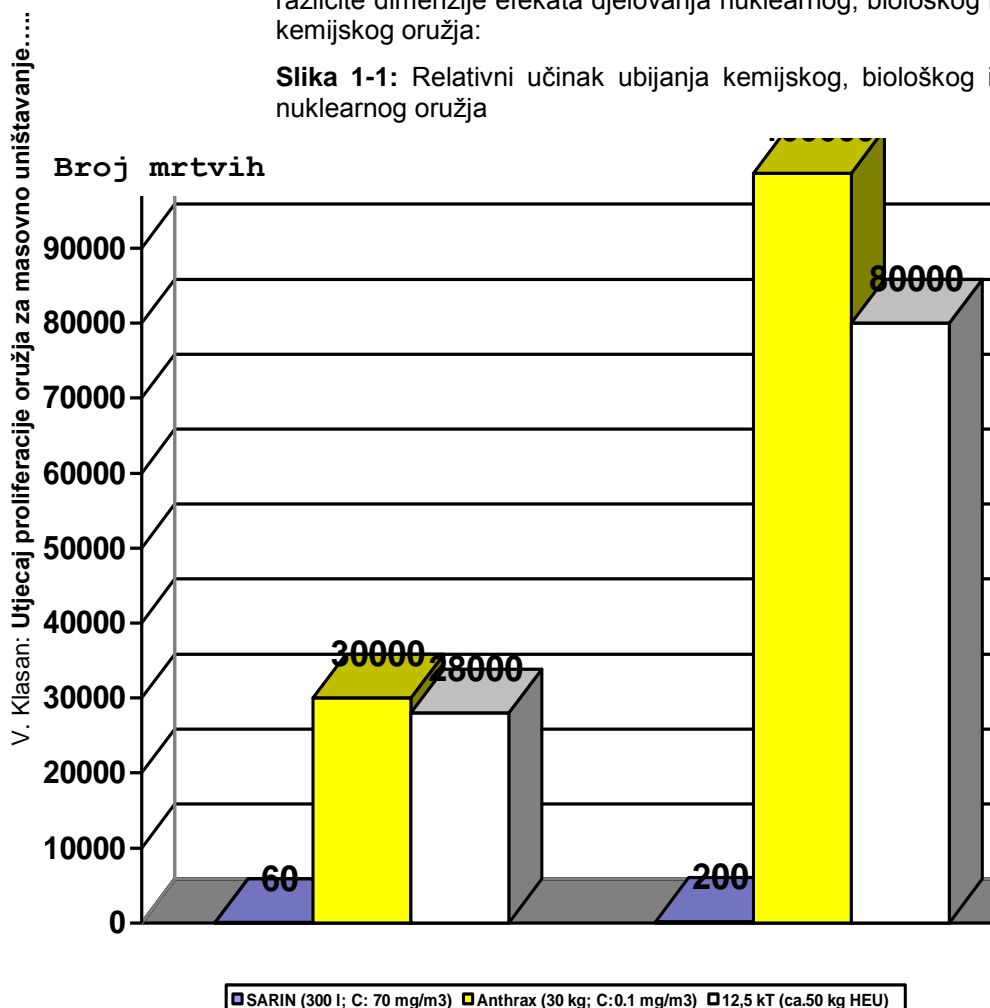
29 Hoffman, B.: *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 1998., p.196

30 Stern, J.: *The Ultimate Terrorists*, MA: Harvard University Press, Cambridge 1999., p.4.

31 Cameron, G.: *WMD Terrorism in the United States: The Threat and Possible Countermeasures*, *The Nonproliferation Review*, Spring 2000., p.164

različite dimenzije efekata djelovanja nuklearnog, biološkog i kemijskog oružja:

Slika 1-1: Relativni učinak ubijanja kemijskog, biološkog i nuklearnog oružja

Opaska: Djelovanje bojne glave rakete težine do max.1000 kg; Gustoća naseljenosti stanovništva u području djelovanja: 3.000-10.000 stanovnika/km²

Izvor: Cordesman A. H.: *Terrorism, Asymmetric Warfare, and Weapons of Mass Destruction. Defending the U.S. Homeland*, Center for Strategic and International Studies, Washington D.C., 2002, s.214., adaptirana prema: Utgoff V. A.: *The Challenge of Chemical Weapons*, New York, 1991, s.238-242; i Office of Technology Assessment: *Proliferation of Weapons of Mass Destruction: Assessing the Risks*, US Congress OTA-ISC-559, Washington, kolovoz 1993, s.56-57.

Komparacija nabrojanih kategorija oružja za masovno uništavanje (OMU) sugerira slijedeće zaključke :

- nuklearno oružje ostaje oružje s najdestruktivnijim efektima: za razliku od kemijskog i biološkog oružja, nuklearno oružje dakle prijeti masovnim razaranjima objekata i infrastrukture (vojne i civilne),
- načelno, biološka oružja korištena učinkovito pod odgovarajućim uvjetima mogu biti smrtonosnija od nuklearnog oružja; s druge strane, ako se na vrijeme alarmira (detektira) opasnost, poduzimanje mjera zaštite civilnog stanovništva je puno jednostavnije i efikasnije protiv biološkog i kemijskog oružja, nego protiv nuklearnog,
- za dobivanje maksimuma efekata djelovanja, kemijska i biološka oružja se efikasnije iskorištavaju uporabom zrakoplova i topništva, nego (balističkim) raketnim sustavima velikog dosega; raketni napadi bogu biti instrument terora (zbog psihičkih efekata),
- kemijska oružja moraju biti korištena u velikim količinama da bi ostvarila smrtonosne efekte približne onima od nuklearnih i bioloških oružja; protiv dobro zaštićenih vojnih postrojbi ili civilnog stanovništva ona mogu čak biti manje smrtonosna od konvencionalnih oružja;
- zbog velike ovisnosti o vremenskim uvjetima korištenja i stupnja zaštićenosti, efekti uporabe kemijskog i biološkog oružja su manje predvidivi i izračunjivi od efekata uporabe nuklearnog oružja; ipak, iako je bojna učinkovitost upitna, kemijska i biološka oružja mogu terorizirati civilno stanovništvo (osobito iz razloga jer bi ih teroristi vjerojatno koristili u odgovarajućim vremenskim uvjetima)

1.3.2. DEFINICIJA I EFEKTI DJELOVANJA NUKLEARNOG ORUŽJA

Nuklearna oružja su, zahvaljujući povijesnom pamćenju iz doba Hladnog rata, najpoznatija oružja za masovno uništavanje. Strah od njih i njihov zastrašujući potencijal temeljen je objektivno na njihovim zastrašujućim učincima³².

32 Bomba jačine 1 kT (kilo-tona) oslobađa energiju jednaku energiji 1000 tona konvencionalnog eksploziva tipa TNT. Bomba jačine MT (mega-tona) može u vrlo kratkomvremenskom intervalu razoriti veliki grad i ubiti od nekoliko stotina tisuća do milion ljudi, uz ogromne političke, ekonomske i ekološke

Rezultati bombi bačenih na Hirošimu i Nagasaki urezala su se duboko u pamćenje cjelokupnog čovječanstva. Poslije Hirošime bilo je nesporno da se teret činjenice postojanja ovakvog oružja može u percepciji čovječanstva prihvatiti kao realnost samo pod uvjetom da ono nikad neće biti upotrijebljeno. Nakon što je i tadašnji SSSR testirao svoje atomsko oružje nastala je "ravnoteža straha" koja je počivala na Mutual Assurance Destruction (MAD).³³

Dok UNDIR za ova oružja koristi termin "nuklearno oružje" i daje definiciju " A weapon consisting of a nuclear explosive and delivery system"³⁴, u zemljama njemačkog govornog područja se zamjenski koriste izrazi "atomsko oružje" (Atomwaffe ili A-Waffe) i "nuklearno oružje" (Nuklearwaffe ili N-Waffe), a kao vojni pojam se, na primjer, u austrijskoj vojnoj terminologiji nuklearno oružje definira:

"Atomwaffen (A-Waffen) sind durch Kernstrahlung, thermische Strahlung, nuklearelektromagnetischen Impuls (NEMP), und Druck wirkende Massenvernichtungswaffen, welche als Atomsprengköpfe in Gefechtsköpfen von Raketen, Artilleriegeschossen, Minen und Bomber zur Anwendung gebracht werden."³⁵

Slika 1-2 služi u svrhu objašnjenja enormnog destruktivnog djelovanja nuklearnog oružja kao posljedica različitih učinaka nuklearne eksplozije navedenih u gornjoj definiciji.

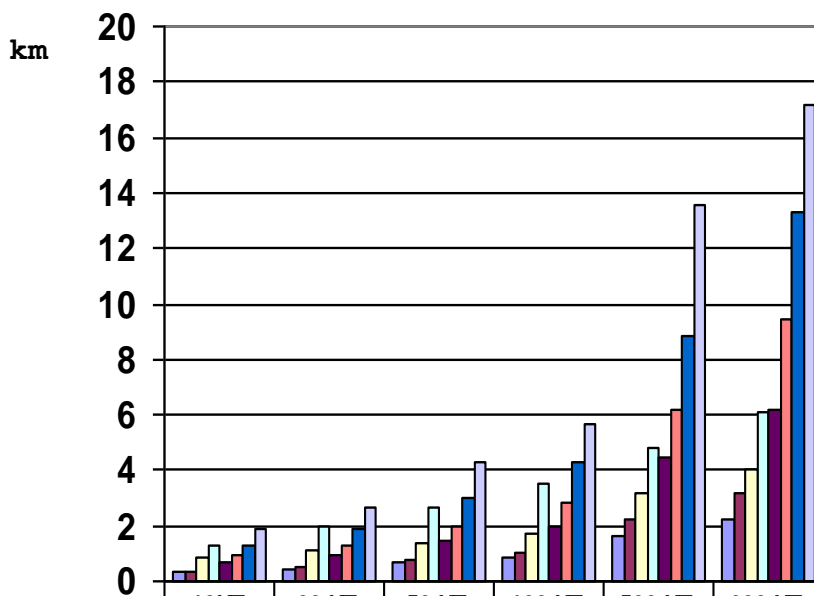
posljedice. Osim toga bi veliko područje bilo zagađeno radioaktivnošću i za duži vremenski rok neuporabljivo.

33 Izraz rabljen u vrijeme Hladnog rata, a označavao je mogućnost međusobnog potpunog uništenja u slučaju izbijanja nuklearnog rata između SAD i SSSR

34 Tulliu and Schamalberger, 2001, fus-nota 21, s.15.

35 ABC-Abweherschule: A-Abwehr. Lehrskriptum. ABC-01, Wien, 1988, s.7 ("Atomska oružja su oružja za masovno uništavanje koja djeluju radioaktivnim zračenjem, toplinskim zračenjem, nuklearnim elektromagnetskim impulsom i tlakom i koja se rabe kao atomske bojne glave u bojnim glavama raketa, topničkih granata, mina i bombi."- prijevod autora)

Slika 1-2: Nominalna smrtnost različitih nuklearnih oružja

	10KT	20 KT	50 KT	100 KT	500 KT	600 KT
■ Vatrena kugla	0,352	0,464	0,67	0,884	1,60	2,20
■ Isparavanje metala	0,337	0,477	0,754	1	2,20	3,20
■ 10-psi	0,857	1,10	1,40	1,70	3,20	4,00
■ 5-psi	1,3	2	2,7	3,5	4,80	6,1
■ Otapanje metala	0,675	0,954	1,5	2	4,50	6,2
■ Otapanje/gorenje plastike	0,954	1,3	2	2,8	6,20	9,4
■ Izgaranje drveta	1,3	1,9	3	4,3	8,80	13,3
■ Opeklina 3. stupnja	1,9	2,7	4,3	5,7	13,60	17,2

Izvor: Cordesman, A. H.: *Terrorism, Asymmetric Warfare, and Weapons of Mass Destruction. Defending the U.S. Homeland.*, Center for Strategic and International Studies, Washington D.C., 2002, s.209., adaptirana prema: Royal United Services Institute: *Nuclear Attack: Civil Defence*, RUSI/Brassey's, London, 1982, s.30-3

1.3.3. DEFINICIJA I EFEKTI DJELOVANJA RADIOLOŠKOG ORUŽJA

Vrlo jednostavna, a ipak dovoljno precizna definicija United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR) svojim deskriptivnim pristupom ističe obje bitne karakteristike radiološkog oružja.³⁶ U definiciji se jasno kaže da se ovdje radi o oružju koje svoje radioaktivne krhotine raspršuje bez lančane reakcije i uvodi novi pojam koji je danas sve više u uporabi "prljava bomba" (dirty bomb).³⁷

Jedna od podjela³⁸ dijeli radiološka oružja u dvije podvrste:

- radiological dispersal device (RDD) - tj. radiološka rasprskavajuća naprava, radiološko oružje koje za disperziju radioaktivnih krhotina koristi eksplozivno punjenje,
- simple RDD ili – jednostavni RDD, radiološko oružje bez eksplozivnog punjenja

Djelovanje radiološkog oružja počiva dakle na raspodjeli radioaktivnih supstanci, koje mogu α , β ili neutronske zračenjem odnosno elektromagnetskim zračenjem (Röntgen ili γ -zračenjem) dovesti do kontaminacije šireg područja i oštećenja kod živih organizama, koji se nađu u kontaminiranom području.³⁹

Opasnosti od radiološkog oružja se u usporedbi s ostalim NKB oružjima mogu okarakterizirati značajno manjim. Veliki broj mrtvih kao posljedica uporabe jednog RDD nije vjerojatan, ali kod osoba, koje su bile dugotrajno izložene visokim dozama zračenja ili kod kojih je došlo do inkorporacije radioaktivne krhotine, može doći do dugoročnog oštećenja organizma. Osim toga, ne smije se nikako podcijeniti psihološki učinak jednog takvog incidenta, čime se radiološka oružja određuju kao jako pogodna za

36 UNIDIR daje slijedeću definiciju za radiološka oružja: "Weapon that spreads radioactive material without a nuclear explosion. Radiological weapons are sometimes referred to as "dirty bombs". Detaljnije vidjeti u: Tulliu and Schmalberger, 2001., fus-nota 21, s.118

37 Više u Zimmerman, P. D. et.al.: Dirty Bombs: The Threat Revisited, Defense Horizons,, Center for Technology and National Security Policy, National Defense University, Washington D.C., No.38, January 2004, p.1-2

38 Više u. Cordesman, A. H: Terrorism, Asymmetric Warfare and Weapons of Mass Destruction. Defending the U.S. Homeland, Center for Strategic and International Studies, Washington D.C.,2002,s.194.

39 Više u Bokan, S. et.al.: Oružja za masovno uništavanje: Nuklearno-Kemijsko-Biološko i Toksično oružje, Pučko otvoreno učilište, Zagreb, 2004., s.62

korištenje u terorističke svrhe⁴⁰. Zbog navedenih razloga RDDs se ne mogu promatrati kao oružja za masovno uništavanje (WMD), ali zbog masovne panike koju njihovo djelovanje može prouzročiti ona se u engleskoj terminologiji od strane nekih autora definiraju kao "weapons of mass disruption"⁴¹, dakle kao oružja velikih negativnih učinaka (socijalna šteta), što nužno ne mora biti praćeno velikim brojem žrtava ili velikim materijalnim razaranjima.

1.3.4. DEFINICIJA I EFEKTI DJELOVANJA BIOLOŠKOG ORUŽJA

Definicija biološkog oružja UNIDIR slijedi klasični princip definiranja borbenog sredstva. Definicija "biološkog oružja (BW)" glasi:

"Uređaj ili usmjerivač koji cilj izlaže djelovanje biološkog agensa⁴². Početkom 20. stoljeća, biološka oružja bila su poznata i kao bakteriološka oružja."⁴³

Prema Konvenciji o zabrani usavršavanja, proizvodnje i uskladištenja bakteriološkog (biološkog) i toksinskog oružja i o njihovom uništenju (BTWC)⁴⁴ (članak I) iz 1972., pod bakteriološkim (biološkim) podrazumijevaju se:

- „mikrobijalni ili drugi biološki agensi, ili toksini bilo kojeg porijekla ili metode proizvodnje, u tipovima i količinama koje nemaju opravdanje u medicinskim, zaštitnim i drugim mirnodopskim namjenama,

40 Ferguson, D.C. et. al.: The Four Faces of Nuclear Terrorism, Monterey Institute-Center for Nonproliferation Studies, Nuclear Threat Initiative, Monterey, 2004., p.261-319

41 Henry C. Kelly, predsjednik Federation of American Scientists, i Steven Koonin, profesor fizike i ravnatelj California Institute of Technology bili su među prvim analitičarima koji su nakon terorističkih napada od 11. rujna 2001. skrenuli pažnju javnosti na negativne moguće učinke RDDs. Svjedočenje g. Kelly pred U.S. Senate Committee on Foreign Relations od 06. ožujka 2002., dostupno na Internet adresi http://www.fas.org/ssp/docs/kelly_testimony_030602.pdf od 05. svibnja 2004.

42 UNIDIR definira pojam "Biological Agent" slijedećom definicijom: "Infective material that causes death or incapacitation through its pathogenic effects. Biological agents are usually classified into bacteria, viruses, rickettsiae, fungi and toxins. They can be used against man, animals, or plants. Typically they penetrate the human body through the respiratory or digestive system". Detaljnije vidjeti u Tulliu and Schmalberger, 2001., fus-nota 21, s.53

43 Tulliu and Schmalberger, 2001, fus-nota 21, s.53.

44 Konvencija o zabrani usavršavanja, proizvodnje i uskladištenja bakteriološkog (biološkog) oružja i toksinskog oružja i o njihovu uništenju usvojena je u Londonu, Moskvi i Washingtonu 10. travnja 1972. godine, a stupila je na snagu 26. ožujka 1975. godine.

- oružje, oprema i sredstva za isporuku izrađena za korištenje takvih agensa ili toksina u neprijateljske namjere ili u oružanom sukobu.

Prema NATO definiciji, biološki i toksinski ratni agensi su mikroorganizmi i toksini dobiveni od njih koji uzrokuju bolest ljudi, životinja i biljaka ili koji uzrokuju razgradnju tvari. Sve ove definicije, prema mišljenju hrvatskih stručnjaka⁴⁵ ne određuju izravno organizme koji se upotrebljavaju pa objašnjavaju da bi najbolji naziv bio mikrobiološko oružje.

Biološka oružja mogu prodrijeti u tijelo na tri različita načina: najvjerojatniji način predstavlja inhalacija, dakle udisanje infektivnih organizama ili toksina koji se nalaze u zraku. Drugi način je ingestijom odnosno gutanjem, čime se infekcija odnosno intoksikacija vrši kroz probavni trakt. Resorpcija preko sluznice odnosno ekspozicija preko kože kao posljedica rana ili ogrebotina je treća mogućnost. Osim toga, biološka oružja mogu prouzročiti štete ili učiniti neupotrebljivim materijalna sredstva.

Biološko oružje podrazumijeva uporabu patogenih mikroorganizama kao što su virusi, bakterije, rikecije, gljivice i protozoe i njihovih toksina s namjerom umjetnog izazivanja masovnih infektivnih bolesti u epidemijskim razmjerima kod ljudi, domaćih životinja i korisnog bilja. Osnovni cilj uporabe biološkog oružja jest izazivanje masovnih žrtava, panike i dezorganizacije što uzrokuje slabljenje svih potencijala (ljudskih, ekonomskih, obrambenih) protivnika. Biološko oružje obuhvaća sve konvencijom navedene patogene organizme (prirodne, izmijenjene, sintetizirane) i njihove toksine bez obzira na to kada i kako su proizvedeni.

1.3.5. DEFINICIJA I EFEKTI DJELOVANJA KEMIJSKOG ORUŽJA

Za pojmovno određenje "kemijskog oružja" treba svakako uzeti u obzir Konvenciju o zabrani razvoja, proizvodnje, gomilanja i uporabe kemijskog oružja i o njegovom uništenju (CWC), jer je njezina definicija referentna i korištena i u UNIDIR-ovom Leksikonu. Prema Članku II, paragraf 1 Konvencije, izraz "kemijsko oružje" odnosi se na:

- toksične kemikalije i njihove prekursore, osim kada je riječ o namjeni u svrhe koje nisu zabranjene Konvencijom, i sve dok su vrste i količine u skladu s takvom svrhom,

⁴⁵ Više u Bokan, S. et.al.: Oružja za masovno uništavanje: Nuklearno-Kemijsko-Biološko i Toksinsko oružje, Pučko otvoreno učilište, Zagreb, 2004.

- streljiva i naprave konkretno namijenjene za izazivanje smrti ili druge štete putem otrovnih svojstava otrovnih kemikalija navedenih pod a), koja bi se oslobodila kao rezultat primjene takvih sredstava i streljiva,
- svaka oprema posebno izrađena za izravnu upotrebu u vezi s primjenom streljiva i naprava navedenih u stavku b).

Ovako široka definicija pridonosi tomu da se terminom "kemijsko oružje" obuhvaća samo sredstvo tj. bojni otrov, sredstva za prijenos bojnih otrova kao i sva oprema koja se koriste u svrhu njihove uporabe.

Klasifikacija bojnih otrova, koji određuje glavne značajke kemijskog oružja i njegove uporabe, može se izvršiti prema različitim kriterijima pri čemu su najbitniji: psihološko djelovanje (toksično djelovanje), kemijske značajke, fizikalne značajke i mehanizam djelovanja bojnih otrova.⁴⁶

Prema toksikološkom djelovanju bojni otrovi se mogu podijeliti na živčane, krvne, kožne, psihokemijske, nadražljivce i zagušljivce. Učinak pojedine vrste otrova načelno ovisi od načina korištenja, koncentracije i načina ulaska u tijelo. Živčani bojni otrovi predstavljaju najmoderniju i najsmrtonosniju kategoriju bojnih otrova te tako njihovo korištenje predstavljaju osobitu prijetnju. Kožni bojni otrovi ubrajaju se uz standardne bojne otrove. Krvni bojni otrovi i zagušljivci ne spadaju u suvremene bojne otrove mada se pojedini bojni otrovi iz ovih kategorija bojnih otrova mogu koristiti za daljnji razvoj i proizvodnju.

Prema rezultatima djelovanja bojni otrovi se mogu podijeliti u smrtonosne (živčani, kožni, zagušljivci i krvni) i nesmrtonosne ili onesposobljavajuće (nadražljivci i psihokemijski) dok se prema postojanosti na terenu bojni otrovi dijele na postojane bojne otrove, čije djelovanje u pravilu mjeri satima ili danima, i nepostojane, čije je djelovanje ograničeno na nekoliko minuta do nekoliko sati.

⁴⁶ Isto, s.321-327

1.4. SIGURNOST EUROPSKE UNIJE

Sigurnost je višestrano i višeznačno korišten pojam, koji je zbog toga i na području sigurnosne politike, u širem smislu ove riječi, od velikog značenja. Osobito u vremenu značajnih društvenih promjena sigurnost u modernom društvu dobiva na značenju jer dolazi do pojava dosada nepoznatih novih ugroza, a budući da postoje snažne tendencije industrijalizacije te nastale društvene i grupne veze postaju slabije istovremeno se zahtjevi za individualnom sigurnošću⁴⁷ povećavaju.

1.4.1. DEFINICIJA SIGURNOSTI

Značenje pojma sigurnost mijenjala se tijekom vremena, a najviše ovisno o tomu kako se mijenjala priroda prijetnji. "Sigurnost"⁴⁸ i "osigurati" su stari vojni pojmovi, koji su se naravno koristili i u određenim područjima građanskog društva, prije svega na području osiguranja osoba i imovine. Izvorno riječ "siguran" znači slobodan od duga i kazne, a onda " bezbrižan, zaštićen, pouzdan", a "osigurati" ima izvorno značenje "obraniti, opravdati (pouzdanje)", a potom "zaštiti" i "osloboditi". Osigurati nešto ili nekoga je dakle izvorno jedna važna vojna zadaća, koja se obavljala sukladno trenutnom stanju i prirodi nastupajućih ugroza, kao i trenutnom vojno-tehnološkom razvoju i stanju raspoloživog naoružanja.

Sigurnost podrazumijeva određeno stanje u kojem se mogu nesmetano obavljati funkcije. Da bi se to moglo ostvariti, sigurnost nužno podrazumijeva zaštićenost i otpornost na sve vrste ugroza koje mogu narušiti ili spriječiti normalno obavljanje funkcija. Dakle, "sigurnost je stanje u kojem je moguće normalno odvijanje svih prirodnih i društvenih, odnosno vitalnih i razvijenih (uobičajenih, dostignutih) funkcija te održanje i razvoj stvorenih, stečenih vrijednosti i kvaliteta."⁴⁹

47 Zapf, W. et.al.: Individualisierung und Sicherheit. Untersuchung zur Lebensqualität in der Bundesrepublik Deutschland, Verlag C.H.Beck, München, 1987.

48 Riječ sigurnost potiče od latinske riječi securitas,-atis, f, što doslovno znači sigurnost (odnosno securas, lat= siguran, bezbrižan, pouzdan, neustrašiv, zaštićen)

49 Javorović, B. : Defendologija, IPROZ, Zagreb, 2002., s.23

1.4.2. VIŠERAZINSKA ANALIZA SIGURNOSTI

Okvirni uvjeti, čiji se utjecaj direktno oslikava na promišljanje sigurnosti općenito i u kojima treba analizirati sigurnost, odnose se na: socio-demografske, tehnološko-gospodarske, socio-kulturalne i ekološke promjene. Za analizu sigurnosti u današnjim uvjetima od osobite je važnosti, istovremeno i međusobno ovisno, uzeti u obzir sve tendencije razvoja ugroza i područja sigurnosti na kojima se one oslikavaju. To znači da su danas kako objektivni sigurnosni uvjeti tako i subjektivni sigurnosni zahtjevi određeni ukupnošću i međuovisnošću obadviju tendencija. Sigurnost je u budućnosti moguće ostvariti samo kooperacijom, odgovarajućom povezanošću i djelotvornim kontrolama.

Poštujući zadane okvirne uvjete za analizu sigurnosti (horizontalno) potrebno je također analizirati sigurnost na više razina: od individualne do međunarodne (vertikalno), budući da složaj jednih i drugih daje smjernice i pravce za traženje rješenja.

1.4.2.1. SIGURNOST NA RAZINI OSOBE/INDIVIDUE

Sigurnosne potrebe na razini osobe egzistiraju na svim razinama Maslowljeve piramide potreba, dakle od bioloških potreba do potvrde za samodokazivanjem odnosno samopotvrđivanjem, pa je za stvaranje subjektivne slike ugroza i individualnog osjećaja sigurnosti su-djelovanje svih razina od osobitog značenja. Veliki broj studija o tomu što je za jednu osobu odlučujuće kad je u pitanju sigurnost, i što na nju djeluje uznemirujuće, su nužne kao bi se dobila što šira slika utjecaja na sigurnost na personalnoj razini.

Ovo je bitno da bi se mogli odrediti i oblikovati programi koji odgovaraju zahtjevima određenih tipova osoba ili određenih grupa. Određenje konkretnih oblika zadovoljenja ovih zahtjeva divergira kako zbog stanja društvenog razvoja tako i od osobe do osobe ovisno o fazi i uvjetima života pojedine osobe. Nove mogućnosti ugrožavanja sigurnosti, koje danas nastupaju u različitim novim oblicima, zahtijevaju jedan novi stupanj sigurnosne svijesti i nove oblike sigurnosnog ponašanja. U nekim slučajevima ispunjavanje ovih sigurnosnih zahtjeva može zahtijevati ograničenje ili uskraćivanje određenih osobnih sloboda. Zbog toga je u tom cilju na ovom području potrebno u širokom krugu stanovništva izgrađivati sigurnosnu svijest i redovito provjeravati ispunjenost sigurnosnih zahtjeva (u formi

"sigurnosnog barometra", koji je pogodan kao sustav ranog upozorenja).⁵⁰

1.4.2.2. NACIONALNA SIGURNOST

Klasično značenje pojma sigurnost je nacionalna sigurnost. Ovaj termin je još u uporabi u većini država svijeta i oblikuje njihovu sigurnosnu politiku i strategiju. Nacionalni teritorij se doživljava kao sanktuarija, na kojoj se ostvaruju sve osobne potrebe (Maslow), i njen se integritet stoga mora zaštititi od svih vrsta ugroza. Još uvijek postoji razmišljanje da je glavna ugroza države vojne prirode.⁵¹ Da bi se ovakvoj prijetnji adekvatno odgovorilo država nastoji razviti svoje obrambene sposobnosti do proračunate razine ili, alternativno, razvija takve sposobnosti koje djeluju odvraćajući ili zastrašujući (deterrence) na potencijalnog neprijatelja, čime ga odvraća od namjere. Najviši stupanj izvjesnosti odnosno prepoznatljivosti odvraćanja, zbog svojih učinaka, imaju oružja za masovno uništavanje.

Nacionalna sigurnost u klasičnom smislu nije ograničena samo na pojam nepovredivosti od invazije i osvajanja teritorija. Integritet vlastitih političkih institucija, političkog vodstva i nacionalne populacije su također elementi obuhvaćeni ovim pojmom. Samostalno i neovisno donošenje odluka, i njihova provedba kroz odgovarajuće institucije, bez vanjske prisile također su element nacionalne sigurnosti. Vanjske ucjene, preveliki vanjski utjecaj, nestabilna situacija u zemlji, prisutan osjećaj "nesigurnosti ili straha" kod stanovništva (osobe) ozbiljno kompromitiraju nacionalnu sigurnost. Iredentistički, separatistički ili secesionistički pokreti, moguće potpomognuti izvana, već su znak za uzbunu jer su prijetnja i teritorijalnom integritetu i koheziji nacije. Dakle uz, teritorijalni i institucionalni integritet, potreban je još "identitet političkog poretka" (identity of polity)⁵², kao element nacionalne sigurnosti.

50 Zapotoczky, K.: Ganzheitliche Mehrenbetrachtung von Sicherheit, ÖMZ, Bundesheer, Wien, Ausgabe 6, 2003, s.9

51 Jervis, R.: Cooperation under Security Dilemma, World Politics, Johns Hopkins University Press, Princeton, vol.30, January 1978, no.2, p.167-214

52 Gnesotto, N. : Understanding security, Chailot Paper No.58, Institute for Security Studies, Paris, March 2003., p.14-15

1.4.2.3. SVEOBUHVAJNA (PROŠIRENA) SIGURNOST⁵³

Već u 70-tim, ali puno evidentnije u 80-tim i 90-tim, prešlo se na puno šire shvaćanje sigurnosti, koje je izlazilo iz uske definicije nacionalne sigurnosti. Ono se formiralo prvo u akademskim krugovima, ali je vrlo brzo našlo svoj put prema političkim raspravama. Proširenje značenja pojma sigurnost išlo je u tri pravca. Prvo, shvaćeno je da sigurnost ne obuhvaća samo svoju vlastitu već i protivnikove vitalne interese; drugo, primijećeno je da sigurnost može biti ugrožena ne samo vojno prijetnjom, i treće, a usko povezano s potonjim, zaključeno je da, osim država, i kolektivi mogu biti subjekti sigurnosti.

Prvi aspekt ove šire definicije sigurnosti doveo je do stvaranja riječi "zajednička" (common) i "kooperativna" (cooperative) sigurnost. Počelo je od vremesnog koncepta sigurnosne dileme: kako međunarodni sustav nema pravog arbitra za usklađivanje nesuglasica između članova, svakoj državi ostaje da sama osmisli metode svoga opstanka. Nažalost, mjere koje jedna zemlja poduzme za svoju obranu, drugoj zemlji mogu izgledati kao potencijalna opasnost. Kako se ta druga država priprema za odgovor, koji joj se čini nužnim i dostatnim na novu prijetnju, tako joj sigurnost pada zbog one prijetnje koja raste zbog tog odgovora, i tako proces stalne promjene prijetnje i traženja odgovora na nove prijetnje ne prestaje. Ono što je prvobitno bila limitirana, obrambena mjera dovela je do stvaranja lančane reakcije naoružavanja koja je sve učinila manje sigurnima⁵⁴. Shvaćanje sigurnosti kao faktora koji utječe kako na vlastitu tako i na kolektivnu sigurnost i uzimanje sigurnosti kolektiva u obzir čine osnovu i zajedničke i kooperativne sigurnosti. Čak i u anarhičnom sustavu s neizbježnim sukobima i rivalitetima se može postići sigurnost određenim samoograničenjima u interesu svih, kao i kooperativnim instrumentima kao što su mehanizmi kontrole krize, kontrolama oružja, izgradnjom povjerenja i slično⁵⁵.

53 Autorov prijevod engleskog termina "comprehensive security" i njemačkog termina "erweiterte Sicherheit". "Erweiterte Sicherheit"-sigurnosno-politički pristup, koji osim vojnih uključuje i druge uzroke kriza i konflikata, kao što su: ekološki, socioekonomski, etnički i drugi rizici na koje se moraju primjenjivati preventivne mjere"(Meier/Roßmanith/Schäfer: Wörterbuch zur Sicherheitspolitik, Verlag E.S. Mittler, 5. Auflage, Hamburg, 2003)

54 Jervis, R.: Cooperation under Security Dilemma, World Politics, Johns Hopkins University Press, Princeton, vol.30, January 1978, no.2, p.167-214

55 Nolan, J. E.: Global Engagement: Cooperation and Security in the 21st, The Brookings Institution, Washington D.C., 1994.

Ideja "komprehensivne sigurnosti"⁵⁶ nastala je kao produkt istovremenih događaja u 70-ima. Prvi je bio realizacija, buđenjem arapskog embarga na naftu i učetvorostručenja cijene nafte 1973-74, kad su zapadne ekonomije bile vrlo ranjive na prekid dovoda vitalnih resursa (iako su se pokazali vrlo otpornim na taj izazov, a osim krucijalne nafte ne postoji ni jedan drugi prirodni resurs koji bi imao iole značajan utjecaj na zapadnjačku ekonomiju). Termin "ekonomska sigurnost" nastao je za vrijeme tih godina i doista je motivirao stvaranje prvih vojnih postrojbi za osiguravanje nafte Perzijskog zaljeva u obliku "US Rapid Deployment Force", ali glavni zapadnjački odgovor sastojao se od osnivanja Međunarodne energetske agencije, koja je nadgledala strateške naftne rezerve i propisivala mjere u slučaju nestašice.

Drugi događaj bio je prepoznavanje rasta oštećenja okoliša, zajedno sa svojim ogromnim lokalnim, regionalnim i rastućim globalnim posljedicama. Detaljno opisan u mnogim izvještajima u Rimskom klubu, ovaj uvid pomogao je stvaranju pojma "okolišne" ili "ekološke" sigurnosti, koji implicira da okolišno oštećenje može ozbiljno utjecati na ljudski život, pa čak i na stabilnost i opstanak čitavih država, što je sugestija koja nije shvaćena ozbiljno, osim na razini onih najmanjih država koje, na primjer, mogu biti potopljene porastom razine mora zbog globalnog zatopljenja. Tijekom vremena, sve više i više područja je bilo obješeno na "sigurnosno božićno drveće"⁵⁷: proliferacija, raspačavanje droge, financijski tokovi, organizirani kriminal, migracije, etnički ratovi, kulturne razlike, spol.

Međutim, službene sigurnosne politike prilično su otvoreno prihvale ovu "inflaciju" termina sigurnost. Ipak, on je našao svoje mjesto u dokumentima kao što su obrambene "bijeke knjige" i sličnim. Može se međutim samo nagađati da li je on samo služio članovima Zapadnih sigurnosnih udruženja, koja su se brinula da bi eliminacija glavnog neprijatelja, Sovjetskog saveza, mogla stvoriti situaciju koja bi izazvala i ugrozila njihovo postojanje. Divlje ideje o vojnoj intervenciji za spas kišnih šuma ili osiguranje prijevoza medicinskih potrepština za europske pacijente su čini se uspjele. Raširena dogma da bi zapadna vojna sila morala osigurati pristup do vitalnih sirovina doživjela je ponovno rođenje. Vojna intervencija korištena je u više-manje suludim

56 Tuchman, J.: Redefining Security, Foreign Affairs, Vol.68, no.2, Spring 1989.,p.162-177

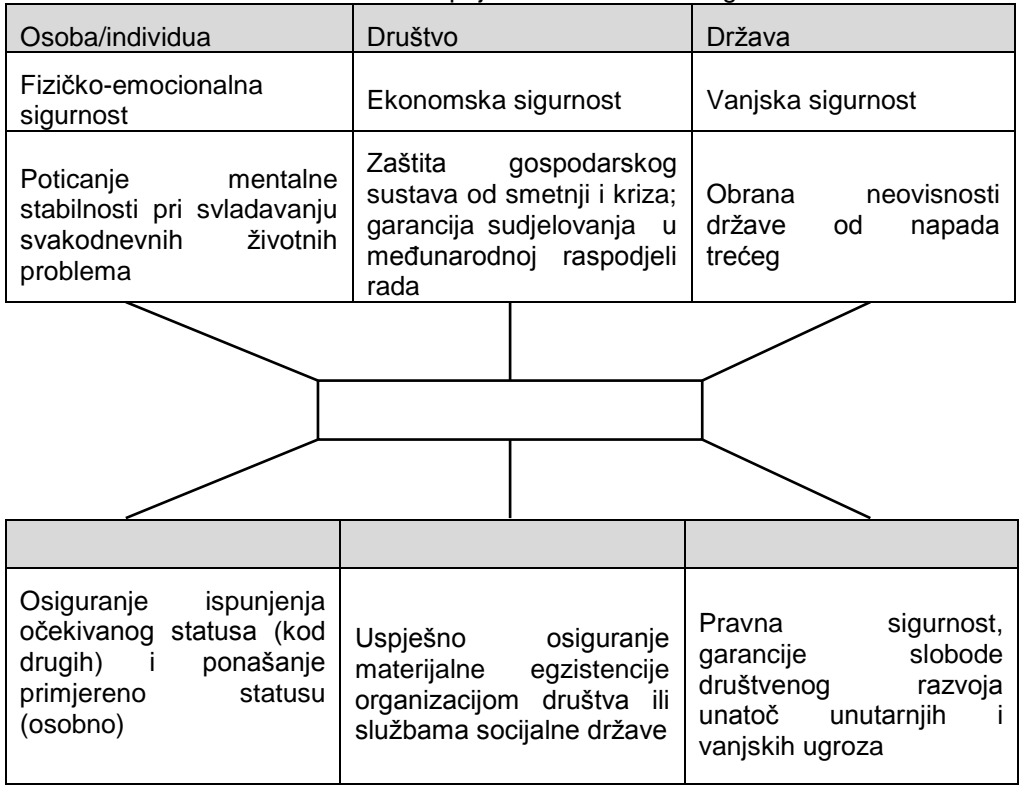
57 Müller, H.: Terrorism, proliferation: European Threat Assessment, Institute for Security Studies, Chailot Papers No.58, Paris, March 2003, p.17

pokušajima borbe protiv proizvodnje droge (radije nego pokušaj da ih se suzbije ili liberalizira). Čini se da ovo sve ukazuje na to da stalna potraga za novim prijetnjama doista igra ulogu u sigurnosnom diskursu. S ovim širenjem termina sigurnosti napokon je postalo jasno da je prestalo vrijeme kada je država držala sve konce sigurnosti u svojim rukama. Zaista, područje pokriveno pojmom sigurnost bilo je široko i višerazinsko: kretalo se od cijelog svijeta (globalna sigurnost) do okoliša ili podnacionalnih grupa (socijalna sigurnost, gdje opstanak i autonomija svake podržavne kolektivnosti mora biti osigurana, inače sigurnost ne postoji) pa sve do individualne sigurnosti tj. sigurnosti na razini osobe/individue (human security).

Ljudska sigurnost, vezana za najslabije dijelove društva, postala je popularan i služben termin u UN forumima, informirajući i razvojne politike i poslijeratne mirovne institucije. Pomicanje države iz središta sigurnosne politike i njena zamjena za plemenite ideje o globalnoj zajednici ili suverenom pojedincu, ipak nije bilo ono što su Zapadne sigurnosne agencije imale na pameti. Naprotiv, novi oblici sigurnosti bili su integrirani u već postojeći koncept nacionalne sigurnosti. Kako se pokazalo, država je zapravo bila u mnogo većoj opasnosti nego što bi obično shvaćanje sigurnosti moglo pretpostaviti. Umjesto toga, bila je zaokružena pregrštom cjelovitih i opasnih problema koji su iziskivali silovite odgovore. Elementi proširene sigurnosti prikazani su na Slici 1-3.

Vidljivo je da se moderan pristup sigurnosti ne smije ograničiti isključivo na sigurnost države i njenih institucija već u velikoj mjeri uključuje područje tzv. "human security", koje mora jamčiti zaštitu građana od novih ugroza. Upravo u slučaju terorističkih prijetnji se nasilje svjesno prenosi u sferu civilnog društva, kako bi se ugrozile egzistencijalne osnove društva. Time nedržavni akteri pokušavaju izbjeći direktnu konfrontaciju s organima države i pogoditi ju na najosjetljivije mjesto. Visoka ranjivost modernog društva daje teroristima široku slobodu izbora ciljeva i vremena, a građanima osjećaj nezaštićenosti.

Slika 1-3 Elementi pojma sveobuhvatna sigurnost

Postojanje političko-ekonomskih tj. društvenih potencijala rizika i prijetnji, za koje klasični instrumentarij vojne sigurnosti nije prilagođen.

Izvor: Meyers, R.: Von der Globalisierung zur Fragmentierung? Skizzen zum Wandel des Sicherheitbegriffes und des Kriegsbildes in der Weltübergangsgesellschaft, in Kevenhörster, P. und Woyke, R.: Internationale Politik nach dem Ost-West Konflikt. Globale und regionale Herausforderungen, Münster, 1995., s.⁵⁷

1.4.2.4. SIGURNOST EU

Ako se krene od konzervativnijeg pogleda da su teritorijalni i institucionalni integritet jezgra sigurnosti, nastaje vrlo zanimljivo pitanje kad je u pitanju Europa – ovdje se misli na Europsku uniju – i njezinu sigurnost. Europska Unija, što se mora ovdje naznačiti, nije nacionalna država. Stoga ni njena sigurnost ne može biti uokvirena pojmom "nacionalna sigurnost". Jednako tako je nejasno da li je krajnji cilj Unije ujedinjena Europska država ili će joj sadašnje postojanje kao oblik političkog sustava sui generis biti neodređeno dugo jer proces integracije teče korak po korak. Ovo znači da koncept sigurnosti treba oprezno primjenjivati na ovu neobičnu političku tvorevinu.

Vjerojatno je nezahvalno tražiti da u bilo kojem slučaju "Europska sigurnost" pokriva teritorijalni integritet Unije kao cjeline. Pojam Europske sigurnosti, koji se koristi za sigurnost Europske Unije ima specifično značenje i ne može se poistovjetiti, kao što se to često čini, sa sigurnošću svake od članica Unije ili sume sigurnosti svih njezinih članica, već ima puno složenije značenje. Ne postoji jedna zajednička sigurnost već toliko jednakoznačnih uzajamno ovisnih sigurnosti koliko ima članica, i to na način da sigurnost EU ovisi o sigurnosti svake od nacionalnih sigurnosti članica. Uzajamni odnos Unije i integracijski projekt je tako čvrst, dubok i dugoročan da bi primjerice sigurnost u Finskoj ili Švedskoj bila narušena ako bi Grčka ili Portugal bili napadnuti. Europska Unija kao takva prestala bi postojati ako bi zapadne članice odbile reagirati u slučaju da je istočni član postao žrtva agresije. Na sreću, ovaj najtradicionalniji rizik za sigurnost sveden je na minimum. Europska teritorijalna sigurnost je bolja no ikad, iako postoji stalni rizik Grčko-Turskih sukoba, i svađa između Maroka i Španjolske koja i danas ne prestaje. Nijedno, ipak, ne pokazuje ozbiljne izgleda da preraste u oružani sukob.

Također, odnosi (posebno u ekonomskom smislu) između država članica kao i sveze između nacionalnih stupnjeva razvitka su tako međusobno ovisne, da bi raspad institucija jedne države članice neizbježno djelovao na stabilnost ostalih. U tom smislu, Europska sigurnost je koekstenzivna sa sumom nacionalnih sigurnosti svih članica. Ali i više od toga. Definicija sigurnosti dana ovdje uključuje integritet institucija i identitet političkih jedinica.

U Europskom smislu, ovo uključuje i institucije Unije kao i njen identitet, tj. osnovu i usmjerenje Europskog projekta.

Vanjski događaji koji pokušavaju dovesti do smanjenja kohezije koja povezuje Uniju u cjelinu i oni koji stoje na putu Unije ka većem napretku moraju biti shvaćeni – bolje sa stajališta Unije nego bilo koje članice – kao prijjetnja Europskoj, a ne britanskoj, francuskoj, njemačkoj (ili bilo koje druge članice), sigurnosti. Čak i ako je sigurnost pojedine članice očuvana u potpunosti, Europska sigurnost može biti značajno narušena; ovo je vrlo važna osobina Europe koju treba imati na umu kada se govori o utjecajima na sigurnost EU. Tek kad se sigurnost Europske Unije shvati na ovakav način mogu se analizirati implikacije proliferacije OMU na njenu sigurnost.

2. PROMJENA PARADIGME U PROLIFERACIJI ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTAVANJE (WMD)

2.1. RIZICI I PRIJETNJE UZROKOVANI PROLIFERACIJOM ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTAVANJE

Kad se procjenjuju rizici od proliferacije oružja za masovno uništavanje, rizik se mora procijeniti dvodimenzionalno: prvo, kvalitativna dimenzija rizika koja istražuje karakteristike mogućeg rizika odnosno jačina i ozbiljnost posljedica rizičnog događaja, i druga, kvantitativna dimenzija kojom određujemo vjerojatnost izbijanja takvog događanja⁵⁸. Rizik se određuje kao produkt postojanja država (state actors), grupa (non-state actors, substate actors) ili neprijateljski raspoloženih osoba (unaffiliated individuals), koje žele doći u posjed oružja za masovno uništavanje, i vjerojatnosti da ih one posjeduju. Drugim riječima, rizik uvijek postoji gdje takvi entiteti imaju pristup ovim oružjima. Dodatni rizični čimbenik uključuje sredstva za prijenos ovih oružja (oružja-nosače), osobito balističke rakete velikog doseg, kojima se može izvršiti "projekcija straha ili moći" (Power Projection), odnosno nanošenje ljudskih žrtava i materijalnih šteta s velike daljine⁵⁹.

Važno je ipak naglasiti da se analiza prijetnji od OMU ne može bazirati samo na činjenici da neka zemlja posjeduje OMU. Ova činjenica esencijalna je, ali se mora kombinirati s intencijama i strategijama. Na primjer, činjenica da

58 Čaldarović, O.: Socijalna teorija i hazardni život. Rizici i suvremeno društvo, Školska knjiga, Zagreb, 1995, s.61

59 Kamp, K. H.: Vorbeugende Militäreinsätze (Preemptive Strikes): Eine neue sicherheitspolitische Realität?, Arbeitspapier, Konrad – Adenauer – Stiftung e.V., Berlin, Januar 2004., s.1.

Francuska i V. Britanija imaju nuklearno oružje ne znači samim tim i rizik za njihove europske saveznike, jer s njima imaju tradicionalno prijateljske odnose i ne postoji intencija prijetnje nuklearnim oružjem bilo kojoj drugoj europskoj državi. Da bi razumjeli rizike nastale proliferacijom OMU potrebno je nepristrano sagledati okolnosti koje mogu potaknuti države koje posjeduju OMU da ih uporbabe protiv Europske Unije. Treći element u procjeni rizika za međunarodni pravni instrumenti. Prijetnja koja se može umanjiti djelovanjem tih instrumenata je manja od one za koju takvi instrumenti nisu primjenjivi, što je i najveća razlika prijetnje od državnih ili nedržavnih aktera. Zato se procjena prijetnji vrši analizom svih ovih elemenata i njihovim složajem u odnosu na EU.

Rizik postaje prijetnja, kada neka država, grupa ili neprijateljski raspoložena osoba ima jasno izraženu intenciju korištenja oružja za masovno uništavanje s ili bez uporabe sredstava za prijenos tih oružja⁶⁰. Ova intencija može biti rezultat međunarodne konstelacije odnosa, radikalnih vjerskih nazora ili osobnih fanatičnih shvaćanja. Bitno je naglasiti razliku između rizika i prijetnje, koja se ogleda u postojanju (političke ili osobne) volje za korištenjem oružja za masovno uništenje, kojih se posjeduje. Ovo je i prijelomni trenutak u promjeni paradigme u proliferaciji oružja za masovno uništavanje, čime je ona na listi novih rizika i prijetnji ocjenjena najvećom prijetnjom globalnoj sigurnosti. Za razliku od država, koje su nastojale iz raznih razloga doći u posjed oružja za masovno uništavanje, čak i ako je većina takvih država imala nedemokratske režime, postojao je rizik takve proliferacije i bio je "kalkulabilan", dok kod grupa i osoba koje žele doći u posjed oružja za masovno uništavanje, većina kojih je radikalnih shvaćanja, proliferacija predstavlja prijetnju zbog već jasno izražene volje za korištenje tih oružja, čim se dođe u posjed istih.

Međutim, gledajući iz perspektive prirode novih ugroza, a uzimajući u obzir dvojbe oko definiranja "oružja za masovno uništavanje" iz točke 1.3.1., potrebno je razmotriti i rizike ugroza s mogućim sličnim učincima. Kao rezultat distribucije i proliferacije nuklearnih, bioloških i kemijskih tehnologija diljem svijeta, čija je namjena u različite civilne svrhe, moraju se uzeti u obzir rizici koji mogu nastati kao posljedica terorističkih napada na npr. nuklearne elektrane, tehničke i

60 Definicije rizika i prijetnje preuzete iz Konceptijske studije Vojske Švicarske Konfederacije : Grundlagen der Militärstrategischen Doktrin, Schweizerische Armee XXI, Amtsintern, Juni 2000, s.36

medicinske izvore radijacije, skladišta osiromašenog urana, kemijske tvornice ili skladišta kemijskih proizvoda (npr. fozgena, herbicida, insekticida, pesticida itd.), kao i korištenja bioloških agensa za izazivanje epidemija i bolesti (npr. ubacivanjem u sustave javne vodoopskrbe itsl.), ali i tzv. "masovno uništavanje bez oružja za masovno uništavanje"⁶¹. Proliferacija, sama po sebi znači povećanje broja onih koji su u posjedu oružja za masovno uništavanje, što automatski povećava rizik, čak i nenamjernog incidenta s bilo kojom vrstom ovog oružja.

Osim informacija o provedbi nuklearnih testova, malo informacija o nuklearnim oružjima i njihovoj proliferaciji prodre u javnost, a slično je i s proliferacijom drugih vrsta oružja za masovno uništavanje. Ne treba čuditi da su ove informacije u svim državama stupnjevane kao najviša razina državne tajne. Iako za neke države postoje ne samo indicije već i čvrsti dokazi, one nikad nisu potvrdile posjedovanja oružja za masovno uništavanje, nuklearnog, kemijskog, biološkog – svejedno o kojoj se vrsti radi⁶². Iz tog razloga, javnost i politički dužnosnici velikog broja država, u stvari nisu potpuno svjesni veličine rizika uzrokovanog proliferacijom oružja za masovno uništavanje.

S druge strane, druga grupa političkih dužnosnika dobiva informacije sigurnosnih službi, koje sadrže izvješća u kojima su ti rizici višestruko uvećani iz raznoraznih razloga (primjer: izvješća CIA i MI 5, koja su dovela do rata u Iraku). Ipak, zahvaljujući podacima međunarodnih organizacija, koje se bave problemima oružja za masovno uništavanje i njihove proliferacije, mogu se analiziranjem ovih podataka prilično realno procijeniti postojeći i budući rizici. Aksiomska metoda, koja je razvijeniji oblik deduktivne metode i zasniva se na spoznajama, činjenicama ili načelima (aksiomima) koji se ne mogu dokazati ili koji ne zahtijevaju dokazivanje

61 U ovoj sintagmi sadržana je sintagma "kemijski rat bez kemijskog oružja" koju su prvi lansirali hrvatski stručnjaci objašnjavajući da je npr. napadom na kemijsku tvornicu moguće prouzročiti efekte čak i veće nego korištenjem kemijskog oružja, a analogno tomu, i drugim vrstama OMU. Navedeni su primjeri iz ratova u Hrvatskoj (Tvornica umjetnih gnojiva Kutina) i u BiH (Tvornica klora u Tuzli).

62 Primjera je bezbroj: Izraelski nuklearni tehničar Mordechai Vanunu oslobođen je 21. travnja 2004. nakon 18-godišnje robije zbog nacionalne izdaje jer je obavijestio javnost da Izrael u nuklearnom postrojenju u Dimoni proizvodi nuklearno oružje, što Izrael nikad nije potvrdio. Egipatski predsjednik Anvar el Sadat je 1970. tvrdio da "Egipat ima biološko oružje u frižiderima, koje će upotrijebiti protiv Izraela", a egipatski dužnosnici 2002. tvrde da "Egipat nikada nije razvijao, proizvodio i skladištio biološko oružje", iako postoje dokazi da je Egipat isto koristio protiv Jemena u 1960-tim.

jer su "očevidni ili su izravno očiti"⁶³, otprilike vrlo pojednostavljeno kaže, "ako su krovovi kuća mokri i voda se cijedi ulicama, ne morate izlaziti van da bi shvatili da pada kiša", a slična se zakonitost može primijeniti i kod analiza proliferacije oružja za masovno uništavanje – ne treba, na primjer, vidjeti izraelsku nuklearnu bombu da bi se shvatilo da je Izrael posjeduje, "ako su krovovi stalno mokri, a na ulicama je poplava".

Fabriciranje obavještajnih podataka o iračkom oružju za masovno uništavanje od strane američkih i britanskih sigurnosnih službi (tzv. "intelligence failure"), što je kasnije objašnjeno kao temelj za otpočinjanje rata protiv Iraka, negativno je utjecalo na percepciju stvarnog rizika od proliferacije i stvorila nepovjerenje prema većini podataka koji dolaze iz krugova obavještajnih agencija.

Kada je u pitanju sigurnost Europe odnosno Europske Unije i proliferacija oružja za masovno uništavanje, moguće je navesti sedam kategorija rizika⁶⁴:

- mogućnost da se vojske zapadnih zemalja u različitim misijama (peacekeeping, provedba ekonomskih sankcija UN, provedba rezolucija VS UN) suoče s neprijateljskim vojskama naoružanim s OMU i balističkim raketama
- mogućnost direktne vojne prijetnje protiv država i stanovništva zapadnih zemalja od strane "rogue" država, koje imaju OMU i balističke rakete
- rizici uzrokovani promjenama regionalne ravnoteže snaga s globalnim implikacijama, koja može biti uzrokovana ili ubrzana proliferacijom OMU i balističkih raketa
- mogućnost regionalnih nestabilnosti uzrokovanih proliferacijom OMU, koje mogu ugroziti europsku sigurnost
- negativne konzekvence erozije međunarodnih normi i/ili međunarodnog ili regionalnog poretka
- opasnost akcidenta s nuklearnim, kemijskim ili biološkim oružjem, ili događaja koji bi doveli do neautorizirane uporabe OMU

63 Zelenika, R.: Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog rada, treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci i Ekonomski fakultet Univerze u Ljubljani, Rijeka, 1998., str.326

64 Krause, J.: The Proliferation of Weapons of Mass Destruction: The Risks for Europe, Europe and Challenge of Proliferation, Chailot Paper 24, Institute for Security Studies of WEU, Paris, May 1996., p.3-4

- novi tip terorizma

U Tablici 2-1 dan je prikaz 15 država za koje je poznato, ili postoji opravdana sumnja, da posjeduju nuklearno, kemijsko ili biološko oružje (O) ili imaju programe za razvoj ovih oružja (P)⁶⁵:

Tablica 2-1 Države s nuklearnim, kemijskim ili biološkim oružjem

Država	Nuklearno	Biološko	Kemijsko
Rusija	O	O	O
Kina	O	O	O
Izrael	O	O	O
SAD	O		O
Francuska	O		
V. Britanija	O		
Indija	O	P	O
Pakistan	O	P	P
Irak	P	O	O
S. Koreja	P	O	O
Iran	P	O	O
Egipat		O	O
Sirija		P	O
Libija		P	O
Sudan		P	P

2.2. AKTUALNO STANJE I STRUKTURA PROLIFERACIJE ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTAVANJE NA RAZINI DRŽAVA (STATE ACTORS)

"One likely result of proliferation is more proliferation."

OTA, 1993., p.71.

Da bi se shvatio problem proliferacije oružja za masovno uništavanje (OMU) i balističkih raketa, kao u svijetu najraširenijeg i najpreferiranijeg sredstva za njihov prijenos,

65 Cirincione, J., et.al.: Deadly Arsenals, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 2002., p.17

potrebno je navesti razloge radi kojih države (state actors) nastoje doći u posjed oružja za masovno uništavanje:

- Težnja ka osiguranju sigurnosti od stvarne ili percipirane prijetnje zastrašivanjem potencijalnog neprijatelja (deterrence)⁶⁶
- Osiguranje provedbe političkih zahtjeva
- Mogućnost korištenja oružja za masovno uništavanje u ofenzivne svrhe (posredno ili neposredno) u mogućem regionalnom sukobu, kao potpora konvencionalnim sredstvima
- Status i prestiž, kako bi se na regionalnoj razini iskazala premoć, ili u zadnje vrijeme sve češći razlog - "principijelni razlozi" da bi se pokazala "ravnopravnost" sa Zapadom

Što se tiče zemalja prolifernata oružja, njihovi razlozi se kreću od čisto ekonomskih do onih koji se tiču zaštite vlastitih sigurnosno-političkih interesa ili ostvarivanja utjecaja u pojedinim regijama svijeta. Naravno, ovdje treba dodati i interese "borbe protiv zajedničkog neprijatelja".⁶⁷

Pažnja koju je stručna i široka javnost poklanjala temi proliferacije oružja za masovno uništavanje, varirala je u posljednjih nekoliko desetljeća od apatije do histerije. Početkom 2002. čini se da su izbalansirane – s jedne strane mjere o hitnosti poduzimanja novih napora za prevenciju proliferacije, zastrašivanja i mogućnosti primjene vojnih mjera kao instrumenta protuproliferacije, a s druge strane, ukoliko to bude potrebno, poduzimane su mjere u svrhu rješavanje posljedica napada s nuklearnim, biološkim ili kemijskim oružjem. Kako bi se održao ovako izbalansiran pristup problemu proliferacije bitno je voditi računa o tri činjenice: prvo, trenutna globalna proliferacijska situacija je opasna; drugo, situacija se može pogoršati; i treće, pravilna globalna politika situaciju može poboljšati. U Tablici 2-1 prikazana je klasifikacija država koje posjeduju oružja masovnog uništavanja prema motivima koje izražavaju

66 Prof.dr. Joahim Krause sa Christian – Albrechts – Universitätä iz Kiela razlikuje dvije vrste zastrašivanja (deterrence-a): 1. deterrence by punishment 2. deterrence by denial. (Predavanje: Die Proliferation von Massenvernichtungswaffen und ihre Eindämmung I, 18. Mai-Sommersemester 2004.)

67 Ovdje se osobito potenciraju SAD kao "zajednički neprijatelj" zemalja koje čak imaju malo toga zajedničkog, npr. S.Koreje i Irana, čija je suradnja na području nuklearnih i raketnih tehnologija vrlo razvijena

činjenicom da posjeduju oružja masovnog uništavanja, bez obzira na status tog oružja.⁶⁸

Tablica 2-1: Klasifikacija država koje posjeduju OMU

Regionalno ili međunarodno izolirane države	Država koja teži globalnoj moći	Ugrožene države koje žele osigurati vlastiti opstanak	Države u bilateralnoj utrci u naoružanju	Države s priznatim statusom nuklearne sile
<ul style="list-style-type: none"> - Iran - S. Koreja 	<ul style="list-style-type: none"> - USA 	<ul style="list-style-type: none"> - Izrael - Arapske države 	<ul style="list-style-type: none"> - Indija - Pakistan 	<ul style="list-style-type: none"> - Francuska - Velika Britanija - Rusija - Kina

Izvor: Krause, Joachim: Strukturwandel der Nichtverbreitungspolitik: Die Verbreitung von Massenvernichtungswaffen und die weltpolitische Transformation, München 1998, S. 94-96.

Za procjenu razvoja proliferacije oružja za masovno uništavanje u budućnosti, mnogo važnije od aktualnog stanja proliferacije⁶⁹, iako ono već daje dovoljno razloga za zabrinutost, su tendencije i struktura dugoročnog razvoja. S obzirom na trendove u proliferaciji oružja za masovno uništavanje mogu se prepoznati slijedeća strukturalna obilježja⁷⁰:

Problem proliferacije oružja za masovno uništavanje će se u novom sigurnosno-političkom okružju još više povećati. Pojedine države koje se nestankom bipolarnog i nastankom multipolarnog sustava osjećaju ugroženima, osobito od strane SAD, kao jedine globalne sile i njezine politike moći,

68 Krause J.: Die militärische und politische Nützlichkeit von Massenvernichtungswaffen, Christian-Albrechts-Universität, Institut für politischen Wissenschaft, Kiel, Seminar, 18. Mai 2004.

69 Razvojem proliferacije oružja za masovno uništavanje bavi se Program for Non-Proliferation Studies kojeg provodi Monterey Institute for International Studies iz Montereyja, California. Institut izdaje periodična izvješća i brošure, koji su tematizirani i vrlo opširno i stručno se bave problemom proliferacije. Vidjeti npr. časopis Non Proliferation Review koje izdaje ovaj Institut.

70 Mey, H. H.: Die Politik von neuen Herausforderungen: Proliferation- Die Verbreitung von Massenvernichtungsmitteln, IAP-Dienst Sicherheitspolitik, Swerpunktheft, Heft 5-6/93, s.12-19

sigurno će uznastojati na nastavku svojih programa naoružavanja NKB oružjima i sustavima za njihov prijenos.

Može se primijetiti da zemlje tzv. "trećeg svijeta"⁷¹ koncentriraju svoje napore kako bi došle u posjed bioloških i kemijskih oružja. Ova promjena težišta s nuklearnog oružja na B i K oružja ne znači da ne treba i dalje posvetiti pažnju širenju nuklearnog oružja, jer je slika nuklearne proliferacije ambivaletna – pokazuje i znake poboljšanja (npr. Libija) i znake pogoršanja (S. Koreja, Iran); nuklearnu proliferaciju je ipak lakše nadzirati (osobito nuklearno gorivo) nego supstance za biološko i kemijsko oružje ili komponente za izgradnju kemijskih ili bioloških tvornica je su one u većoj mjeri "dvostruke namjene" (dual use), nego komponente za nuklearna postrojenja

Zemlje "trećeg svijeta" sve više se koncentriraju na nabavku sredstava za prijenos i uporabu konvencionalnog i oružja za masovno uništavanje. Posebnu opasnost u tom smislu predstavljaju balističke rakete (rakete zemlja-zemlja), čiji dosezi se stalno povećavaju. Vrijeme leta ovih raketa je vrlo kratko pa je mogućnost njihova uništenja vrlo mala. Međutim, sve više se osim balističkih raketa, kao sredstva za prijenos oružja za masovno uništavanje koriste krstareće rakete i, u zadnje vrijeme, bespilotne letjelice. Raketne tehnologije su, u usporedbi s tehnologijama potrebitim za gradnju zrakoplova, mnogo lakše za ovladati, a točnost pogađanja, koja je odlučujuća za uporabu, se komercijalnom uporabom sustava GPS (Global Position System) drastično povećala.

Još jedna "novost" u proliferaciji je činjenica da se zemlje koje nastoje razvijati programe proizvodnje NKB oružja sve više okreću "nezapadnim postupcima"⁷² za razvoj svojih oružja za masovno uništenje, kako bi smanjili ovisnost od Zapada. Dobar primjer su nova binarna kemijska oružja, koja se sastoje od dvije neopasne supstance, koje se tek spajanjem pretvaraju u bojni otrov. Zemlje koje razvijaju kemijska oružja nastoje za svoja binarna oružja izabrati kemijske supstance koje se na Zapadu ne koriste kao supstance za kemijsko oružje.

71 ovdje se pod zemljama tzv. trećeg svijeta podrazumijevaju zemlje koje svojim ekonomskim razvojem pripadaju toj grupi zemalja, ali ih njihovi vladajući politički režimi svrstavaju u, prema US terminologiji, tzv. rogue states, rogue governments, outlaw states, states of concern, ili u zadnje vrijeme axis of evil

72 Mey, H.H. et. al.: Counterproliferation : Die Bedeutung einer Raketenabwehr für Europa, Institut für Strategische Analysen e.V., Report Verlag, Frankfurt a.M./Bonn, 1994., s.22

2.1.1. NUKLEARNA PROLIFERACIJA

Pod pojmom nuklearna proliferacija podrazumijeva se sljedeće:

- a) kada država započne program koji će rezultirati proizvodnjom nuklearnog oružja
- b) kada država na bilo koji drugi način dođe u posjed nuklearnog oružja.

Države, pak, koje imaju nuklearno oružje, a nisu članice Sporazuma o neširenju nuklearnog oružja (NPT) dobivaju status proliferantne.

Tehnički gledano, ne postoji razlika između nuklearne i nenuklearne države, zato jer postoji nekoliko koraka u procesu proliferacije: postavljanje instalacija za proizvodnju fisijskog materijala, eksperimentalne studije s ciljem proizvodnje nuklearnog oružja, stvaranje prototipa u civilne svrhe, razvoj oružja u pravom smislu itd. Država za koju postoji sumnja da ima nuklearno oružje nije nužno sposobna stvoriti prijetnju okolini – da bi se to učinilo potrebna su sredstva za prijenos istog (avion ili raketa) koja su pouzdana i sigurna (točno vrijeme na točnom mjestu). Važno je naglasiti da je "nuklearno raketiranje" vrlo složena zadaća: oružje ne smije biti preteško, mora biti sposobno izdržati visoke temperature i tlakove i mora biti programirano za eksploziju u prethodno točno određenom trenutku. Iz svega navedenog je očito da je to opcija otvorena samo najnaprednijim državama.

Moderne termonuklearne bombe (H-bombe), koje posjeduju velike nuklearne sile, vrlo su sofisticirane naprave čiji je razvoj daleko izvan dosega većine proliferantnih država. S druge strane, konstrukcija obične fisijske (A-bombe) s ograničenim dosegom nije posebno komplicirano. Najjednostavnija opcija je obična "nuklearka", kakva je bačena na Hirošimu, koja je jednostavno i pouzdano oružje koje ne iziskuje testiranja (takve "nukleark" imala je Južnoafrička Republika). Nedostatak ovog tipa bombi je taj što iziskuju veliku količinu fisijskog materijala. Druga opcija je implozijska bomba, kakva je bačena na Nagasaki, koja je postala osnovna formula za moderne fisijske bombe. Iz razloga što njen mehanizam uključuje kompresiju okrugle forme, ovaj tip bombi je puno teže napraviti i iziskuje mnogo sofisticiraniju konstrukciju; smatra se da je potrebno testiranje da bi se provjerilo da li oružje ima željeni doseg, i time smanjila količina materijala potrebnog za rad.

Najveća prepreka proizvođačima običnih "nuklearki" je skupljanje potrebne količine fisijskog materijala. Postoje dvije opcije: uran i plutonij (potonji omogućuje samo implozijske bombe). Većina proliferantnih država prije ili kasnije počne težiti plutoniju. Neke istražuju ili su već istražile obje opcije (Pakistan i Sj. Koreja). Uran se skuplja kroz proces u kojem se mineral obogaćuje odvajanjem izotopa, tj. odvajanjem raznih tipova urana koje njegova ruda sadrži. Kroz obogaćenje je moguće zadržati tzv. vrlo bogati materijal koji sadrži preko 90% izotopa U-235. Obogaćivanje se može izvoditi na nekoliko načina od kojih je najbolji centrifugiranje. Za jednostavno oružje s udarom od oko 15 kT, potrebno je oko 60 kg bogatog urana ako je oružje malog radijusa, dok je za implozijsku bombu potrebno 15 kg istog.

Plutonij (idealno ako ima preko 90% plutonija-239) dobiva se od goriva skupljenog u nuklearnim tvornicama u procesu odvajanja u tvornici za izdvajanje. Za proizvodnju iste vrste bombe kao one navedene gore, potrebno je oko 5-6 kg plutonija. Za određene tipove reaktora (one s lakom vodom) se smatra da su manje proliferantni od ostalih (plinski, s teškom vodom). U tehnologiji s plutonijem obogaćivanje urana je također prijeko potrebno jer se koristi kao gorivo, ali je u tom slučaju slabo obogaćen. Nadzor nuklearnih pogona, prijenos osjetljivih materijala i goriva je stoga potencijalna barijera nuklearnoj proliferaciji. Teško je takve provjere napraviti jer je narav takve opreme dvostruka: civilna, ali i vojna.

Zbog nedostatka savršene međunarodne inspekcije, nadzor proliferacije često se mora bazirati na indikacijama. Nabava nuklearnog oružja stvorenog u inozemstvu je drugi način na koji država teoretski može postati nuklearna sila. (jedini ovakav slučaj je Ukrajina koja je do 1994. bila dio SSSR-a). Ovo je u stvari vrlo kompliciran put; proizvodnja nuklearnih naprava je skupa i države koje su ih proizvele su pokazale mali interes za dijeljenje svoga "blaga". Još k tome, razvijene su napredne procedure za osiguravanje tih naprava i, ako budu ukradene, ne mogu biti upotrijebljene. Širenje nuklearne tehnologije nije nužno u interesu proliferantnih država jer bi u tom slučaju mogle izgubiti prednost u regiji kao rezultat toga. Ipak ovu opasnost treba uzeti u obzir: kao prvo, neke države, koje imaju nedostatak novaca (Sj. Koreja), mogle pribjeći prodavanju te opreme kao novoj vrsti "biznisa".

Prvi val nuklearne proliferacije počeo je u 1940-tim stjecanjem nuklearnih sposobnosti od strane tzv. "P – 5"

država (Sovjetskog Saveza, Velike Britanije, Francuske i Kine, te SAD). Drugi val, uključujući i nepotpisnice NPT (Južna Afrika, Argentina, Brazil, Južna Koreja, Indija, Izrael, Švedska i Tajvan), odvija se u 1960-tim i 1970-tim. Pozitivne sigurnosne garancije dane od strane SAD, implicitno (u slučaju Švedske i Tajvana) ili eksplicitno (Južna Koreja) i regionalni politički razvoj (u Latinskoj Americi i južnoj Africi) znatno su ograničili njezin učinak i doveli do odustajanja većine zemalja od svog nuklearnog programa. Analizirajući prva dva vala proliferacije može se zaključiti da postoji određen broj čimbenika koji potiču razvoj nuklearnih programa: ozbiljna prijetnja sigurnosti države, nedostatak sigurnosnih garancija i dostupnost tehnološkog know-how⁷³. Trenutna situacija je međutim potpuno drugačija u odnosu na – čini se da se svijet nalazi na povijesnoj prijelomnici nuklearne proliferacije. Samo je mala skupina zemalja koje su donijele odluku i imaju mogućnosti razvijati nuklearno oružje, ali su njihovi motivi mnogo snažniji.

Zbog toga Europska Unija treba biti spremna suočiti se s "novim valom proliferacije".⁷⁴ Novi val sugerira da proliferacija nije više fenomen koji je bio rezultata razvoja regionalne dinamike. Trenutni smjer je najviše posljedica afirmacije političke i vojne moći SAD, koja je hiperaktivna i hipertrofna ili jednom riječju "glokalana" (globalna i lokalna).⁷⁵ Regionalni akteri su sa zabrinutošću promatrali jačanje američke ofenzivne strategije bazirane na modernom konvencionalnim i nuklearnim arsenalima. Nakon Zaljevskog rata 1991. proširilo se shvaćanje, od Libije do Indije, da se "ne može pobijediti Ameriku ako se ne posjeduje nuklearno oružje, a ako ga posjeduješ Amerika te neće napasti". Ovakav pristup je naravno snažno pojačan zadnjim napadom na Irak 2003.. Stoga države ili režimi koje SAD, s razlogom ili bez njega smatraju svojim oponentima, sve više nuklearno oružje vide kao ultimativnu garanciju svoga opstanka. Ovo naravno vidi do tzv. "domino efekta" – da države koje se regionalno osjećaju ugroženima od ovih država ili režima će također posegnuti za nuklearnim

73 Dr. Harald Müller, direktor Instituta za istraživanje mira iz Frankfurta, međutim opovrgava navedene čimbenike razvoja proliferacije i naziva ih ustaljenim klišejima, i zalaže se za fokusirani pristup razmatranju proliferacije, odnosno da su čimbenici različiti od slučaja do slučaja. Više u Müller H. : Neither Hype nor Complacency: WMD Proliferation after the Cold War, The Nonproliferation Review, Winter 1997.

74 Smith M., Tetrakis B. and Zanders J. P.: Fighting proliferation – European perspectives, Chailot Papers no. 66, Institut for Security Studies EU, Paris, December 2003., p.46

75 Isto, p.45

oružjem. Slijedom navedenih kriterija i trendova moguće je pretpostaviti listu zemalja potencijalnih kandidata i smjer nuklearne proliferacije:

- Sjeverna Koreja tvrdi da je njezin nuklearni program potpuno opravdan, obzirom na politiku predsjednika Busha. Međutim, Japan, Južna Koreja i Tajvan pokazuju znake velike zabrinutosti zbog problema Sjeverne Koreje, kao i razvoja kineskog nuklearnog arsenala. Za ove države koje već imaju razvijene značajne civilne nuklearne sposobnosti neće predstavljati veliki problem, ako samo posumnjaju u vrijednost nuklearne zaštite koju im osiguravaju SAD. Štoviše, ako se samo jedna odluči na taj korak druge dvije će ju sigurno slijediti.
- Unatoč zadnjim pozitivnim iskazima Libija i Sirija mogu također doći u kušnju stjecanja nuklearnih sposobnosti, ako izolirane osjete rast neprijateljstva SAD
- Alžir i Egipat mogu također krenuti istim stopama kao u prošlosti, ako neproliferacijski režimi postanu slabijim
- Iako bi SAD vjerojatno pokušale to zaustaviti, Saudijska Arabija sigurno ne bi željela vidjeti svog rivala Iran kako postaje nuklearna sila i pokušat će tomu doskočiti na ovaj ili onaj način. Međutim tradicionalno bliske veze Irana i Pakistana mogu dovesti do toga da "Islamska bomba" postane realnost. Ako bi Iran postao nuklearna sila, Turska bi zbog svojih veza sa SAD, također morala razmotriti svoje strategijske opcije.

Za Europsku Uniju nuklearna proliferacija nužno ne predstavlja neposrednu ugrozu. Ako se analiziraju sposobnosti niti jedan od regionalnih aktera koji imaju nuklearne programe (osim Izraela), ne može, barem što se tiče dostupnih podataka, balističkim raketama ugroziti Europsku Uniju.⁷⁶ Nisu poznate namjere nuklearnog ugrožavanja EU kao takve, od strane bilo koje države u regiji. Osim toga, države koje steknu nuklearne sposobnosti imaju manje ili više eksplicitan jezik zastrašivanja: danas postoji prešutan dogovor da nuklearno oružje služi u svrhu obrane.

Trenutna i predvidiva kretanja nuklearne proliferacije su ipak u mnogim aspektima razlogom zabrinutosti za

⁷⁶ Ipak, Sicilija je u dosegu libijskih raketa tipa Scud, a grčka je u dosegu iranske Sahab 3 rakete.

Europsku Uniju. Mnogi europski interesi su u pitanju i postoji jasna korelacija između zona proliferacije i interesnih zona EU:

- U Aziji rizici proliferacije imaju utjecaj na globalnu stabilnost, a dolaze u pitanje međunarodni neproliferacijski režimi i norme. Međutim, mogući veći konflikt o nuklearnim pitanjima ili pak nuklearno sukobljavanje u Aziji može imati ozbiljne indirektno (političke, ekonomske i financijske) posljedice za EU.

- Na Bliskom Istoku postoje neposredni interesi EU koji mogu biti ugroženi: ekonomska sigurnost, obrambeni sporazumi nekih članica EU s određenim državama, kao i involviranost EU u bliskoistočni konflikt⁷⁷.

- U Sjevernoj Africi obnavljanje nuklearnih programa bi utjecalo na europska nastojanja u izgradnji dobrih odnosa. Zbog geografske blizine pojedine članice EU bi ovakav razvoj percipirale kao neposrednu prijetnju. Ako bi Egipat, Libija ili Alžir jednoga dana imale nuklearno oružje pitanje bi bilo ozbiljno diskutirano ne samo u susjednim mediteranskim državama (Cipru, Francuskoj, Grčkoj, Italiji, Malti, Portugalu i Španjolskoj) nego i u EU kao cjelini.

Europska Unija ima mnogo razloga za stalno bavljenje problemom nuklearne prijetnje jer namjerava postati globalnim akterom radi čega nastoji razviti veze sa svim regijama u svijetu. Zato nije nemoguće da postrojbe EU koje budu sudjelovale u velikim vojnim operacijama jako udaljenim od europskog kontinenta budu izložene nuklearnoj prijetnji u području izvan onoga pokrivenog Vašingtonskim ugovorom.

Iako je neposredna nuklearna prijetnja Europskoj Uniji nestala početkom 1990-tih, posljedice proširenja EU također pridonose približavanju nuklearne prijetnje Uniji. Proširenje EU prema sjeveru i istoku ima za posljedicu da se EU graniči sa zemljom koja ima najveći nuklearni arsenal na svijetu. U situaciji da Iran (ili čak Sirija) ima nuklearno oružje, integracija Turske u EU bi stvorila još jednu "nuklearnu granicu" prema Europi.

Europska Unija ipak treba koncentrirati svoje napore na Iran iz tri razloga: Iran je geografski najbliži Europi, njegov nuklearni program još nije dostigao point of no return i EU

⁷⁷ U ovom kontekstu se nuklearno oružje Izraela smatra velikom preprekom izgradnji trajnog mira u regiji

ima politička i ekonomska sredstva kojima može utjecati na Teheran. Ipak, glavni pokretač iranskog nuklearnog programa je zabrinutost za vlastitu sigurnost, koju mogu umiriti samo SAD. Zbog toga EU treba riješiti tu sigurnosnu brigu Irana u dijalogu sa SAD.

Drugi prioritet EU na području nuklearne proliferacije treba biti povećanje financijskih sredstava za smanjenje rizika koji dolaze od Rusije. Ona trebaju pomoći da se umanje rizici od moguće proliferacije nuklearnog oružja ili materijala teroristima ili zemljama koji mogu biti razlog brige.

2.1.2. PROLIFERACIJA KEMIJSKOG I BIOLOŠKOG ORUŽJA

Istraživanje, razvoj i proizvodnja ofenzivnog K i B-oružja poslije II. svjetskog rata u biti je nastavljena od strane SAD i SSSR. Novi živčani bojni otrovi – tabun, sarin i soman, koje je otkrila Njemačka u ranim 1930-tim dok je razvijala pesticide, ponovno su zapalili njihov interes za kemijsko ratovanje. Većina drugorazrednih europskih sila ipak je postupno napustila svoje ofenzivne programe K i B-oružja, nakon pristupanja NATO savezu ili Varšavskom paktu, zadržavajući se samo na području obrane od K i B-oružja, zaštititi i profilaksi.

Kontinuirana kampanja vođenja kemijskog ratovanja, prvi put je potvrđena kada je Egipat K-oružjem napao Jemen u 1960-tim, dovela je do prvih ozbiljnih promišljanja o proliferaciji K i B-oružja. Osim toga, od kasnih 1970-tih pa nadalje bio je veliki broj nepotvrđenih iskaza o korištenju K i B-oružja: korištenje mikotoksina tzv. "žute kiše" (Yellow Rain) od strane Amerikanaca u Vijetnamu, kemijske i biološke operacije Sovjeta u Afganistanu, korištenje K-oružja od strane Libije u Čadu 1987., korištenje K-oružja u Angoli u kasnim 1980-tim itd. Irak je široko rabio K-oružja u ratu protiv Irana 1984. i protiv vlastitog Kurdskog stanovništva (Halabja) 1988., kršeći postojeće međunarodne norme. U 1990-tim svijet je saznao o veličini iračkog programa K i B-oružja i nastavku sovjetskog programa B-oružja, protivnog Konvenciji o zabrani razvijanja, proizvodnje i skladištenja bakteriološkog (biološkog) i toksičkog oružja i njihovu uništenju (BTWC), čiji je SSSR, a danas Rusija jedan od depozitora. Ovi iskazi, iako nepotvrđeni doveli su do spekulacija o tajnim programima ili transferima B i K-oružja. Srpske snage su tijekom rata u Bosni i Hercegovini koristile kemijske agense CS i BZ. U 1994. i 1995. svijet je po prvi puta svjedočio upotrebi kemijskog oružja u terorističke svrhe u Matsamotu i Tokiju.

U 21. stoljeću debata o proliferaciji B i K-oružja sve više je pod utjecajem naglašenih asimetričnih prijetnji: neke države mogu K i B-oružjima pokušati izjednačiti konvencionalnu prednost koju imaju velike sile, koristeći činjenicu da se zemlje članice Konvencija o K i B-oružjima odriču tih oružja.⁷⁸ Drugi problem predstavlja primjena biotehnologije za razvoj oružja u budućnosti, povećanje samodostatnosti programa B-oružja, nemogućnost otkrivanja programa K i B-oružja, kao i korištenje tehnika za njihovo prikrivanje i prednosti u korištenju različitih tehnologija.

Liste s popisima proliferacijskih država razlikuju se iz godine u godinu, ne samo između država već i između državnih agencija koje ih prezentiraju. Većina tvrdnji i svjedočenja dolazi od strane činovnika (često anonimnih) i agencija SAD, koje ne žele otkriti izvore svojih informacija. Zbog toga je potrebno kritički prilaziti ovim informacijama za koje je dobiti neovisnu verifikaciju skoro nemoguće. Institucionalni interesi i politički motivi za otkrivanje samo dijela informacija, zadržavajući bitne dijelove za javnost tajnim, mogu biti jak razlog koji za posljedicu ima kreiranje poželjne slike stanja ili dobivanje realne slike sa velikim zakašnjenjem.⁷⁹ Od izuzetne važnosti je stoga koristiti informacije neovisnih i nevladinih organizacija, instituta i udruga koje se bave proliferacijom oružja za masovno uništavanje.

Međutim, i neovisne analize "pate" od nedostataka počevši od definiranja proliferacije pa do općih kriterija po kojima se može ocijeniti da li neka država predstavlja proliferacijsku prijetnju (npr. stanje programa naoružavanja pretpostavlja relevantna znanstvenu i industrijsku bazu; istraživačke i razvojne aktivnosti; proizvodnja; skladištenje oružja; razvoj vojne doktrine uporabe ovih oružja; izobrazba i obuka itd.). Problem se usložnjava činjenicom da legalni obrambeni

78 O'Brian, K. and Nusbaum, J.: Intelligence gathering on asymmetric threats- Part One, Jane's Intelligence Review, October 2000, p.5

79 Kao opravdanje preemtivne akcije za okupaciju Iraka u ožujku 2003. SAD i V. Britanija su navele neposrednu prijetnju iračkog kemijskog, biološkog i nuklearnog oružja. Mnogo činjenica koje su iznešene kao osnova za napad bile su vrlo upitne (npr. mobilni laboratoriji za proizvodnju B-oružja, uvoz urana iz Afrike, promatranje sumnjivih aktivnosti na nekim lokacijama). Britanske tvrdnje iz rujna 2002. da je Irak sposoban lansirati svoja nekonvencionalna sredstva u roku od 45 minuta, postala su predmetom javne istrage, kojoj je uslijedilo samoubojstvo vodećeg britanskog eksperta. On je tisku izrazio svoje osobne sumnje i tako pridonio javnoj debati o vladinim manipulacijama obavještajnim informacijama u cilju javne potpore ratu. Prema novinskom izvješću, tvrdnje o 45-minutnoj spremnosti za napad temeljene su samo na anonimnom nepotvrđenom izvoru. (Dodd V., Wattand N., Taylor R.N.: 45-minute claim on Iraq was hearsay, Guardian, 16. August 2003.)

programi vezani uz razvoj i proizvodnju opreme za individualnu i kolektivnu zaštitu, opremu za detekciju, medicinsku preventivu i profilaksu, obuku postrojbi za izvođenje operacija u kontaminiranom okruženju itd. Zahtijeva proizvodnju i korištenje živih agensa ili simultanata, studije o ponašanju takvih agensa u različitim uvjetima. Ove aktivnosti se u osnovi ne razlikuju od onih potrebnih za ofenzivne programe, što može pogrešno ukazivati na programe razvoja oružja

Najviše informacija o proliferaciji K i B-oružja nalazi se u godišnjim izvješćima ili svjedočenjima različitih agencija pred Kongresom SAD. Prema procjeni prijetnji od proliferacije Središnje obavještajne agencije (CIA), Obavještajne agencije obrane (DIA) i Programa kemijsko-biološke obrane MO SAD (CBDP MoD), sedam država imaju ofenzivne sposobnosti za kemijsko ratovanje ili su u procesu izgradnje ovih sposobnosti: Kina, Iran, Irak, Libija, S. Koreja, Sirija i Sudan. Iste države, s izuzetkom Sudana, nalaze se i na listi zemalja koje razvijaju B-oružju relevantne programe. Kina, Indija i Rusija se navode kao izvoznici tehnologija koje se mogu koristiti za programe K i B-oružja.⁸⁰

Neke od ovih država potpisnice su Konvencija o K i B-oružju i bile su javno prozivane od strane Vlade SAD tijekom 2001. i 2002. na sastancima zemalja-stranaka BTWC i CWC. U Godišnjem izvješću CBDP za 2000. navodi se da MoD ne očekuje značajno povećanje državno sponzoriranih programa K i B-oružja, ali očekuje da će prijetnja od proliferacije rasti.⁸¹ Izvješće ne elaborira da li se "povećana prijetnja" odnosi na kvalitativni razvoj (npr. napredni agensi, metode proizvodnje ili sustavi za prijenos) ili na nove države koje nastoje steći K i B-oružja. U svjedočenju članovima Odabranog obavještajnog vijeća Senata SAD i Predstavničkog doma (Select Intelligence Committees of the US Senate and House of Representatives) US General Accounting Office (GAO) bio je manje dvosmislen: "U listopadu 2002., obavještajna procjena za kemijske i

80 Central Intelligence Agency, Unclassified Report to Congress on the Acquisition of Technology Relating to Weapons of Mass Destruction and Advanced Conventional Munitions, 1. January through 30. June 2003., Internet dokument <http://www.cia.gov/cia/reports/index.html> od 27. studenog 2003.; Annual Report to Congress, Department of Defence, Washington D.C., March 2000, p.6-11 and Volume I: Annual Report to Congress, Department of Defence, Washington D.C., April 2003., p.4-7

81 Chemical and Biological Defense Program, Annual Report to Congress, Department of Defence, Washington D.C., March 2000., p.11

biološke prijetnje na ratištu ili od strane terorista se nije ništa promijenila od 1990.⁸²

Navodi izneseni u izvješću CBDP i svjedočenju GAO označavaju značajnu promjenu u odnosu na podatke iznošene u 1980-tim i 1990-tim – da je broj zemalja koje posjeduju K i B-oružja narastao na 25-30 u 2000.. Na primjer, popis navedenih zemalja je značajno kraći u odnosu na popis koji je CIA iznijela Kongresu za 1999., što znači da je najmanje 16 država nastavilo svoje aktivne programe K-oružja, a možda desetak država svoje programe B-oružja⁸³. Ipak, za razliku od izvješća GAO iz 1993., neke države koje SAD smatraju prijateljskim ili čak saveznicima su nestale sa zadnjeg popisa: Egipat, Izrael, Rusija, Tajvan i Južna Koreja (koja je sada javno prijavila zalihe K-oružja prema odredbama CWC).⁸⁴

Podaci Carnegie Endowment for International Peace za 2004. pokazuju, u donosu na gore navedene podatke iz prethodnih godina, pozitivno djelovanje Konvencija (osobito CWC zbog postojanja OPCW koja nadzire implementaciju njenih odrednica) tako da se popis zemalja za koje se sumnja da posjeduju B oružje sveo na Izrael, Kinu, S. Koreju i Rusiju, dok programe istraživanja vjerojatno imaju Egipat, Sirija, Indija, Pakistan i Iran. Kod kemijskog oružja posjedovanje se veže uz S.Koreju, Kinu, Iran i Egipat, a razvojne programe Sudan, Pakistan i Indija.

Što se tiče prijetnji Europskoj Uniji od trendove proliferacije K i B oružja je potrebno analizirati najviše zbog moguće prijetnje od terorističkih napada, jer programe ovih oružja imaju i zemlje za koje se u najmanju ruku može tvrditi da iskazuju simpatije prema određenim terorističkim organizacijama. Obzirom na ogroman broj mogućih ciljeva

82 Rhodes, K.: Diffuse security threats: Information on US domestic anthrax attacks, Testimony before the Select Committee on Intelligence, House of Representatives, document GAO-03-323T, US General Accounting Office, Washington D.C., 12.June 2003., p.2 (Dokument je deklasificiran 12. lipnja 2003.)

83 Lauder, J.A., Special Assistant to the Director of CIA for Nonproliferation : Unclassified statement for the record on the worldwide WMD threat to Commission to Assess the Organisation of the Federal Government to combat the Proliferation of WMD, 29. April 1999., Internet dokument http://www.odci.gov/cia/public_affairs/speeches/archives/1999/lauder_speech_042999.htm ; Arms Control and Disarmament Agency : Adherence to and compliance with arms control agreements, 1998 report submitted to the Congress, Washington D.C., 1999., <http://www.state.gov/global/arms/reports/annual/comp98.html>

84 Office of Technology Assessment: Proliferation of Weapons of Mass destruction .Assessing the Risks, OTA-ISC-559, US Government Printing Office, Washington D.C., August 1993., p.65

ovih napada na teritoriju EU najveća važnost leži na poduzimanju protumjera, dakle prevencije i zaštite, koje također mogu pridonijeti općoj zdravstvenoj skrbi. Mogući scenariji K i B terorističkih napada razrađeni su u Glavi 3 ovog rada.

2.1.2.1. PROLIFERACIJA BIOLOŠKOG ORUŽJA

Biološka oružja su, kako se vidi iz njihove definicije, ona oružja koja namjerno koriste žive organizme u svrhu ubijanja i po svojim učincima su odmah iza nuklearnog oružja. Iako primjeri namjernog širenja bolesti datiraju iz vremena drevnih Grka i Asiraca, korištenje bioloških agensa kao oružja nije se pojavilo do dvadesetog stoljeća. S izuzetkom japanskih napada u Kini, prije i za vrijeme II svjetskog rata ova oružja su malo korištena u modernom ratovanju. Za vrijeme Hladnog rata SAD i Sovjetski Savez usavršile su biološko oružje i razvile arsenale sposobne za uništenje cijelog čovječanstva i većine biljnog života na planeti.

Konvencija o biološkom i toksinskom oružju (BTWC)⁸⁵ iz 1972. zabranila je razvoj, proizvodnju, skladištenje, prodaju ili transfer biološkog oružja. Konvencija zahtijeva od svih potpisnica uništavanje svih bioloških agensa i pogona za proizvodnju ovih oružja. Međutim, najveći nedostatak ove Konvencije, bez kojeg je praktično nemoguće zaustaviti proliferaciju, je nepostojanje verifikacijskih i inspeksijskih protokola.

Prilično je teško dobiti kompletnu sliku zemalja ili grupa koje imaju biološko oružje ili biološke programe. Čak se vrlo često zemlje s biološkim programima ili sposobnostima automatski stavljaju na popise država s kemijskim oružjem⁸⁶. Programi država se moraju lučiti na temelju toga da li je država proizvela oružje, da li ima samo program istraživanja i razvoja ili ima osnovne sposobnosti za proizvodnju agensa.

Kada je BWTC stupila na snagu 1975. bile su samo četiri države za koje se mislilo da imaju biološko oružje: SAD, Sovjetski Savez, Kina i Južna Afrika. Početkom 2002. oko

85 Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and Their Destruction (Biological and Toxical Weapons Convention, BTWC) je otvorena za potpis 10. travnja 1972.godine u Londonu, Moskvi i Washingtonu, a stupila je na snagu 26. ožujka 1975.godine. Do prosinca 2003.godine ratificirala ili pristupila joj je 151 država, a još 16 država ju je potpisalo, ali nije ratificirala.

86 Leitenberg, M.: Biological Weapons Arms Control, Center for International and Security Studies, University of Maryland, 1996., p.20. Internet dokument www.ceip.org/files/projects/npp/pdf/leitenberg.pdf od 21.02.2004.

150 država je potpisalo, ratificiralo ili na drugi način pristupilo Konvenciji; ipak, najmanje dvanaest država je pod sumnjom da imaju programe za biološko ratovanje. U ovih "dirty dozen" ubrajali su se: Irak, Iran, Izrael, Rusija, S. Koreja, Sirija, Libija i vjerojatno Indija, Pakistan, Kina, Egipat i Sudan. SAD su ove zemlje spomenule u više prigoda, uključujući i konferencije o BTWC 1996. i 2001., kao i u godišnjim izvješćima za Kongres, koje su pripremali ministarstvo obrane (DoD) i bivša Agencija za kontrolu naoružanja i razoružanje (Arms Control and Disarmament Agency). Ove zemlje su osumnjičene za nastavak ofenzivnog programa biološkog oružja zabranjenog Konvencijom BTWC, iako sve zemlje kao npr. Izrael, nisu članice BTWC. Skoro svi programi su istraživački, a samo za tri države – Irak, Iran i Rusiju – se vjeruje da proizvode i skladište agense; tri druge države – Sjeverna Koreja, Izrael i Kina – vjerojatno čine isto.

Iračko biološko oružje bio je jedan od glavnih razloga za početak vojne kampanje protiv Iraka u ožujku 2003. Pokretni laboratoriji za proizvodnju biološkog oružja, međutim, nikada nisu pronađeni. Također, nisu (još) pronađene ni bojne glave Scud raketa, od kojih je navodno 6-16 komada bilo predviđeno za punjenje biološkim oružjem⁸⁷.

Iran ima ofenzivni program biološkog oružja koji uključuje istraživanje i razvoj agensa. U studenom 2001. državni podtajnik John Bolton izjavio je da je Iran proizvodi agense i biološko oružje⁸⁸. Iako je tadašnji Sovjetski Savez, nakon potpisivanja BTWC 1972., tvrdio da je prekinuo svoj ekstenzivni program biološkog oružja, predsjednik Ruske Federacije Boris Jeljcin je tek 1992. zabranio daljnje ofenzivne aktivnosti, što u stvari znači da se program nastavio na nižoj razini. Postoje znatne neizvjesnosti oko ruskih pogona za proizvodnju ovog oružja, kao i mogućnost da su agensi i oružja još negdje u Rusiji.

Velika je vjerojatnost da Izrael ima sofisticirani program biološkog oružja koji razvija u svom Biološkom istraživačkom institutu (Biological Research Institute) u Nes Tzyoni.⁸⁹ Izrael

87 Canadian Security Intelligence Service: Biological Weapons Proliferation, 9.lipnja 2000., p.4

88 Bolton R. John, Under Secretary of State for Arms Control and International Security: Remarks to the Fifth Review Conference of the Biological Weapons Convention, United States Mission, Office of Public Affairs, Geneva, Switzerland, 19.November 2001. Osim Irana navedene su i: Sjeverna Koreja, Sudan i Sirija, kao i teroristička mreža Al-Qa'ida.

89 Carnegie Endowment for International Peace, Carnegie Analysis : Chemical and Biological Weapons in the Middle East, Internet dokument

je proizveo antraks i neke napredne agense, kojima je naoružao određene tipove oružja. SAD vjeruju da Sjeverna Koreja ima sposobnosti za biološko ratovanje od 1960-tih, a također i sposobnost proizvodnje dovoljne količine bioloških agensa za vojne svrhe u roku od nekoliko tjedana nakon donošenja takve odluke⁹⁰. Kina ima veliku i naprednu biotehničku infrastrukturu koju može koristiti za razvoj i proizvodnju biološkog oružja. Kineski dužnosnici neprekidno ponavljaju da Kina nikad nije istraživala ili proizvodila biološko oružje. Američki dužnosnici pak vjeruju da je voluntaristička deklaracija BTWC od strane Kine netočna i nekompletna.

Postoje neoborivi dokazi da je Egipat u ranim 1960-tim započeo program proizvodnje bioloških agensa⁹¹. 1996. američki dužnosnici iznijeli su tvrdnju da je Egipat 1972. razvio agense za biološko ratovanje i da "nema nikakvih dokaza koji ukazuju da je Egipat uništio te sposobnosti, te da postoji vjerojatnost da sposobnosti Egipta za vođenje biološkog rata i dalje postoje"⁹². Egipatski dužnosnici, slično kao kineski, tvrde da Egipat nikada nije razvijao, proizvodio ili skladištio biološko oružje⁹³. Sirija ima biotehničku strukturu dovoljnu za ograničeni razvoj bioloških agensa, ali još nije učinila napore u smjeru njihove proizvodnje⁹⁴. Za Libiju se također vjeruje da ima program biološkog oružja ali je on ograničen na temeljna istraživanja i razvoj. Nema indicija da su Indija i Pakistan proizvodili ili skladištili ofenzivna biološka oružja, iako službene procjene govore da obje zemlje imaju resurse za program istraživanja i razvoja⁹⁵. Sudan nema program biološkog oružja ali američki dužnosnici upozoravaju na povećan interes Sudana za razvoj ovakvog programa. Druge države, koje bi mogle izazivati zabrinutost kad je u pitanju biološko oružje su Južna Afrika, koja je imala programa biološkog oružja ali za koji nova vlada tvrdi da je

www.ceip.org/files/nonprolif/templates/article.asp?NewsID=2669, 16. April 2002, p.221-236

90 Isto

91 Shoham, D.: Chemical and Biological Weapons in Egypt, *Nonproliferation Review*, spring-summer 1998., p.48-58

92 US Arms Control and Disarmament Agency: Annual Report to Congress, July 1996.

93 Shoham, D.: Chemical and Biological Weapons in Egypt, *Nonproliferation Review*, spring-summer 1998., p.55

94 US Department of Defence (DOD): *Proliferation Threat and Response 2001*, p.45

95 Isto, p.24-28

završen 1992.godine, i Tajvan, koji se sve rjeđe spominje u službenim i ekspertnim izvješćima.

2.1.2.2. PROLIFERACIJA KEMIJSKOG ORUŽJA

Među ekspertima postoji dvojba da li kemijsko oružje uopće spada u "oružja za masovno uništavanje". Da bi se moglo govoriti o masovnim žrtvama potrebna je ogromna količina kemijskog oružja, za razliku od nuklearnog i biološkog. Iako su usporedbe ogromnog broja žrtvava neumjesne, u stručnim krugovima se izrađuju različite usporedbe smrtonosnih efekata pojedinih tipova oružja. Tako na primjer⁹⁶ 5 tona živčanog otrova sarina bačeno u zrakoplovnim bombama ili u 36 bojnih glava rakete tipa Scud može ubiti 50 posto stanovništva na 4 km². Za usporedbu, nuklearna bomba od 12 kT, tipa one bačene na Hirošimu, može ubiti 50 posto stanovništva na 30 km².

Kada se zbroje svi ratovi, koji su vođeni u povijesti, kemijsko oružje je rabljeno samo u izoliranim slučajevima nakon I svjetskog rata. Pod pojmom kemijskog ratovanja danas se podrazumijeva vojno korištenje toksičnih osobina određenih kemijskih smjesa protiv čovjeka ili njegovog okružja – povijesno od 1915. kad su rabljena kao sredstvo za svladavanje zastoja na Zapadnom frontu. Do kraja I svjetskog rata u studenom 1918. ova "novina" bila je uzrokom od milion žrtava, od čega 100 000 poginulih. Nakon toga, kemijsko oružje je rabljeno u nekim kolonijalnim ratovima.

Drugi primjeri korištenja vezuju se uz Abesiniju, gdje ga je Italija koristila u 1930-tim, korištenjem u Kini od strane Japana, također u 1930-tim i ranim 1940-tim. Do danas je nerazjašnjena misterija izostanka uporabe živčanih bojnih otrova od strane nacističke Njemačke u II. svjetskom ratu. Naime, Njemačka je proizvela oko 12 000 tona tabuna i manje količine sarina koje nikada nije upotrijebila. Da li se Hitler bojao odmazde ili otrove nije koristio jer je sam bio izložen njihovom djelovanju tijekom I. svjetskog rata, nepoznato je.

Konvencija o kemijskom oružju (CWC)⁹⁷ iz 1997. započela je proces deproliferacije pri čemu je većina nacija deklarirala

96 Robinson J.P. : Chemical Weapons Proliferation in the Middle East, in Karsh. E., Navias M. and Sabin P., eds., Non-Conventional Weapons Proliferation in the Middle East, Clarendon Press, Oxford, 1993., p.80

97 Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction (Chemical Weapons

(?) stanje svog kemijskog oružja i započela s uništavanjem oružja i pogona za proizvodnju. Konvencija od svih država koje posjeduju kemijsko oružje zahtijeva njegovo uništavanje na siguran i za okolinu prihvatljiv način do roka ne kasnijeg od 10 godina od dana stupanja na snagu Konvencije tj. do 29. travnja 2007., osim posebno odobrenih iznimaka. Do tog roka Konvencija također zahtijeva od svih potpisnica uništavanje ili promjenu namjene svih postojećih pogona koji su korišteni za proizvodnju kemijskog oružja. Kako zalihe SAD i Rusije čine najveći dio poznatih (prijavljenih) zaliha kemijskog oružja Konvencija se u najvećoj mjeri odnosi na njih.

Prema podacima Organizacije za zabranu kemijskog oružja⁹⁸ četiri države – SAD, Rusija, Indija i J. Koreja – prijavile su do 30. travnja 2004. ukupno 71.370 tona kemijskih agensa, uništeno je 8.830 tona; od deklariranih 8,68 miliona komada streljiva uništeno je 2,03 miliona komada; od prijavljenih 64 pogona za proizvodnju kemijskog oružja (CWPF)⁹⁹ uništeno ih je 31, a 11 je promijenilo namjenu. Ruske zalihe su najveće i iznose oko 40.000 tona, tako da uz postojeće financijske probleme rok za uništavanje ovog oružja je nemoguće ispuniti.¹⁰⁰ Jedanaest nacija je prijavilo postojeće ili bivše pogone za proizvodnju kemijskog oružja: Bosna i Hercegovina, Francuska, Indija, Japan, Južna Koreja, Kina, Rusija, SAD, Srbija i C. Gora¹⁰¹, te V. Britanija.

Najvažniji preostali programi koji uzrokuju zabrinutost su u: S. Koreji, Iranu, Indiji, Izraelu, Kini, Siriji, Egiptu, Sudanu i

Convention, CWC) je bila otvorena za potpisivanje od 13.-15. siječnja 1993. godine u Parizu, a stupila je na snagu 29. travnja 1997. godine. Do 20. lipnja 2004. godine 164 države su pristupile Konvenciji.

98 Organisation for Prohibition of Chemical Weapons (OPCW). Budžet za 2004. godinu iznosi 73.153.390 \$, a OPCW ima oko 500 zaposlenih. Ostali podaci o OPCW dostupni na Internet adresi www.opcw.org

99 CWFP je kratica za Chemical Weapons Production Facility.

100 Prema OPCW-u vjerojatno će rok biti produžen do 2012.

101 Večernje novosti od 14.04.2004. izvjestile su da je ministar obrane SiCG Boris Tadić nazočio uništavanju opreme za proizvodnju kemijskog oružja u Kruševcu.: "Ministar odbrane je ocenio da je uništavanjem opreme za proizvodnju toksičnih materija državna zajednica SCG postala deo civilizovanog sveta i prva zemlja na Balkanu koja će transparentno, uz međunarodni nadzor, uništiti takvu opremu. Tadić je naglasio da to smatra velikim doprinosom smanjenju rizika od terorizma i uništavanju opreme koja bi mogla da posluži za masovno uništavanje." Skinuto na Internet adresi www.novosti.co.yu 22. 06.2004.

vjerojatno Pakistanu¹⁰². Sjeverna Koreja ima dugoročni program proizvodnje kemijskog oružja, uključujući i mogućnost proizvodnje velikih količina živčanih bojnih otrova, krvnih, plikavaca i zagušljivaca. Također se vjeruje da S. Koreja skladišti velike količine ovih bojnih otrova i sredstva za korištenje¹⁰³. Izjava iranske delegacije na konferenciji CWC u svibnju 1998. bila je prvo priznanje da neka država ima program kemijskog oružja, vjerojatno razvijen kao odgovor na iračke kemijske napade tijekom iračko-iranskog rata. Prema podacima SAD Iran je od tada stvorio zalihe plikavaca, zagušljivaca i kemijskih bojnih otrova i ovim otrovima naoružao topničke i minobacačke granate, rakete i zrakoplovne bombe.¹⁰⁴

Na isti način indijska deklaracija za CWC iz lipnja 1997. je prvi puta priznanje da neka država ima program proizvodnje kemijskog oružja. Iako se obvezala na uništenje svih agensa i kemijskih prekursora, aktivnosti Indije i izvoz dual use-opreme je veliki razlog za zabrinutost. Kina je ratificirala CWC i deklarirala da ne posjeduje zalihe kemijskog oružja. SAD ipak vjeruje da Kina ima osrednje zalihe tradicionalnih agensa, ali i napredni program kemijskog ratovanja (uključujući istraživanje i razvoj, proizvodnju i mogućnosti naoružavanja), i široki izbor sredstava za prijenos.¹⁰⁵

Vjeruje se da Izrael ima aktivan program istraživanja i razvoja kemijskog oružja, kao i da ima zalihe ovog oružja. Sirija nije potpisala CWC, a SAD vjeruje da Sirija posjeduje značajne zalihe živčanog otrova sarina. Obavještajne procjene iz 1990. govore da je Sirija kemijskim agensima naoružala 500-kilogramske zrakoplovne bombe i bojne glave svojih Scud raketa.¹⁰⁶ Egipat je bio prva zemlja Bliskog Istoka, koja se dokopala kemijskog oružja i upotrijebila ga. Prema izvješćima korišten je fozgen i kožni bojni otrovi protiv jemenskih rojalističkih snaga sredinom 1960-tih.¹⁰⁷ Još uvijek se vjeruje da Egipat ima program razvoja i nikada nije izvješteno o bilo kakvom uništenju njegovih kemijskih agensa ili oružja. Izrael, Sirija i Egipat nisu članice CWC. Za

102 Na dan otvaranja Prve CWC pregledne konferencije SAD su izrazile osobitu zabrinutost za ofenzivni program kemijskog oružja Irana. SAD su također prozvale Libiju, S. Koreju i Siriju, tri nečlanice CWC, te također izjavile da su pokušale svoju zabrinutost riješiti u bilateralnim kontaktima i sa još jednom članicom – Sudanom.

103 US DOD, Proliferation Threat and Response, p.11

104 Isto, s.36

105 Isto, s.15

106 Hogendorn, E.J.: A Chemical Weapons Atlas, Bulletin of the Atomic Scientists, September/October 1997., p.37

107 Isto, s.37

Sudan, koji je potpisnik CWC, se također vjeruje da pokušava doći do sposobnosti za proizvodnju kemijskih agensa, ali mu to do sada nije pošlo za rukom. Pakistan se također pojavljuje na popisima država s "kemijskim sposobnostima" jer ima mogućnosti za proizvodnju kemijskog oružja, ako to želi učiniti. Iako je Pakistan izvezo nekoliko dual use-supstanci, vjeruje se da su one ipak bile namijenjene komercijalnoj proizvodnji, a ne programu kemijskog oružja. Južna Koreja je završila svoj program kemijskog oružja kad je 1997. ratificirala CWC i uništila svoje kemijsko oružje i pogone za njegovu proizvodnju.

2.1.2.3. PROLIFERACIJA RAKETNIH TEHNOLOGIJA

Bez odgovarajućih sustava za korištenje i prijenos, oružja za masovno uništavanje su vrlo ograničena za uporabu. Iako države oružja za masovno uništavanje mogu uporabiti na vrlo različite načine (topništvo, zrakoplovi, brodovi itd.) ipak balističke rakete¹⁰⁸ predstavljaju preferirana sredstva za prijenos ovih oružja. Zamjetan je zbog toga trend da upravo zemlje koje razvijaju programe proizvodnje OMU razvijaju i programe raketa velikog dosega. Indija i Pakistan su testirali balističke rakete srednjeg dosega zajedno s nuklearnim oružjem. Sjeverna Koreja, Iran i Izrael koji vjerojatno imaju programe nuklearnog, kemijskog i biološkog oružja posjeduju i različite rakete kratkog i srednjeg dosega za njihov prijenos. Osim toga, proliferacija balističkih raketa bitna je i iz aspekta da se one, naoružane bojnim glavama s konvencionalnim eksplozivom, mogu koristiti u terorističke svrhe. Budući da još nijedna zemlja nema razvijen proturaketni sustav¹⁰⁹, balistički raketni sustavi imaju u odnosu na druga sredstva za prijenos oružja za masovno uništavanje slijedeće prednosti:

- Budući da još uvijek ne postoji sustav integrirane raketne obrane, balističke rakete bi sa visokom vjerojatnosti pogodile svoje ciljeve, pa i one koje se nalaze duboko u neprijateljskom teritoriju

108 Balističke rakete su klasificirane u slijedeće grupe:

SRBM = Short-range ballistic missile, 70-1,000 km (43-620 mi.)

MRBM = Medium-range ballistic missile, 1,000-3,000 km (620-1,860 mi.)

IRBM = Intermediate-range ballistic missile, 3,000-5,500 km (1,860-3,410 mi.)

ICBM = Intercontinental ballistic missile, 5,500 km + (3,410 mi. +)

109 Osim ograničenih mogućnosti PZO raketnog sustava Patriot, na području zemalja članica EU ne postoji raketni sustav čija je osnovna namjena uništenja balističkih raketa. Trenutno je u razvoju sustav MEADS (Medium Extended Air Defence System), čije se uvođenje u bojnu uporabu očekuje 2008. godine

- Raketni balistički sustavi ostaju na suverenom teritoriju zemlje koja ga posjeduje, čime ostaju zaštićeni od mogućih akcija specijalnih postrojbi za izvođenje dubinskih operacija
- Nabavka ili proizvodnja, održavanje i remont raketnih sustava su puno jednostavniji i jeftiniji od npr. zrakoplova za istu namjenu
- Lansirne rampe balističkih raketa su visokomobilne i na taj način imaju visoku sposobnost preživljavanja, jer predstavljaju cilj kojeg je teško otkriti, a još teže uništiti
- Balističke rakete koriste se u svrhu izvršenja političkog pritiska na državu i predstavljaju jasno prepoznatljivu prijetnju koju nije lako ukloniti.

Zbog svega nabrojanog jasno je zašto se proces proliferacije raketnih tehnologija, uz sve do sada poduzete mjere za njegovo zaustavljanje, nastavlja i čak proširuje s područja balističkih na područje krstarećih raketa. U Tablici 2-2 je dan pregled balističkih raketa prema dosezima i zemljama koje ih posjeduju.

Rakete dosega 300-1000 km tipa Scud predstavljaju u svijetu najviše rasprostranjen tip rakete i samim time potencijalni rizik za Europu. Radi se o jeftinoj raketi, jednostavnoj za održavanje i uporabu. To je ujedno i najviše korišten tip rakete, osobito na Srednjem Istoku za vrijeme iračko-iranskog i Zaljevskog rata. Balističke rakete ovog dosega tendiraju problemu tzv. "Scud barijere", tj. tehničkih problema koji se pojavljuju pri proizvodnji rakete dosega većeg od 1000 km ako se koristi Scud tehnologija¹¹⁰. Scud rakete inkorporiraju tehnička rješenja proizvodnje raketa kratkog dosega iz 1950-tih, pa iako adaptirale rakete za dulji let, doseg se ne može unedogled povećavati korištenjem iste tehnologije. Tehnički izazovi postaju osobito brojni i složeni kod dosega većeg od 1000 km, jer dolaze do izražaja problemi produženja vremena gorenja raketnog motora, odvajanja stupnjeva rakete itd.¹¹¹

110 Karp, A.: *Ballistic Missile Proliferation: The Politics and Technics*, Oxford OUP, 1996. Termin balistička raketa se koristi za raketu koja leti po balističkoj putanji bez obzira da li je putanja ranije definirana ili se ona kontrolira tijekom leta.

111 Karp, A.: *The New Politics of Missile Proliferation*, *Arms Control Today*, vol.26., no. 8., October 1996., p.11

Tablica 2-2 Kategorije balističkih raketa

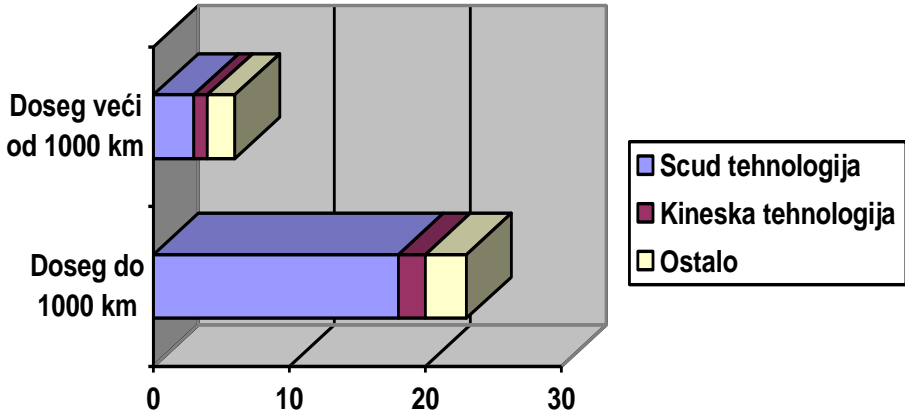
Doseg	Država
INTERKONTINENTALNE <i>(Intercontinental and/or Submarine-Launched Ballistic Missiles, ICBM)</i> >5,500 km	Francuska, Kina, Rusija, SAD, Sjeverna Koreja (Taepo Dong 2 ili Taepo Dong ICBM), V. Britanija,
VELIKOG DOSEGA <i>(Intermediate-Range Ballistic Missiles, IRBM)</i> 3,000 - 5,500 km	Indija, Iran, vjerojatno Sjeverna Koreja
SREDNJEG DOSEGA <i>(Medium-Range Ballistic Missiles, MRBM)</i> 1,000 - 3,000 km	Indija, Iran, Izrael, Kina, Pakistan, Saudijska Arabija, Sjeverna Koreja,
KRATKOG DOSEGA <i>(Short-Range Ballistic Missiles, SRBM)</i> 70 - 1,000 km	Afganistan, Alžir, Argentina, Armenija, Bjelorusija, Bugarska, Češka, Egipat, Grčka, Indija, Iran, Irak, Izrael, Jemen, Južna Koreja, Kazahstan, Kina, Libija, Nizozemska, Pakistan, Rumunjska, Rusija, SiCG, Slovačka, Sirija, Sjeverna Koreja, Tajvan, Turska, Turkmenistan, Ukrajina, Ujedinjeni Arapski Emirati i Vijetnam.

Izvor: CRS Report for Congress, Missile Survey: Ballistic and Cruise Missiles of Foreign Countries; Andrew Feickert Specialist in National Defense Foreign Affairs, Defense, and Trade Division, March 5, 2004., p. 6

Test rakete Taepo Dong 1998., koja je bazirana na tehnologiji raketa tipa Scud s namjerom proizvodnje rakete dosega 2000 km, unosi sumnju u održivost razloga navedenih za "Scud barijeru", ali i dalje ostaje činjenica da je prelazak granice od 1000 km dosega teško ostvariv bez ekspertize stručnjaka iz zemalja koje imaju jako razvijene raketne tehnologije. Poteškoće u tehničkim izazovima za dostizanjem dosega većeg od 1000 km reflektira se u brojkama: osim de jure nuklearnih država (SAD, Rusija, Kina, V. Britanija i Francuska), 23 države imaju rakete

dosega do 1000 km, a samo 6 država rakete dosega većeg od 1000 km. Procjena ugroza od balističkih raketa pokazuje da su rakete tipa Scud bazni element ove ugroze. Ovo zorno prikazuje i Slika 5:

Slika 5: Tehnologije gradnje balističkih raketa

Donji stupac prikazuje rakete koje mogu nositi teret od 500 kg do daljine 1000 km¹¹², kao što je bila iračka reketa Al-Husein, korištena za napade na Izrael 1991.. Od 23 države, koje posjeduju balističke rakete 19 su ili tipa Scud ili njegovi derivati, koje većinom potječu iz sovjetskih arsenala iz vremena Hladnog rata, s dosezima značajno manjim od 1000 km. Na kineskoj tehnologiji bazirane su pakistanska Hatf III i Šahin 1, vjerojatno bazirane na kineskim M-11 i M-9, a druge dvije su indijska Prithvi i izraelska Jericho 1.

Gornji stupac prikazuje rakete dosega 1000 km i većeg. Ovdje je priča malo drugačija jer polovicu od ovih raketa, baziranih na Scud tehnologiji, čine sjevernokorejske No Dong, i njeni derivati iranska Šahab i i pakistanska Gauri. Moguću četvrtinu čine stalno spominjane špekulacije o libijskom uvozu ovih raketa, što nikad nije dokazano. Rakete bazirane na kineskoj tehnologiji odnose se na indijsku Agni i

¹¹² Država članice MTCR su se usuglasile oko zabrane transfera raketa kaoje mogu nositi bojnu galavu težine 500 kg na daljinu veću od 300 km , kao i za njihovu proizvodnju potrebnih tehnologija, komponenti i materijala. Ralativno jednostavna nuklearna bojna glava ranije generacije težine je oko 500 kg. Države koje trenutno imaju rakete koje prelaze vrijednosti dane u MTCR su: Afganistan, Alžir, Armenija, Bjelorusija, Bugarska, Egipat, Francuaka, Indija, Iran, Irak, Izrael, Jemen, Kina Libija, Pakistan, Rumunjska, Rusija, SAD, Saudijska Arabija, Sjeverna Koreja, Slovačka, Sirija, Tajvan, Ukrajina, Ujedinjeni Arapski Emirati, V. Britanija i Vijetnam.

izraelsku Jeriho 2. Međutim, iako izraelski Jeriho 2 može doseći južnu i centralnu Europu, Izrael se ne smatra prijetnjom europskoj sigurnosti. Odnosi Izraela i EU su u najmanju ruku korektni, većinom dobri, a s nekim članicama EU (Njemačka, Nizozemska) čak vrlo bliski. EU s Izraelom ima zonu slobodne trgovine, a politički, ekonomski i kulturni odnosi su česti i intenzivni.

Prema dostupnim podacima rakete koje imaju mogućnost dosega Europe su u posjedu de jure nuklearnih država, dakle potpisnica NPT, što znači da nijedna država izvan stalnih članica Vijeća sigurnosti UN nema sposobnosti korištenja balističkih raketa protiv EU. Jedini tehnički čimbenik koji to može promijeniti u skorij budućnosti je cirkulacija No Dong i osobito Taepo Dong tehnologija iz Sjeverne Koreje ka državama Srednjeg Istoka.

Raketni program Sjeverne Koreje izaziva najveću proliferacijsku zabrinutost iz više aspekata. Unatoč međunarodnom pritisku i ekonomskim sankcijama ona ne samo da nastavlja s programom proizvodnje dalekodometnih raketa već i povećava dosege tih raketa, a kako se 2003. deklarirala kao nuklearna sila te činjenice su povećale ne samo regionalnu već i globalnu zabrinutost. Drugi aspekt je što se Sjeverna Koreja pojavljuje kao najveći proliferator balističkih raketa i tehnologija za njihovu proizvodnju. Sjevernokorejski raketni arsenal sastoji se uglavnom raketa Scud kratkog dosega i raketa tipa No Dong i Taepo Dong velikog dosega. Vjeruje se da S. Koreja posjeduje oko 700 raketa tipa Scud C (Hwasong 6) SRBM dosega 500 km za koje analitičari vjeruju da služe za prijenos značajnog dijela 250 tona teškog arsenala kemijskog i biološkog oružja.¹¹³ Procjene govore o 100 raketa tipa No Dong dosega 130 km koje mogu nositi konvencionalnu ili bojnu galavu naoružanu s OMU¹¹⁴. Najveću zabrinutost unosi vijest koja se pojavila u nekim novinskim izvještajima da S. Koreja ima inačicu rakete Taepo Dong nazvanu "Taepo Dong X" dosega 9 400 milja (15 040 km), koja teoretski može gađati ciljeve bilo gdje u SAD i EU¹¹⁵. Procijenjeni dosezi sjevernokorejskih raketa prikazani su na slijedećoj slici. Raketa tipa No Dong čini temelj na kojem je bazirana pakistanska raketa Gauri i iranski programa raketa Šahab.

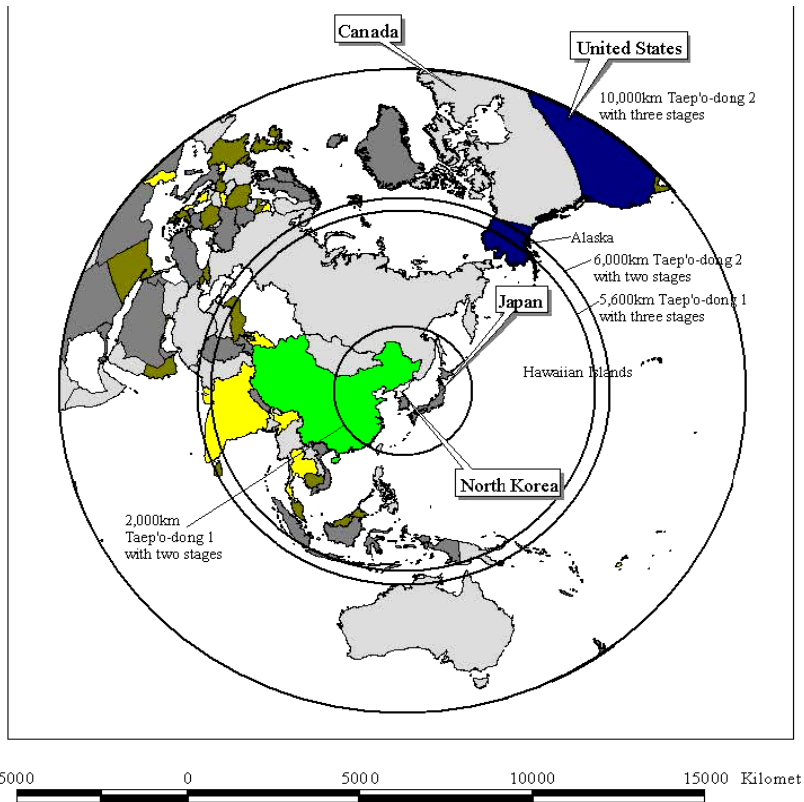
113 Yihong Chang and James Foley, *Pyongyang Goes for Broke*, *Jane's Intelligence Review*, March 1, 2003., p.8

114 Isto.

115 George Gedda, "Official Says North Korean Missile Could Target the U.S.," *Associated Press Newswires*, September 11, 2003.

Doseg rakete Šahab 3, koja je nedavno razmještena, navodno je 1300 km i u tom dosegu nalaze se Turska, južni dijelovi Rusije i rubovi jugoistočne Europe¹¹⁶. Šahab je imao kratki program testiranja karakteristika cijelog programa – vjeruje se da je izvršeno osam testiranja leta rakete, od kojih nisu svi bili uspješni¹¹⁷. Njegova točnost pogađanja je oko 2 km što ukazuje da mu je nužna nuklearna bojna glava da bi imao ikakve značajne efekte¹¹⁸. Šahab 3 ima mogućnost prijenosa nuklearne bojne glave do 1000 km doseg, ali je mala vjerojatnost da su tehničke mogućnosti Irana takve da mogu konstruirati nuklearnu glavu potrebitih karakteristika za ovu raketu. Kao i kod drugih raketa doseg se može povećati smanjenjem korisnog (ubojnog) tereta.

Slika 2-3: Mogući domet raketa dugog dosegaja Sj. Koreje

116 Shahab 3 Ready for Service, Says Iran, Jane's Missiles and Rockets, August 2003., p.7

117 Third Iranian Shahab test 'a fizzle', Jane's Intelligence Review, November 2000., p.5

118 Lata, V. i Klopov, A.: Iran's Missile and Nuklear Challenge. A Conundrum for Russia, PIR Report, PIR Centar, Moskva, 2003

Izvor: CRS Report for Congress, Missile Survey: Ballistic and Cruise Missiles of Foreign Countries; Andrew Feickert Specialist in National Defense Foreign Affairs, Defense, and Trade Division, March 5, 2004., p. 15

Nedavne nepotvrđene informacije govore da Libija nastoji doći u posjed No Dong tehnologije od S. Koreje, što bi joj dalo mogućnosti dosega gotovo cijele europske mediteranske obale. Ova izvješća još traže svoju autentifikaciju, a činjenica da se još nisu pojavila u obavještajnim analizama SAD sugerira da treba pričekati s procjenama konzekvenci.¹¹⁹

Kad se govori o raketama većih dosega potrebno je navesti iranski Šahab 4, dosega 2000 km, čime bi Teheran dosegao jugoistočnu Europu. Kao i Šahab 3, raketa je bazirana na dizajnimata tadašnjeg sjevernokorejskog Taepo Dong 1 i ruske SS-24 rakete¹²⁰. Da bi imao u dosegu cijelu Europu Iran bi trebao imati raketu dosega 4000 km, za što je mu je, kako je već navedeno, potrebna inozemna pomoć. Obavještajne procjene SAD govore da Iran ili treba uvesti kompletan raketni sustav kao što je sjevernokorejski Taepo Dong 2, koji nikad nije testiran, ili nekoliko važnih podsustava, kao što su ruski raketni motori, da bi samostalno proizveli raketu velikog dosega¹²¹. Na Slici 2-4 prikazano je trenutno stanje i dosezi iračkih balističkih raketa, kao i procjene budućeg razvoja:

Trenutne prognoze su da će Iran do kraja 2005. imati 10-20 raketa tipa Šahab 3, kojima će moći doseći ciljeve u Izraelu, Turskoj i jugoistočnoj Europi. Mala je vjerojatnost da će imati rakete dosega 4000 km prije 2010. godine, najranije¹²². To je jedina vjerojatna direktna prijetnja EU, ukoliko Sirija i Libija ne odluče nabaviti rakete tipa No Dong. Sve druge rakete, dosega manjeg od 1000 km iz europske perspektive ne predstavljaju direktnu prijetnju. Iran posjeduje oko 300 komada raketa tipa Scud B i oko 100 komada raketa tipa Scud C, Libija ima mali broj starih raketa tipa Scud B, a Sirija zalihe Scud B i C.

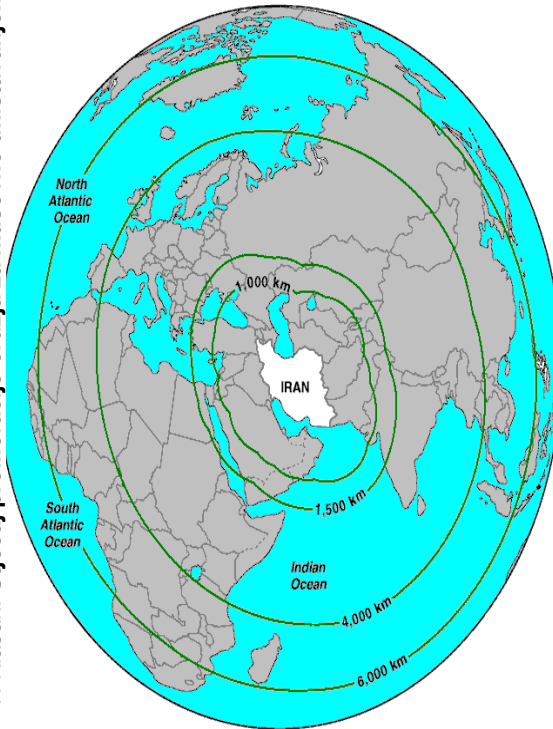
119 Bermudez, J.: Ballistic Development in Libya, Jane's Intelligence Review, January 2003., p.29

120 Cirincione, J., Wolfsthal, J.B., Rajkumar, M.: Deadly Arsenal: Tracking Weapons of Mass Destruction, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 2002., p.267

121 Foreign Missile Developments and the Ballistic Missile Threat Through 2015., National Intelligence Council, Washington D.C., December 2001.

122 Lata i Klopov; Statement of Robert Walpole, hearing on The CIA National Intelligence Estimate of Foreign Missile Developments and the Ballistic Missile Threat through 2015. before the Senate Subcommittee on International Security, Proliferation and Federal Services, 11. March 2002.

Slika 2-4 Stanje i dosezi iranskih balističkih raketa

IRAN		
Current Missile Delivery System	Range (km)	Source
..... CSS-8	150	China
— SCUD B	300	Libya; North Korea
- - SCUD C	500	North Korea
Potential Missile Delivery System	Range (km)	Potential Source
No Dong	1,000	North Korea
Taepo Dong 1	More than 1,500	North Korea
Taepo Dong 2	4,000–6,000	North Korea

<i>Estimated Ranges of Potential Iranian Ballistic Missiles</i>		
Potential Missile Delivery System	Range (km)	Potential Source
No Dong	1,000	North Korea
Taepo Dong 1	More than 1,500	North Korea
Taepo Dong 2	4,000–6,000	North Korea

Kad je u pitanju proliferacija raketnih tehnologija i njom uzrokovane prijetnje Europska Unija se treba fokusirati na presijecanje putova nabavke tehnologija. Ovaj pristup čini se obećavajućim osobito zbog velike ovisnosti većine proliferatora od uvoza i ograničenog broja izvoznika, naime Sjeverne Koreje, Rusije i Kine. Najvažniji dobavljač tehnologija raketa dosega 1000 km, Sjeverna Koreja, može biti potaknuta od strane SAD da prekine izvoz, Rusija i Kina će pridonijeti jačanju vlastitih kontrola izvoza. Ako se spriječi proliferacija iz ova tri izvora moguće je potpuno zaustaviti razvoj programa Irana i vjerojatno i Pakistana. Međutim, mogućnosti utjecaja EU na Sjevernu Koreju su vrlo limitirane, ali Europska Unija treba razviti ozbiljnu diskusiju o raketnoj proliferaciji s Rusijom i Kinom, kojima može ponuditi pomoć u poboljšanju sustava kontrole izvoza.

3. PROLIFERACIJA ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTAVANJE U TERORISTIČKE SVRHE (NON-STATE ACTORS)

Političke promjene nastale završetkom Hladnog rata dovele su do temeljitih promjena sigurnosno-političke situacije u cijeloj Europi. Opasnosti nuklearnog rata i moguće masovne uporabe kemijskih i bioloških oružja bili su opredjeljujući čimbenik u planiranju uporabe vojnih snaga Varšavskog ugovora i NATO-a zadnjih tridesetak godina. U novonastaloj situaciji sve dotadašnje procjene rizika i prijetnji u potpunosti su izgubile vrijednost i postale "outdated". Ipak opasnost korištenja oružja za masovno uništavanje nije nestala. Drugi državni i nedržavni akteri stupaju na scenu stvarajući novu vrstu ugroza za Europu, ali i za cijeli svijet. U srpnju 2002. u novoobjavljenom dijelu britanskog Strategic Defence Review opisuje se prijetnja od uporabe oružja za masovno uništavanje od strane nedržavnih aktera u terorističke svrhe:

„Međunarodne terorističke grupe nastavit će svoje djelovanje s ciljem istraživanja mogućnosti inovativnih i nekonvencionalnih sredstava u svojim napdima s ciljem postizanja globalnog utjecaja. Iako teroristi općenito gledajući streme ka korištenju konvencionalnih sredstava, ipak će neki od njih biti privučeni mogućnosti korištenja bioloških, radijacijskih ili nuklearnih (CBRN) oružja kako bi postigli globalni utjecaj.“¹²³

Cilj novoobjavljenog dijela ovog dokumenta je, u novoizmjenjenim sigurnosnim uvjetima i promjeni prirode rizika, ukazati na povećanu prijetnju uporabe oružja za masovno uništavanje od strane nedržavnih aktera od kojih osobito prijetnju čine terorističke organizacije.

Za navedene trendove u proliferciji odgovornost naravno preuzimaju države kao međunarodni pravni subjekti, ali su uz takav razvoj situacije vezane i nepredviđenosti, koje dodatno povećavaju rizike mogućnošću da u posjed ovih oružja dođu nedržavni akteri. Postojeća tehnička ekspertiza teoretski može postati dostupna nedržavnim akterima, tako da znanstveno osoblje bude na ovaj ili onaj način "pridobiveno" ili, ukoliko postoje simpatije za ciljeve nedržavnih aktera, dobrovoljno stave u njihovu službu. Osim toga, sigurnosne mjere čuvanja uskladištenih arsenala

123 Ministry of Defence : The Strategic Defence Review: A New Chapter. Supporting Information and Analysis. Presented to Parliament by Secretary of State Defence. By Command of Her Majesty. Cm 5566 Vol II., Crown Copyright, Norwich, July 2002., p.3.

oružja za masovno uništavanje u nekim se državama mogu ocijeniti vrlo kritičnim, te se ne može isključiti mogućnost da teroristi iskoriste ovakve okolnosti i dođu u posjed oružja za masovno uništavanje¹²⁴. Drugu teoretsku mogućnost predstavlja naravno svjesna proliferacija oružja za masovno uništavanje, odnosno tehnološka pomoć teroristima u razvoju kapaciteta za proizvodnju ovih oružja. Davanjem takve pomoći od strane države teroristima smanjili bi se tehnički problemi za proizvodnju oružja za masovno uništavanje. Međutim, ovim bi se povećala vjerojatnost vojnog napada na ovakvu državu, iako ona ne mora bezuvjetno biti pod kontrolom terorista.

Napredak na područjima znanosti i tehnike u posljednja dva desetljeća doveo je do dramatičnog procesa transformacije u kemijskoj i biološkoj industriji, čime su se tehnički procesi znatno pojednostavili i pojeftinili. Automatizirani procesi, postojanje mikroreaktora ili oslanjanje na metode "combinatorial industry" i "rapid screening technologies" otvaraju nove mogućnosti razvoja novih bojnih otrova toksičnih svojstava.¹²⁵ Pored toga, pojavili su se i novi trendovi u razvoju kemijskih agensa koji nisu obuhvaćeni Konvencijom o kemijskom oružju (CWC), kao što su anestetici i smrdljivci. Broj osoba s potrebnim relevantnim znanjima u ovoj znanstvenoj disciplini u zadnjih par godina se enormno povećao. Među njima je znatan broj osoba iz zemalja kojima je pristup ovim tehnologijama dugo bio onemogućen, koje su se u međuvremenu školovali na zapadnoeuropskim i američkim univerzitetima i istraživačkim ustanovama, te stekli odgovarajuća ekspertna znanja. Ove osobe, čiji broj i stručnost ne treba podcijeniti, su od osobitog interesa za terorističke organizacije i moguća baza za regrutiranje članova terorističkih organizacija.

Trend sve jače globalizacije gospodarstva doveo je do toga da je efikasnu kontrolu transfera roba dvostruke namjene vrlo teško ostvariti. Veliki broj komponenti ima dođuše legitimnu namjenu u industriji, ali se mogu zloupotrijebiti za istraživanje, razvoj i proizvodnju oružja za masovno uništavanje.

124 Tucker, J.B. et. al.: Preventing the Proliferation of Chemical and Biological Weapon Materials and Know-How, *The Nonproliferation Review*, Spring 2000., p.88-96

125 Parshall, G.W.: Scientific and Technical Developments and the CWC, in Tucker, J. (Ed.): *The Chemical Weapons Convention. Implementation Challenges and Solutions*, Monterey Institute of International Studies, April 2001., p.53-58.

3.1. NOVI TERORIZAM¹²⁶

U usporedbi s fenomenom terorizma iz 70-tih i 80-tih godina već početkom 90-tih može se govoriti o pojmu "novog terorizma"¹²⁷ s bitno drugačijim karakteristikama, koji više ne predstavlja sigurnosni izazov samo za pojedine države već za regionalne pa čak i globalne sigurnosne asocijacije.

Da se opravdano može govoriti o novom terorizmu vidljivo je iz njegovih karakteristika koja se ogledaju u: dimenzijama i značaju odabranih meta napada, ideologijama i strategijama, sredstvima izvođenja terorističkih napada i organizacijskim strukturama, razmjerima učinaka napada, bezobzirnosti, a samim tim i dimenzijama sredstava za borbu protiv ovakvog terorizma¹²⁸. Sumirajući ova obilježja dolazi se do jasne distinkcije između tradicionalnog i novog terorizma, pri čemu "novi terorizam" dobiva obilježja oružanog konflikta.¹²⁹ Neki autori (Orehovec i dr.) su novi terorizam skloni definirati kao metod i oblik ratovanja u 21. stoljeću. Terorizam je tako od ograničenog unutardržavnog sigurnosnog problema postao transnacionalni sigurnosno-politički problem.¹³⁰ To je dovelo do toga da je borba protiv terorizma od pretežno policijske zadaće prerasla u zadaću koja je u velikoj mjeri utjecala na oblikovanje zadaća oružanih snaga, a slijedom toga i na njihovu strukturu, opremanje, doktrinu uporabe itd.

Strategijske dimenzije novog terorizma najbolje se vide na primjeru terorističkih napada na SAD od 11. rujna 2001., gdje se na karakteru meta napada ("Simboli moći" SAD: Twin Towers, Pentagon, White House) jasno očitava promjena prirode terorizma. Transnacionalni terorizam nije

126 Više u Zimmermann, D.: The Transformation of Terrorism. The "New Terrorism", Impact Scalability and the Dynamic of Reciprocal Threat Perception, Andreas Wenger, Forschungstelle für Sicherheitspolitik der ETH, Zürich, 2002.

127 Laquerer, W.: The New Terrorism – Fanaticism and the Arms of Mass Destruction, Oxford University Press/Phoenix Press, London, 2001., p.3-4

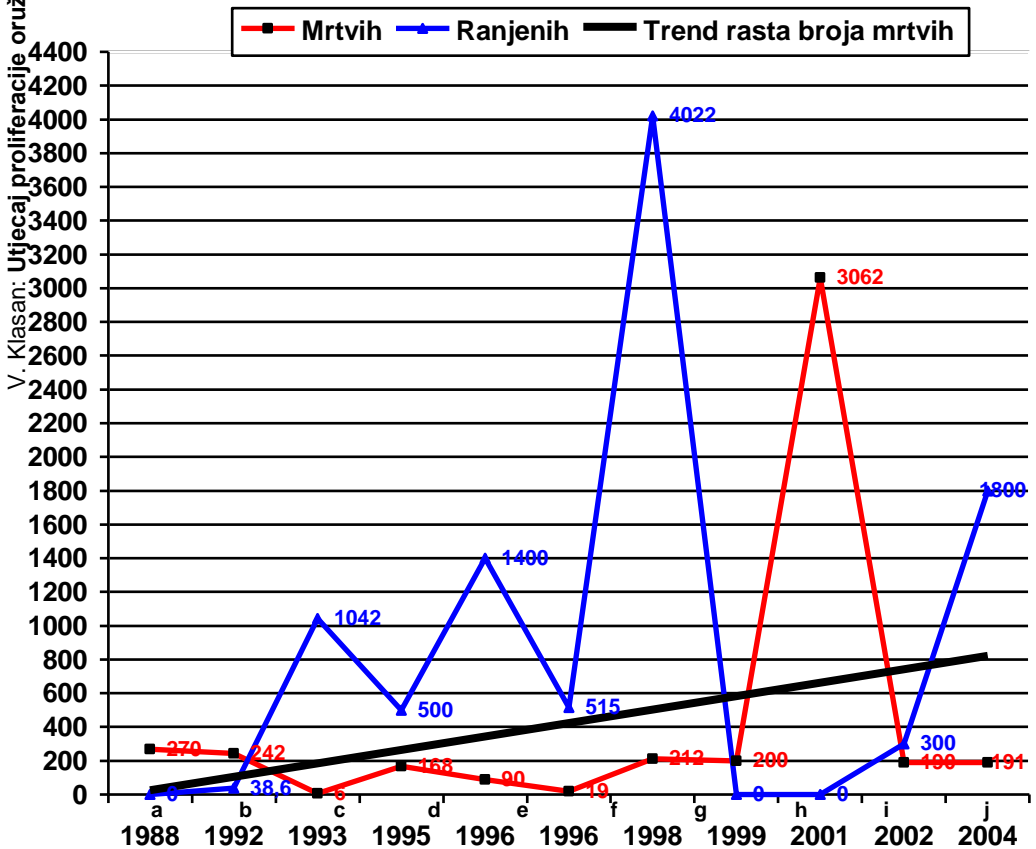
128 Isto ("For the first time in history, weapons of enormous destructive power are both readily acquired and harder to track...In the near future it will be technologically possible to kill thousands, perhaps hundreds of thousands, not to mention the toll in panic that is likely to ensue may take. In brief, there has been a radical transformation, if not a revolution, in the character of terrorism, a fact we are still reluctant to accept.") – podcrtao autor

129 Däniker, G.: Die "neue" Dimension des Terrorismus-Ein strategisches Problem, Erich Reiter, Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik, Hamburg/Berlin/Bonn, 1999., s.121-136

130 Schätz, A.: Der transnationale Terrorismus nach dem 11. September. Sicherheitspolitische und nachrichtendienstliche Konsequenzen, ÖMZ 3/2002, Wien, Mai/Juni 2002., s.282

usmjeren na promjenu politike jedne države, već promjenu globalnih međunarodnih odnosa, i proglašava cijeli "Zapad" svojim protivnikom.¹³¹ Napadi na Washington D.C. i New York imali su za cilj izazvati političke, ekonomske i socijalne štete što većih razmjera. To je trebalo dovesti do erozije sustava vrijednosti, kao i do rezignacije u političkoj volji napadnutih, i pokazati jдиноj preostaloj velesili da je dostižna i ranjiva. U Tablici-1 je vidljiv stalni rast broja žrtava, jednog značajnog obilježja novog terorizma:

Tablica 3-1: Broj mrtvih i ranjenih u terorističkim napadima 1998-2004.

Opaska: 1988. rušenje Pan-Am zrakoplova, 1992. autobomba u Buenos Airesu, 1993. kamion-bomba WTC, 1995.

131 Schneckler, U.: Netzwerke des Terrors. Charakter und Strukturen des transnationalen Terrorismus, SWP-Studie S 42, Berlin, Dezember 2002., s.22

kamion-bomba Oklahoma City, 1996. kamioni-bombe u Šri Lanki i Saudijskoj Arabiji, 1998. kamion-bomba na ambasadu SAD u Keniji, 1999. bomba u Moskovskoj gradskoj četvrti, 2001. WTC, Pentagon i Pensilvanija, 2002. Bali, 2004. Madrid.

Izvor: Ferguson, D.C. et. al.: The Four Faces of Nuclear Terrorism, Monterey Institute-Center for Nonproliferation Studies, Nuclear Threat Initiative, Monterey, 2004., p.15

U ideološkom pogledu vidljiva je tendencija premošćivanja nacionalnih, kulturnih, jezičnih i geografskih razlika, kako bi se za sljedbenike stvorio jedan "transnacionalni socijalni prostor".¹³² Korištenje zajedničke religije ("religijski terorizam"¹³³) kao vezivnog elementa u tom smislu može biti od prvorazrednog značenja, jer je ona po svojoj naravi transnacionalnog karaktera.

Teroristički napadi manje su usmjereni na pridobivanje simpatija od "treće strane", a mnogo više na "fantaziju izvršitelja" ili sigurnost turista, kako bi se ostvarili što veći negativni gospodarski efekti u napadnutoj zemlji. S tim usko povezana je promjena strategije terorista. Tako se teror od taktičkog elementa u okviru kompleksne političko-vojne strategije s tri stupnja planiranja (teroristički napad – gerila – odlučujuća bitka), pretvorio u samostalnu strategiju, koja je postala mogućom nakon "otkrića" rastuće ranjivosti visokorazvijenih zemalja.¹³⁴

Izbor sredstava za izvođenje terorističkih napada također predstavlja jednu novu dimenziju. Tako je izbor putničkih zrakoplova za sredstvo, a ne za mete izvršenja terorističkog napada, određen u cilju postizanja što većih šteta. Uporaba

132 Isto, s.23

133 Tako primjerice Hoffman piše o promjenama u profiliranju terorističkih skupina. Nacionalističke, etnocentrističke i lijevo orijentirane terorističke organizacije marksističko-lenjinističkog tipa, krajem XX. I početkom XXI. stoljeća uglavnom su potisnute u drugi plan djelovanjem terorističkih skupina koje se u svojem djelovanju pozivaju na određene religijske zasade. Niti jedna teroristička organizacija aktivna krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća nije bila određena kao religijska. Uglavnom se radilo o revolucionarnim ljevičarskim marksističko-lenjinističkim organizacijama ili pak etnonacionalističkim i separatističkim skupinama tipičnim za razdoblje postkolonijalističkih oslobodilačkih pokreta. Tek je iranska revolucija 1979. godine, kojom je uspostavljena islamska republika, dovela do stvaranja prvog modernog religijskog "terorističkog" pokreta. Od tada se broj terorističkih skupina sa religijskom zaleđinom stalno povećava: 1994. bilo ih je 16, a 1995. broj se povećao na 26. Prema Hoffmanu pripadnici tih skupina su sudjelovali u 23% napada, ali su uzrokovali 60% svih žrtava. Hoffman, B.: Inside Terrorism, London, 1998., p. 98

134 Münkler, H.: Grammatik der Gewalt.Über den Strategiewandel des Terrorismus, FAZ, Nr.240, 16. Oktober 2002.,s.8

oružja za masovno uništavanje, ili samo prijetnja njegovom uporabom, dala bi terorizmu komponentu stratezijskog značenja jer bi razmjere potencijalnih šteta odgovarale onima kakve su u regularnim vojnim sukobima¹³⁵.

Specifična organizacijska struktura predstavlja još jedan važan parametar koji označava "novi terorizam". Ona se manje oslanja na hijerarhijski ustrojenu zapovjednu strukturu¹³⁶, a više na djelovanje terorista iz ćelija terorističke mreže transnacionalnog karaktera, čije je uništenje vrlo teško. Različitost političko-ideološkog profila terorista, a jasno definirana slika "neprijatelja" omogućava umrežavanje raznolikih terorističkih grupacija u "mrežu mreža".

Organizacije "novog terorizma" u pravilu raspolažu s ogromnim financijskim sredstvima, što omogućava globalni okvir djelovanja i bez ovisnosti od državnih aktera tako da brojne i opsežne strategije "presušivanja" financijskih izvora ne daju zadovoljavajuće rezultate u borbi protiv terorizma.

Važnost i razmjere kako obrambenih, tako i ofenzivnih mjera za borbu protiv terorizma, također su jedan signifikantan čimbenik novog terorizma. Korištenje konvencionalnih vojnih sredstava najbolje govori tomu u prilog. Tako na primjer, primijenjene mjere za borbu protiv terorizma kao što su razmjешtanje bitnica raketnih sustava PZO za zaštitu nuklearnih centrala u Francuskoj ili borbene patrole lovačkih zrakoplova (Combat Air Patrol) u SAD, su mjere koje se koriste samo u oružanom vojnom sukobu.

Iako se može pretpostaviti da će i u bliskoj budućnosti konvencionalna sredstva biti pretežiti izbor za izvođenje terorističkih napada, pa i onih "masovnih" razmjera, ipak se uporaba NKB oružja u terorističke svrhe ne može ocijeniti nevjerojatnom. Da bi se bolje procijenila ova ugroza potrebno je procijeniti i analizirati motive i sposobnosti terorista u kontekstu političkih, moralnih i praktičnih aspekata. Od osobitog je značenja kod razmatranja mogućih scenarija, ne ograničiti se samo na racionalno postupanje

135 Prema Charlesu D.Fergusonu i Williamu C. Potteru sa Monterey Instituta-Center for Non-proliferation Studies izvršitelje terorističkih napada sa oružjima za masovno uništavanje moguće je svrstati u četiri grupe:

- političko-religijske grupe
- apokaliptične sekte
- tradicionalne nacionalističko/separatističke grupe
- pojedinci

136 Prema podacima Obavještajne službe SRNJ (BND) hijerarhijski vrh Al-Qa'ide ima samo "Triumvirat" (Osama Bin Laden, Mohamed Atef, Al Zawahiri) i "Šuru" (nadzorni organ koji ima vojno i financijsko vijeće, vijeće za islamska pitanja i vijeće za medije).

terorista već i moguće "out of the box" postupanje. U Tablici 3-2 navedeni su argumenti terorista ZA i PROTIV korištenja OMU u terorističke svrhe:

Tablica 3-2: Argumenti ZA/PROTIV korištenja OMU u terorističke svrhe

Mogući argumenti ZA uporabu OMU od strane terorista	Mogući argumenti PROTIV uporabe OMU od strane terorista
Enormno visoki stupanj razaranja, izazivanje masovne histerije kod stanovništva	Nabavka, posjedovanje i uporaba OMU je skupa, teška i kompleksna
Nova kvaliteta vođenja "asimetričnog rata" – negativni utjecaj i destabilizacija ukupnih međunarodnih odnosa	Lakša nabavka konvencionalnog oružja
Vrlo male količine imaju vrlo visoku dozu smrtnosti	Za dostizanje postavljenih ciljeva do sada nije bila "nužna" uporaba OMU
Lakoća prikrivanja proizvodnje B/K oružja	Teško se može kontrolirati uporaba OMU
Uporaba manjih količina B/K oružja ne zahtijeva moderne mehanizme za raspršivanje	Moguća kontraproduktivnost uporabe OMU u smislu gubljenja simpatija i potpore teroristima
Slabe preventivne i obrambene mjere u civilnom sektoru	Mogućnost osvete koja može biti ogromnih razmjera i egzistencijalno ugroziti teroriste
Cilj je što veći broj žrtava – izostanak bilo kakvih moralnih i etičkih normi	Globalna izolacija i diskvalifikacija počinitelja kao druge strane za pregovore

Izvor: Lampalzer H, : ABC-Terrorismus – eine neue sicherheitspolitische Herausforderung Beurteilung der Bedrohung und Reaktionskonzepte auf europäischer und österreichischer Ebene, Wien, Jänner 2003 , s.39

3.2. MOGUĆI TERORISTIČKI SCENARIJI S ORUŽJIMA ZA MASOVNO UNIŠTAVANJE

Temeljem iznesenih tendencija i struktura proliferacije OMU i novog terorizma te njihovih bitnih obilježja potrebno je razraditi moguće scenarije terorizma s oružjima za masovno uništavanje u cilju razvijanja općih strategijskih odgovora vezanih za planiranje i uporabu obrambenih potencijala,

uvježbavanja snaga odgovora i poduzimanja zaštitnih mjera radi umanjenja efekata ovakvih scenarija¹³⁷.

3.2.1. TERORIZAM S NUKLEARNIM/RADIOLOŠKIM ORUŽJEM

Jedna od mogućih klasifikacija terorističkih napada, koji bi involvirali nuklearno oružje (tzv. nuklearni terorizam), obuhvaćala bi slijedeće scenarije¹³⁸:

- uporaba nuklearnog oružja izrađenog od strane terorista
- uporaba nuklearnog oružja vojnog porijekla
- uporaba radiološkog oružja
- napad na nuklearnu elektranu
- napad prilikom transporta nuklearnog materijala
- napad na ciljanu osobu pomoću radioaktivnog izvora

Proizvodnja nuklearnog oružja od strane terorista zahtijeva potrebne sposobnosti za proizvodnju takvog oružja, što uključuje posjedovanje potrebne količine određenog radioaktivnog materijala, sve ostale neophodne komponente i stručno osoblje. Prema vojnim kriterijima, a na temelju kompleksnosti postupka proizvodnje nuklearnog oružja, proizvodnja ovog oružja u režiji terorista je malo vjerojatna, ali je mogućnost proizvodnje "jednostavne" nuklearne naprave izvodiva ukoliko bi terorističke organizacije uspjele svladati određene financijske, tehničke i organizacijske zahtjeve.¹³⁹ U slučaju izrade jednostavnog oružja na bazi fisije potrebna je znatno veća količina radioaktivnog materijala (50-60 kg visokoobogaćenog urana, HEU) i relativno neprecizan upaljački mehanizam, što pak zbog

137 U Strategiji obrane RH teroristički napadi nisu navedeni kao jedan od mogućih scenarija već su involvirani u scenarij br .5) stanje u zemlji nastalo u slučaju prirodnih, tehničko-tehnoloških i drugih nesreća velikih razmjera, Strategija obrane RH, Narodne novine 33/02, 29.ožujka 2002., s.12

138 Vidjeti opširnije u: (1) Ferguson, D.C. et. al.: The Four Faces of Nuclear Terrorism, Monterey Institute-Center for Nonproliferation Studies, Nuclear Threat Initiative, Monterey, 2004., p.46-107. (2) Maerli, M.B. et.al.: Assessment of the threat from diverted radioactive material and „orphan sources“ – an international comparison. Proceedings, International Conference on Security of Nuclear Material and Sources, IAEA. Stockholm May 2001. (3) Bunn, M. et.al.: Securing Nuclear Weapons and Materials: Seven Steps for Immediate Action, Project on Managing the Atom, Co-published by the Project on Managing the Atom and The Nuclear Threat Initiative, May 2002.

139 Колдобский, А. : Ядерный терроризм: между физикой и политикой, Бюллетень по атомной энергии, 3/2002, стр. 17 – 21.

ekstremno teške dostupnosti predstavlja vrlo veliku prepreku.¹⁴⁰ Drugi bitan uvjet je ostvariti pristup visokoobogaćenom uranu (HEU) ili plutoniju da bi se takvo oružje proizvelo. Kako programi država zahtijevaju financijski velike i zahtjevne programe za obogaćivanje i/ili dobivanje radioaktivnih materijala, nedržavni akteri su zbog tih razloga skoro isključivo usmjereni na ilegalnu nabavku već gotovog i za proizvodnju oružja pripremljenog radioaktivnog materijala. Najveću opasnost u ilegalnoj nabavci radioaktivnog materijala, preko kojih terorističke organizacije mogu doći u posjed istog, predstavljaju slijedeće kategorije osoba¹⁴¹:

- zaposlenici u nuklearnim elektranama,
- vojno osoblje, koje radi na osiguranju skladišta radioaktivnog materijala ili nuklearnog oružja,
- djelatnici obavještajnih i sigurnosnih službi zemalja nastalih raspadom Sovjetskog Saveza.

U knjizi "The four Faces of Nuclear Terrorism" autori daju slijedeće kriterije za izvođenje nuklearnog terorističkog djela, što je prikazano u Tablici 3-3:

Iako je pristup tehnološkom "Know-How", kao i deklasificiranje i javno objavljivanje stručne literature o proizvodnji jednostavne nuklearne naprave s jačinom eksplozije od nekoliko kilotona (kT) olakšalo njenu moguću proizvodnju, ipak je samostalna izrada jedne takve naprave od strane terorističke organizacije u pravilu malo vjerojatna. Kada bi jedna teroristička organizacija raspolagala s dovoljnom količinom potrebitog materijala (50-60 kg HEU) vjerojatno bi se, zbog znatno jednostavnije proizvodnje i vjerojatnosti uspješnog aktiviranja bez prethodnog testiranja, odlučila za proizvodnju jedne "gun-type"¹⁴² nuklearne naprave. Ako bi pak teroristi došli u posjed plutonija-239 ili

140 Minimalna potrebna količina za proizvodnju jednog nuklearnog oružja je oko 25 kg visokoobogaćenog i proizvodnji oružja prilagođenog urana-235, 8 kg urana-233 ili 8 kg plutonija-239, koja se uporabom reflektora može reducirati na ispod 50% navedenih količina

141 Zaitseva, LJ.: Nuclear Smuggling Trends: 1991-2002, Prezentacija, Workshop International Terrorism, Krems, 12. srpnja 2002.

142 Tzv. "gun-type weapons" su najjednostavnija vrsta nuklearnog oružja, koja ne moraju imati nikakvih sofisticiranih, elektroničkih komponenti, ne zahtijevaju prethodna testiranja, a odlikuju se vrlo velikom težinom. Najpoznatije oružje ovog tipa je atomska bomba "Little Boy", jačine oko 15 kT, bačena 6. kolovoza 1945. na Hirošimu.

ograničene količine HEU, može se pretpostaviti da bi se odlučili za izradu impluzijske¹⁴³ nuklearne naprave.

Tablica 3-3: Terorizam s nuklearnom/radioaktivnim oružjem

	Ukradena nuklearna naprava	Improvizirana nuklearna naprava	Radioaktivnost iz nuklearnog objekta	RDD
Motivacija	Ekstremna; želja za uzrokovanjem velikog broja mrtvih; ograničeno na političko-religiozne i kataklizmičke grupe	Ekstremna; želja za uzrokovanjem velikog broja mrtvih; uništavanje; ograničeno na političko-religiozne i kataklizmičke grupe	Vrlo visoka; želja za uzrokovanjem velikih oštećenja, ometanja i malog broja ljudskih žrtava	Vrlo visoka; želja za uzrokovanjem velikih oštećenja, ometanja i malog broja ljudskih žrtava
Potrebne organizacijske vještine	Vrlo visoke	Vrlo visoke	Vrlo visoke	Osrednje

143 "Implosion weapon –A device in which quantity of fissionable material, less than a critical mass, has its volume suddenly decreased by compression, so that it becomes supercritical and an explosion take place. The compression is achieved by means of a spherical arrangement of specially fabricated shapes of ordinary high explosive which produce an inwardly directed implosion wave, the fissionable material being at the center of the sphere"., JCS Pub 1-02, NATO.

Primjeri impluzijskog oružja su prvo nuklearno oružje koje je ikad eksplodiralo, bomba "Trinity", testirana u Alamogordo, New Mexico, 16.srpnja 1945.godine i bomba "Fat Man" jačine oko 21 kT, bačena na Nagasaki 09. kolovoza 1945. godine

Potrebni geografski doseg	Potrebne sposobnosti više država za detoniranje ruskih, pakistanskih ili indijskih naprava u SAD-u	Potrebne sposobnosti više država za detoniranje naprava napravljenih u inozemstvu, fisijski materijal raspoloživ za oružje u SAD-u	Jedna država	Jedna država dovoljna
Potrebni financijski resursi	Visoki	Visoki	Srednje do visoki	Skromni
Potrebna tehnička znanja	Visoka	Visoka; srednja za neke scenarije	Srednja do visoka	Skromna
Broj grupa (2004)	Mali; (vjerojatno nijedna nije trenutno sposobna izvesti incident u stranoj državi)	Mali; (vjerojatno nijedna nije trenutno sposobna izvesti incident u stranoj državi)	10+	Od nekoliko desetaka do nekoliko stotina

Izvor: Ferguson, D.C. et. al.: *The Four Faces of Nuclear Terrorism*, Monterey Institute-Center for Nonproliferation Studies, Nuclear Threat Initiative, Monterey, 2004., p.38

3.2.1.1. KRAĐA NUKLEARNOG ORUŽJA

Krađa nuklearnog oružja iz skladišta predstavlja drugu teoretsku moguću varijantu dolaska u posjed nuklearnog oružja od strane terorista. Diljem svijeta trenutno se nalazi približno¹⁴⁴ 16.778 u različitom statusu spremnih bojnih glava i nepoznat broj uvjetno spremnih oružja, prema slijedećem:

Tablica 3-4

	SAD	RUSIJA	FRANCUSKA	V. BRITANIJA	KINA
Aktivne bojne glave (nemontirane), uključujući bombe i krstareće rakete	2.850	4.200	60	0	250
Aktivne bojne glave montirane na ICBM i SLBM	4.800	4.000	288	200	130
Ukupno aktivnih bojnih glava	7.650	8.200	348	200	380
Oružja koja se smatraju uvjetno spremna	3.000	8.000- 10.100	Nepoznato	Nepoznato	Nep.

Izvor: *Natural Resources Defense Council (NRDC) Nuclear Notebook, "Chinese Nuclear Forces, 2003," Bulletin of the Atomic Scientists, November/December 2003; NDRC Nuclear Notebook, "Russian Nuclear Forces, 2002," Bulletin*

144 Prema CIA World Factbook 2004 (broj nuklearnih bojnih glava sa stanjem svibanj 2004): USA 10.700, Rusija 10.100, Francuska 348, V. Britanija 185, Kina 350, Indija 40-60, Pakistan 30-50, Izrael oko 200, S.Koreja nepoznato, Iran 0.

Prema podacima SIPRI Yearbook 2002, World Nuclear Forces, Appendix 10A, Disarmaments and International Security, Solna 2002, p.526, ukupan broj nuklearnih bojnih glava procjenjuje se na 17.150 (SAD 7.600, Rusija 8.331, V.Britanija 185, Francuska 348, Kina 402, Indija 30-35, Pakistan 24-48 i Izrael oko 200.

of the Atomic Scientists, July/August 2002; NRDC Nuclear Notebook, "British Nuclear Forces, 2001," Bulletin of the Atomic Scientists, November/December 2001; NRDC Nuclear Notebook, "French Nuclear Forces, 2001," Bulletin of the Atomic Scientists, July/August 2001; NRDC Nuclear Notebook, "U.S. Nuclear Forces, 2003," Bulletin of the Atomic Scientists, May/June 2003. For purposes of this chart, "nuclear weapons states" are those that had detonated nuclear explosions prior to January 1, 1967, as defined by the Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT).

Prema zadnjim objavljenim procjenama International Institute for Strategic Studies, broj nuklearnih bojnih glava u "active arsenals" je: 7.094 SAD, 8.626 Rusija, 348 Kina, 410 Francuska i 185 Velika Britanija. The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance, 2003-2004* (Oxford: Oxford University Press, 2003), p. 229.

Naravno, poseban problem čine zemlje koje de iure nisu, a de facto jesu nuklearne zemlje, za koje je vrlo teško doći do pouzdanih podataka o količini nuklearnih oružja koje posjeduju. Stoga se u Tablici 3-5 daju prema različitim izvorima podataka procijenjene količine nuklearnih oružja koja su u posjedu ovih država:

Tablica 3-5

Država	Ukupan broj nuklearnih oružja
Izrael	75-200
Indija*	30-35
Pakistan*	24-48
Sjeverna Koreja**	1 -2, vjerojatno manje od 8

* Prema nekim ekspertima (Gaurav Kampani, Center for Nonproliferation Studies, April 6,2004.) Indija i Pakistan drže nuklearne glave odvojeno od sustava za njihov prijenos (zrakoplova i raketa).

** Iako mali broj otvorenih izvora direktno potvrđuje ove tvrdnje, SAD procjenjuju da je S. Koreja proizvela dvije nuklearne bojne glave (vidjeti National Intelligence Council, "Foreign Missile Developments and the Ballistic Missile Threat Through 2015" National Intelligence Estimate, December2001, http://www.cia.gov/nic/pubs/other_products/Unclassifiedballisticmissilefinal.htm, skinuto 24. travnja 2003.) Nadalje S. Koreja će

vjerojatno biti sposobna proizvesti još 5 do 6 nuklearnih oružja s plutonijem dobijenog u svom 5 MW reaktoru (vidjeti NRDC Nuclear Notebook: "North Korea's Nuclear Program, 2003," Bulletin of the Atomic Scientists, March/April 2003, pp. 74-77, and the Center for Nonproliferation Studies' (CNS's) analysis of North Korean nuclear capabilities on the Nuclear Threat Initiative (NTT), Internet dokument http://www.nti.org/e_research/el_nkorea_1.html, skinuto 24. travnja 2004. Ovisno o programu obogaćivanja urana S.Koreja bi mogla proizvesti još nuklearnih oružja u slijedećih nekoliko godina. Vidjeti tiskovna izvješća od 24. travnja 2003, u kojima se navodi da je delegacija S.Koreje na razgovorima s delegacijama SAD i Kine u Pekingu potvrdila da S. Koreja ima nuklearno oružje. Sonni Efron, "North Korea Says It Has Nuclear Arms", Los Angeles Times, April 25, 2003, p. A1; Charles Hutzler, "China Fuels Fear North Korea Has Nuclear Weapon" Wall Street Journal, July 18, 2003, p. A7.

Izvor: NRDC Nuclear Notebook, Bulletin of the Atomic Scientists, skinuto na Internet adresi <http://www.thebulletin.org/issues/nukenotes/nukenote.html>, 19. svibnja 2004. Prema zadnjim objavljenim procjenama International Institute for Strategic Studies, broj aktivnih bojnih glava u arsenalima ovih država su: 200 Izrael, 40+ Indija, 40+ Pakistan, i ± 2 Sjeverna Koreja. The International Institute for Strategic Studies, The Military Balance, 2003-2004, s. 229.

Od raspada Sovjetskog Saveza i nestanka Varšavskog pakta razmišljanja o sigurnosnim standardima uskladištenog nuklearnog oružja u Rusiji su postajala sve glasnija. Dok se primijenjeni sigurnosni standardi kada su u pitanju strategijska N-oružja mogu ocijeniti adekvatnim, eksperti su se prije svega početkom 90-tih opsežno bavili stanjem taktičkih N-oružja i torpeda s nuklearnim glavama¹⁴⁵. Primijenjene sigurnosne mjere i postupci počivali su na standardima iz ere Hladnog rata i odgovarali su na eksternu ugrozu izvan zemlje, ali potpuno neprimjereni protiv otuđenja od strane "Insider"-a.

Posebnu opasnost predstavlja transport N-oružja u svrhu održavanja, remonta ili delaboracije oružja, za vrijeme kojeg se ne primjenjuju isti sigurnosni standardi kao kod skladištenja.¹⁴⁶ U izvješću National Intelligence Council Kongresu SAD o sigurnosti ruskih nuklearnih postrojenja i N-

145 Chandler R.W., Backeschies J.R.: Nuclear and Radiological Weapons. The New Faces of War. Weapons of Mass Destruction and the Revitalisation of America's Transoceanic Military Strategy, Mclean, Virginia, 1998., p.36

146 Više u. Cordesman, A. H: Terrorism, Asymmetric Warfare and Weapons of Mass Destruction. Defending the U.S. Homeland, Center for Strategic and International Studies, Washington D.C., 2002, s.218

oružja u posjedu oružanih snaga za 2002. godinu, utvrđeno je da se mogućnost neautorizirane uporabe N-oružja može ocijeniti nevjerojatnim, tako dugo dok se odgovarajući tehnički i sigurnosni postupci poduzimaju redovitom crtom zapovjedne hijerarhije.¹⁴⁷ Kad bi teroristima i uspjelo doći u posjed N-oružja, morali bi još svladati cijeli niz zapreka, prije nego bi ga uspjeli aktivirati. Mnogo taktičkih i sva strategijska N-oružja Rusije imaju odgovarajuće sigurnosne mehanizme kao npr. "Permissive Action Links"¹⁴⁸. Na kraju se može zaključiti da je dolazak u posjed N-oružja od strane terorista, vrlo teško izvedivo i može se smatrati malo vjerojatnim. Relativno problematičnim i opasnim može se smatrati vrijeme transporta ili delaboracije N-oružja, jer se tijekom ovih aktivnosti primjenjuju niža razina sigurnosnih mjera nego obično.

3.2.1.2. RADIOLOŠKI TERORIZAM

Drugu varijantu nuklearnog terorizma predstavlja radiološki terorizam kod kojeg počinitelj nastoji radioaktivnim materijalom kontaminirati veliki prostor. Zbog velike rasprostranjenosti radioaktivnih izvora i primjene istih u industriji, ispitivanju materijala, tehnici detekcije i medicini, te samo uvjetno primijenjenih mehanizama kontrole i nadzora, dolazak u posjed nekog od nabrojanih izvora u ruke terorista može se ocijeniti prilično vjerojatnim. Pregled visokorizičnih izvora radioaktivnog zračenja dan je u Tablici 3-6:

Budući da su izvori koji se koriste na području medicine i do deset puta jači od izvora koji se koriste u ispitivanju materijala, oni teoretski predstavljaju mnogo veći potencijalni rizik, pa se i pristup ovim izvorima zračenja (stacionarnim) može ocijeniti dosta težim. Radioaktivni izvori alfa i beta zračenja su lakši za otuđiti i "uporabiti", budući da su oklopljeni samo tankim limom, dok se izvori gama zračenja moraju prvo izvaditi iz nekoliko centimetara debelog oklopa, što zahtijeva i određena tehnička znanja, a predstavlja i opasnost za osobu koja bi tu aktivnost izvodila.

147 National Intelligence Council: Annual Report to Congress on the Safety and Security of Russian Nuclear Facilities and Military Forces, February 2002. , skinuto sa Internet adrese http://www.cia.gov/nic/other_products/icrussiansecurity.htm 12.prosinca 2003.

148 "Permissive Action Links" su kodirani elektronički sustavi šifri, koji sprečavaju neautorizirano ili nenamjerno aktiviranje oružja.

Tablica 3-6

Svrha ili primjena	Radioizotop	Uobičajena razina radioaktivnosti (<i>curie</i> ^I)
Radioizotopni termoelektrični generatori (RTG-i)	Strontium-90	20,000
	Plutonium-238	280
Sterilizacija i iradijacija hrane ^{II}	Cobalt-60 ^{III}	do 4,000,000
	Cesium-137 ^{IV}	do 3,000,000
Samoodrživi i krvni ozračivači	Cobalt-60	2,400-25,000
	Cesium-137	7,000-15,000
Teleterapija ^V jednom zrakom	Cobalt-60	4,000
	Cesium-137	500
Teleterapija s više zrake	Cobalt-60	7,000
Industrijska radiografija	Cobalt-60	60
	Iridium-192 ^{VI}	100
Kalibracija	Cobalt-60	20
	Cesium-137	60
	Americium-241	10
Visoka i srednje dozirana brahiterapija ^{VII}	Cobalt-60	10
	Cesium-137	3
	Iridium-192	6
Well logging ^{VIII}	Cesium-137	2
	Americium-241/beryllium	20
	Californium-252	0.03
Mjerni instrumenti za mjerenje protoka i razine tekućine	Cobalt-60	5
	Cesium-137	3-5

I kiri (*curie*, znak Ci), zastarjela i nezakonita jedinica aktivnosti radioaktivnog izvora, vrijednosti Ci = 3,7 • 10¹⁰ Bq. Bekereel

(becquerel; znak Bq), zakonita jedinica aktivnosti radioaktivnog izvora, izvedena jedinica SI, poseban je naziv za recipročnu sekundu ($Bq = s^{-1}$); definiran je aktivnošću izvora u kojem se događa jedan nuklearni raspad (pretvorba, prijelaz u sekundi)

II iradijacija hrane je izlaganje hrane elektromagnetskim valovima visokih frekvencija i malih valnih duljina (λ) (gama zrake - $\lambda = 4 \times 10^{-9} \text{ m} - 5 \times 10^{-11} \text{ m}$ i rendgenske zrake - $\lambda = 150 \times 10^{-9} \text{ m} - 1 \times 10^{-9} \text{ m}$) ili elektronima visokih energija, pri čemu se hrana ne kuha, nego ostaje u prirodnom stanju, no lišena bakterija koje izazivaju kvarenje i truljenje hrane.

III radioaktivni kobalt (^{60}Co), odašiljač gama-zračenja s vremenom poluraspada 5,2godine, upotrebljava se kao zatvoren izvor za terapijsko ozračivanje. Pomoću drugih kobaltnih radio-izotopa, ^{57}Co i ^{58}Co , obilježava se vitamin B12 za istraživanje apsorpcije tog vitamina u crijevu.

IV radioaktivni cezij (^{137}Cs), odašiljač beta-zraka i gama-zraka s vremenom poluraspada 30 godina; proizvod je cijepanja urana u nuklearnom reaktoru i u nuklearnoj eksploziji, gdje ide među glavne zagađivače okoline. Zatvoreni izvor ^{137}Cs koristi se u terapiji za vanjsko ozračivanje.

V teleterapija je terapija bolesti, osobito zloćudnih tumora, elektromagnetskim i elektronskim zračenjem iz udaljenosti (telegamaterapija, telekobaltna terapija). Prvo se dobiva iz rendgenske cijevi ili iz betatronskog akceleratora, odnosno linearnog akceleratora (rendgenske zrake), iz radioaktivnih elemenata i izotopa (gama-zrake). Izvori elektronskog zračenja su betatron, linearni akcelerator, radioaktivni elementi i izotopi (betazrake).

- telegamaterapija je vrsta teleterapije primjenom snopova gama-zračenja visoke energije, emitiranih iz jakih radioaktivnih izvora smještenih u posebnim uređajima. Izvor zračenja udaljen je do 1 m od površine bolesnikova tijela, a koristi se posebno za zračenje tumora smještenih u unutrašnjosti organizma koji su nepristupačni metodama brahiradioterapije. Danas se u telegamaterapiji najviše koriste tzv. kobaltna bomba s radionuklidom ^{60}Co i tzv. cezijeva bomba s radionuklidom ^{137}Cs . U odnosu na klasičnu kilovoltaznu rendgensku terapiju, pomiče se razina maksimalne doze do 0,5 cm ispod površine kože, tako da tolerancija kože na radijacijska oštećenja više nije primarno ograničenje veličine doze. Pri telegamaterapiji također ne postoji selektivna apsorpcija u kostima. Snop zračenja je bolje definiran, pa se telegamaterapija primjenjuje šire od ostalih oblika radioterapije.

- telekobaltna terapija (TCT) je oblik telegamaterapije korištenjem radionuklida ^{60}Co kao izvora gama-zraka visoke energije. Uređaj nazvan „kobaltna bomba“ prvi je put primijenjen 1951. godine. Radioaktivni izvori za TCT obično su aktivnosti od 37-370 TBq. Maksimalna doza (100%) ostvaruje se na dubini od 0,5 cm ispod površine kože. Dubina praktički korisne 80%-tne izodoze je 4,0-4,5 cm, a polupropusna dubina tkiva (50% doze)

iznosi 10-11 cm. Postranično izobličenje snopa zračenja izazvano bočnim raspršenjem je malo. TCT je danas najučestaliji oblik radioterapije. Uobičajena tjedna doza za maligne tumore iznosi oko 10 Gy, a raspodjeljuje se u frakcije od po 1,5-2,5 Gy.

VI radioaktivni iridij (192Ir), odašiljač gama-zraka i beta-zraka s vremenom poluraspada 74 dana; upotrebljava se u obliku zrnaca i žica za liječenje tumora hipofize i Parkinsonove bolesti.

VII brahiterapija (curie-terapija, plezioterapija), liječenje zatvorenim izvorima radioaktivnog zračenja (radij, radioaktivni izotopi) smještenim u neposrednoj blizini tkiva ili u tkivu koje treba ozračiti. Primjenjuje se u liječenju zloćudnih tumora raznih lokalizacija, a rijetko i kod nekih benignih tumora. Radioaktivni izvori mogu se primijeniti na tri načina: u obliku intrakavitarnе i intersticijske terapije, te u mulažama. Premda se primjena radija (Ra) izbjegava zbog teškoća sa zaštitom medicinskog osoblja od zračenja, još se uvijek upotrebljava u mnogim zemljama, ponajviše u liječenju ginekoloških tumora (raka grla i trupa maternice). Radijske tube upotrebljavaju se u mulažama ili posebnim aplikatorima, dok se radijske igle, zbog opasnosti od loma i moguće kontaminacije radonom, više ne primjenjuju.

VIII "Well logging" je područje tehnike koje se koristi u eksploataciji minerala, a analizira geološke formacije kroz bušotinu.

Izvor: Međunarodna Agencija za atomsku energiju, Kategorizacija radioaktivnih izvora, IAEA-TECDOC-1344, srpanj 2003.

Uz scenarij uporabe radiološkog oružja za kontaminaciju prostora moguća je također ciljana kontaminacija infrastrukture (npr. sustava javne vodoopskrbe), pri kojoj se radioaktivni materijal putem npr. ventilacijskog ili sustava za klimatizaciju ubaci u zgradu, što može dovesti do trajne nemogućnosti korištenja zgrade.

Scenarij uporabe radiološkog oružja mora se promatrati kao mogući scenarij, koji bi bio realiziran od strane pojedinca ili manje grupe s limitiranim resursima. Rezultati s velikim brojem povrijeđenih (ozračenih) ili čak sa smrtnim posljedicama po žrtve, se ne mogu očekivati kao rezultat uporabe jednog RDD. Također, nastala kontaminacija bila bi vjerojatno prostorno ograničena, ali bi zahtijevala opsežne radove na dekontaminaciji i mogla bi, osobito pri aktiviranju jedne radiološke bombe u području s velikom koncentracijom industrije, dovesti do velikih negativnih ekonomskih posljedica. Najtežu i najnegativniju posljedicu ipak bi predstavljali prouzročena histerija, osjećaj nesigurnosti i masovna panika stanovništva, čime bi se i ostvarili postavljeni ciljevi terorista.

3.2.1.3. NAPAD NA NUKLEARNO POSTROJENJE¹⁴⁹

Slijedeći scenarij nuklearnog terorizma predstavlja napad na nuklearno postrojenje.¹⁵⁰ Kao vjerojatni mogući ciljevi mogu se osobito izdvojiti istraživački nuklearni reaktori i isključeni reaktori u kojima se još nalaze gorivni elementi, jer ova postrojenja u usporedbi s nuklearnim elektranama primjenjuju mnogo slabiji režim sigurnosnih mjera. Na teritoriju Europske Unije nalazi se ukupno 210 različitih nuklearnih elektrana ukupne snage 171 910 MW, a 10 elektrana u četiri zemlje snage 8 056 MW su trenutno u fazi rekonstrukcije¹⁵¹. Karta (Slika 3-1) prikazuje broj nuklearnih elektrana prema državama. Najveću pozornost treba obratiti na izvođenje mogućeg napada na istraživačke nuklearne reaktore budući da su često smješteni u gradsko područje, pa bi oslobađanjem čak i lokalno ograničene radioaktivnosti imalo maksimalne negativne posljedice. I postrojenja za preradu i odlaganje ozračenog nuklearnog goriva su, zbog velike količine gorivnih elemenata i ostalih uskladištenih slabih radioaktivnih materijala, potencijalni cilj terorističkih napada. Poslije terorističkog napada od 11. rujna 2001. scenarij namjernog rušenja putničkog zrakoplova na nuklearnu elektranu bio je predmetom mnogih diskusija i razmatranja. Suprotno nekim ocjenama tornjeve za hlađenje treba smatrati manje neuralgičnim točkama, ali zato ciljani pad zrakoplova na bazen za istrošeno gorivo, cijevi za paru između zgrade u kojoj je reaktor i bloka turbine generatora ili upravljačko-kontrolnu jedinicu može se smatrati vrlo kritičnim.

149 Prema Zakonu o zaštiti od ionizirajućih zračenja, NN RH br.27/99, čl.2 [11] u nuklearna postrojenja spadaju: a) nuklearni reaktor, b) nuklearna elektrana, c) nuklearna toplana, d) istraživački nuklearni reaktor, e) rudnik uranija ili torija, f) postrojenja za obogaćivanje uranija, g) postrojenje za izradu gorivnih elemenata, h) postrojenje za preradu i odlaganje ozračenog nuklearnog goriva, i) građevine s postrojenjem i opremom namijenjene skladištenju, preradi i odlaganju tvari iz nuklearnog gorivnog ciklusa, j) postrojenja za obradu i odlaganje radioaktivnog otpada.

150 Prema Zakonu o odgovornosti za nuklearnu štetu, NN RH MU br.143/98, čl.2 [18] pod nuklearnim postrojenjem podrazumijevaju se:

- (a) nuklearni reaktor, osim reaktora kojim su opremljena pomorska i zračna prijevozna sredstva i koji služi kao izvor energije za pogon ili bilo koju drugu svrhu
- (b) tvornica koja se koristi nuklearnim gorivom za proizvodnju nuklearnog materijala, za obradu nuklearnog materijala ili za preradu ozračenog nuklearnog goriva
- (c) prostor na kojem je nuklearni materijal uskladišten, osim privremenog uskladištenja takvog materijala za vrijeme prijevoza

151 Udio nuklearne energije u opskrbi članica EU električnom energijom iznosi 35%. Najviše nuklearne energije koriste Francuska 78%, Belgija 57,3% i Švedska 45,7%. Zatim slijede SR Njemačka i Finska sa oko 30%.

dok su točne lokacije razmještaja nuklearnih elektrana na području EU prikazane na slijedećoj karti (Slika 3-2):

Ciljani napad na određenu osobu primjenom nekog radioaktivnog izvora čini se također izvedivim, ali zbog male vjerojatnoće pojavnosti, neće se detaljnije razmatrati.

Zaključno se može utvrditi, da su pored uporabe radiološkog oružja, napad na istraživački nuklearni reaktor ili transport radioaktivnog materijala teroristički scenariji, koji se mogu ocijeniti izvedivim i očekujućim.¹⁵² Kod takvih napada učinak i štete bi većinom bile lokalno ograničenog karaktera. Međutim, napadom na jednu nuklearnu elektranu razmjere štete bile bi znatno veće, vjerojatno 6. i 7. stupnja INES ljestvice, pa se stoga osobita pažnja treba posvetiti zaštiti neuralgičnih točaka nuklearne elektrane¹⁵³. Dolazak terorista u posjed nuklearne bojne glave iz vojnog arsenala ili samostalna proizvodnja N-oružja su scenariji koji se mogu ocijeniti malo vjerojatnima.

3.2.2. TERORIZAM S BIOLOŠKIM ORUŽJEM

Ekstremno velika infektivnost i/ili toksičnost B-ratnih agensa mogu biti jedan od razloga zbog kojih bi se teroristi odlučili doći u posjed biološkog oružja. Već i najmanja količina, kod profesionalne uporabe i ako je osiguran put prijenosa sa čovjeka na čovjeka može dovesti do fatalnih posljedica. Jednostavnom ekstrapolacijom individualnih smrtonosnih doza na procjene kod mogućeg slučaja s masovnim žrtvama je nepouzdana, jer meteorološki uvjeti, uvjeti okružja kao i efikasnost pojave imaju veliki utjecaj na očekivani mogući broj žrtava.

Za uspješnu uporabu biološkog oružja teroristi moraju uspješno svladati slijedeće izazove:

- posjedovanje jednog na okolinu rezistentnog (postojanog), infektivnog, patogenog i virulentnog izazivača bolesti odnosno visokotoksičnog i stabilnog toksina¹⁵⁴,

152 Lauk,U.: Nuklearterrorismus, Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, Frauenfeld, Schweiz, 168. Jahrgang, Nr.9, September 2002., s.16

153 Razmjeri nuklearne nesreće određuju se prema ljestvici Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA) i Agencije za nuklearnu energiju (NEA-OECD) prema INES (International Nuclear Event Scale) ljestvici: 0- odstupanje bez utjecaja na sigurnost, 1-nepravilnost, 2-nezgodna, 3-ozbiljna nezgodna, 4-nesreća bez značajnih šteta za okoliš, 5-nesreća s utjecajima na okoliš, 6-ozbiljna nesreća i 7- velika nesreća.

154 Više o zahtjevima koje moraju ispunjavati biološki i toksinski ratni agensi kao OMU u Bokan, S. et.al.: Oružja za masovno uništavanje: Nuklearno-Kemijsko-Biološko i Toksično oružje, Pučko otvoreno učilište, Zagreb, 2004., s.683

- posjedovanje nužne infrastrukture (uređaja),
- postojanje potrebite znanstvene ekspertize i
- raspoloživost odgovarajućeg medija (domaćina) kao izvora zaraze

Procjene o tomu da li teroristi mogu ujediniti sposobnosti koje mogu odgovoriti ovim izazovima, enormno se razlikuju. Neke procjene polaze od toga da je proizvodnja B-oružja za non-state actors, u usporedbi s K-oružjima, u mnogim aspektima jednostavnija, jeftinija, brža i, što je možda najbitnije, lakša za držati u tajnosti.¹⁵⁵ S druge strane, neuspjeli pokušaji japanske sekte Aum Shinrikyo ukazuje na velike poteškoće proizvodnje od strane nedržavnih aktera. Proizvodnja biološkog oružja u ograničenim količinama od strane terorista, unatoč svemu može se ocijeniti mogućim i realističnim scenarijem, dok se ovladavanje jednim opsežnim programom proizvodnje B-oružja od strane nedržavnih aktera može smatrati malo vjerojatnim scenarijem.

Pored vlastite proizvodnje, krađa iz civilne ili vojno-istraživačke ustanove, odnosno laboratorija državne zdravstvene ili slične ustanove, predstavlja slijedeću moguću varijantu za teroriste. Dobivanje patogenih mikroorganizama iz banke ovih kultura, pokazalo se, prije svega do početka 90-tih, kao relativno jednostavna metoda legalnog dolaska u posjed patogenih mikroorganizama.¹⁵⁶

Također se ilegalna nabavka mikroorganizama ne može unaprijed isključiti i mora se uzeti u obzir kao jedna od mogućih opcija. Poslije napada na SAD od 11. rujna 2001. moglo se u međunarodnom tisku čitati o aktivnosti Al-Qa'ide u Istočnoj Europi u cilju dolaska u posjed biološkog oružja. U češkom i britanskim tisku cirkulirale su vijesti prema kojima je Al-Qaida prije 1995. nabavila Antrax i Botulinus-toksin u Češkoj. Ove tvrdnje odbacila je u svom priopćenju češka Vlada nakon rezultata rada posebne komisije.¹⁵⁷

Raspadom Sovjetskog Saveza se opasnost od brain drain, tj. odlaska znanstvenog osoblja s ekspertnim znanjima iz

155 Usporediti Croddy, E. et.al.: Chemical and Biological Warfare. A Comprehensive Survey for the Concerned Citizen, MIIS, New York, 2002., p.13.

156 1986. i 1988. godine Irak je došao u posjed B-agensa (između ostalih Bacillus antracis, Botulinus Toxin i Cloristidium perfringens) iz American Type and Culture Collection (ATCC) iz Rockville/Maryland

157 Vidjeti Kominek, J. i Hughes R.: Czechs dismiss biological terror links, Jane's Defence Weekly, 3. October 2001., p.6.

područja NKB-oružja u proliferacijske države ili nedržavnim akterima, enormno povećala jer je došlo do znatnog reduciranja istraživačkih i razvojnih programa, a time i smanjenja broja radnih mjesta za takvo osoblje. Sovjetski program B-oružja imao je pri kraju Hladnog rata oko 65.000 zaposlenih, od čega oko 7.000 s kritičnim znanjima u području B-oružja.¹⁵⁸

Iako je došlo do znatnog smanjenja osoblja, pogoršanja životnih uvjeta i masivnog egzodusa znanstvenika iz ranijeg sovjetskog programa proizvodnje B-oružja, ipak se nije radilo o razmjerima kojih se pribojavalo. Najveći broj tih znanstvenika emigrirao je u SAD, Veliku Britaniju, Njemačku ili Izrael, gdje su pronašli nova zaposlenja. Također je od strane Zapada u 90-tim lansirano više inicijativa i istraživačkih projekata, da bi se preostali broj znanstvenika zaposlio i brain drain što više zaustavio. Tako je 1994., financiran od strane EU, Japana, Norveške, Južne Koreje i SAD, osnovan International Science and Technology Center (ISTC) sa sjedištem u Moskvi i ispostavama u Minsku, Erevanu i Alma-ati, za istraživački rad znanstvenika iz Armenije, Azerbejdžana, Bjelorusije, Gruzije, Kazahstana, Kirgistana, Moldavije, Rusije, Tadžikistana, Turkmenistana i Uzbekistana. Sličan centar osnovan je i u Ukrajini (SCTU)¹⁵⁹.

Iako postoji veliki broj potencijalnih B- agensa, od strane eksperta se broj agensa koji mogu doći u obzir za uporabu u terorističke svrhe sveo se na mali broj. Jedna studija iz 1992., koju je izradio Office of Technology Assessment iz SAD, svodi broj "likely agents" na osam: Antrax, Tularemija, Yersinia pestis, Shigella flexneri (za kontaminaciju vode i živežnih namirnica), Shigella dysenteriae (Shiga bacillus), salmonelske vrste kao što je Salmonella typhi (za kontaminaciju živežnih namirnica, vode i drugih napitaka), Botulinus toxin i Staphilokokken enterotoxin B.¹⁶⁰

U Tablici 3-7 dana je procijenjena bilanca žrtava uporabe izabranih B-oružja u milionskom gradu jedne zemlje u razvoju i jedne industrijski razvijene zemlje. Usporedba pokazuje da je broj ozlijeđenih u industrijski razvijenoj zemlji

158 Vidjeti Koch, A.: Briefing: weapons Tecnology Transfers- A growing Threat?, Jane's Defence Weekly, 22.December 1999., p.23.

159 Smithson, A. E.: Toxic Archipelago: Preventing Proliferation from the Former Soviet Chemical and Biological Weapons Complexes, Report No. 32, December 1999., p.22.

160 Vidjeti Office for Technology Assessment, 1992, 37-8. ; također u Purver, R.: Chemical and Biological Terrorism: The Threat according to open literature, Unclassified Study, Canadian Security Intelligence Service, Juni 1995.

za oko polovinu manji, ali je broj smrtno stradalih, zbog boljeg sanitetskog zbrinjavanja i razvijenosti zdravstvenog sustava, bitno niži (gubici između 20% i 66% niži prema onima u zemlji u razvoju).

Tablica 3-7

Bolest	Raširenost biološkog agensa (u km)	Grad od 1 milion stanovnika industrijski razvijene zemlje		Grad od 1 milion stanovnika zemlje u razvoju	
		Mrtvi	Ozlijeđeni	Mrtvi	Ozlijeđeni
Groznic doline Rift	1	100	12.000	200	20.000
Krpeljni encefalitis	1	3.000	12.000	6.000	20.000
Tifus	5	3.000	37.000	15.000	65.000
Bruceloza	10	200	50.000	400	80.000
Kuga	10	12.000	50.000	44.000	80.000
Q-groznic a	>20	100	90.000	150	125.000
Tularemija	>20	7.000	90.000	30.000	125.000
Bedrenica	>>20	30.000	90.000	95.000	125.000

Opaska: Temelj računalnog modela je: raspršivanje 50 kg biološkog agensa izvršeno je iz zrakoplova u vidu aerosola u duljini od 2 km, okomito na pravac vjetra

Izvor : World health Organisation (WHO): Health Aspects of Chemical and Biological Weapons. Report of a WHO Group of Consultants, Geneva, 1970.,p.98-99.

Načelno se uporaba B-oružja u terorističke svrhe može izvršiti kroz slijedeće scenarije:

- direktnim napadom na osobe (pojedince ili veliku grupu ljudi)
- agroterrorizmom
- kontaminacijom živežnih namirnica

- biološkim terorizmom na sustav javne vodoopskrbe¹⁶¹

Napad na pojedinca nekom vrstom biološkog oružja, iako spada u metode korištene u vrijeme Hladnog rata¹⁶², ne može se potpuno isključiti.

Uporaba bioloških agensa protiv velikih grupa ljudi, zbog potrebitih tehničkih preduvjeta, predstavlja još uvijek za nedržavne aktere priličan izazov, pa vjerojatnost provedbe uspješnog napada na veliku skupinu ljudi raste sa stupnjem dostignutih tehničkih preduvjeta. Naravno, ovo važi samo za napade na otvorenom prostoru, dok se situacija drastično mijenja ako se radi o zatvorenom prostoru, pa je vjerojatnost ovakvog napada puno veća. Potencijalni cijevi ovakvih ("Indoor") napada su:

- Uporaba bioloških agensa u prostorima ili zgradama gdje bi se narušio javni, društveni ili gospodarski život, došlo do masovne histerije, panike i nesigurnosti. Cilj napada je unijeti konfuziju i kaos da bi se dobila medijska pozornost. Mogući ciljevi su zrakoplovne luke, sportske dvorane, koncertne dvorane, željeznički kolodvori, podzemna željeznica i poslovne zgrade.
- Uporaba bioloških agensa u zgradama, koje zbog svog simboličnog ili nacionalnog značenja, mogu biti preferirani cilj terorista.
- Uporaba bioloških agensa u zgradama u kojima su sjedišta državnih institucija ili poslovnih subjekata, banke, zgrade kemijske ili farmaceutske industrije.

Agroterorizam je teroristički napad na poljoprivredne površine, proizvode i stoku, s ciljem njihovog uništenja, i zbog svojih posljedica predstavlja izuzetno opasan scenarij uporabe biološkog oružja. Budući da se u tu svrhu mogu koristiti oružja dobivena primitivnim metodama¹⁶³, ova vrste terorizma može se ocijeniti vrlo vjerojatnom.

161 Na Poslijediplomskom studiju VŠSR obranjen je magistarski rad temu: Kemijski i biološki terorizam u javnoj vodoopskrbi, gdje se može detaljno proučiti ovaj scenarij na primjeru vodoopskrbnog sustava Međimurske županije. Rad je obranio g. Željko Mikec iz Čakovca dana 12. srpnja 2004. godine

162 Atentati na Vladimira Kostova u kolovozu 1978. godine, te pisca i disidenta Georgi Markova u rujnu 1978. godine, koje je izvela bugarska tajna služba uz pomoć KGB-a ("bugarski kišobran")

163 Alibek, K.: The Soviet Unions's Anti-Agricultural Biological Weapons, Annals of the New York Academy of Science 894., 1999., p.18-19.

Kontaminacija živežnih namirnica je također jedna od već realiziranih¹⁶⁴ mogućnosti uporabe bioloških agensa od strane nedržavnih aktera. Kontaminacija se može izvršiti tijekom pripravljanja ili pakiranja hrane, što teroristima, ovisno o odabranom proizvodu, otvara mogućnost izbora ciljne grupe žrtava.

Napad biološkim oružjem na sustav javne vodoopskrbe je jedan od terorističkih scenarija o kojem se često diskutira kao o vrlo mogućem. Pri tome je potrebno istaći da je kontaminacija otvorenih izvora puno jednostavnija i lakše izvodiva. Unošenje biopatogena u cjevovode (javne) vodoopskrbe predstavlja najopasniju varijantu, ali je uspješna realizacija iste povezana sa znatnim poteškoćama kao što su proizvodnja i odabir pogodnog patogena, određivanje količine, unos u cijevi koje su pod tlakom itd.

Poseban scenarij čini mogućnost izvođenja B-terorizma patogenima koji se endemski nalaze na određenom teritoriju i ciklično se ponavljaju. "Poguravanje" takve pojave neće se nužno prepoznati kao teroristički napad, a štete bi bile neizostavno velike. Ovaj oblik je osobito pogodan za državno sponzorirani terorizam, a primjer takvog napada može biti trihinelozna koja se i prirodno pojavljuje i može izazvati ograničene štete.

Zaključno se može reći da postoji više različitih scenarija s biološkim oružjem koji se mogu ocijeniti vjerojatnim i, uz manje ili veće poteškoće za nedržavne aktere ili teroriste, ipak ostvarivim.

3.2.3. TERORIZAM S KEMIJSKIM ORUŽJEM

Unatoč "političkom uspjehu", srećom neuspjeli napad japanske sekte Aum Shinrikyo na Tokijsku podzemnu željeznicu prilikom kojega je poginulo 12, a ozlijeđeno više od 5500 ljudi, prvi put je širokoj svjetskoj javnosti pokazao mogućnost korištenja klasičnog kemijskog oružja u terorističke svrhe. Iako je sekta Aum Shinrikyo raspolagala znatnim financijskim sredstvima i u tadašnjim uvjetima u Japanu mogla provoditi svoje aktivnosti skoro neometano, teroristički napad u podzemnoj željeznici dokazao je slijedeće:

¹⁶⁴ Američka Rajneesh sekta je 1984. godine u Dallasu u Saveznoj državi Oregon u različitim restoranima salmonelom kontaminirala salate zbog čega je oboljela 751 osoba.

- nedržavnih akteri mogu samostalno proizvesti i uporabiti kemijsko oružje u terorističke svrhe,
- efikasna uporaba proizvedenog kemijskog oružja za nedržavne aktere teško je izvediva bez odgovarajućih sredstava za uporabu, odnosno korištenjem neodgovarajućih sredstava jako se umanjuju efekti djelovanja K-oružja

Sintetiziranje bojnih otrova počiva na postupcima starim više od 50 godina, opisanim u javno dostupnoj literaturi. Na primjer James M. Tour, profesor kemije na Rice University (United States) uspio je e-mailom kupiti sve potrebne sastojke za proizvodnju sarina.¹⁶⁵ Uspješnost proizvodnje u najvećoj mjeri ovisi o izboru bojnog otrova koji se želi proizvesti.

Osim korištenja klasičnih bojnih otrova u terorističke svrhe postoji također mogućnost korištenja toksičnih industrijskih kemikalija, čija je uporaba u kemijskoj industriji jako raširena. Za vlastitu proizvodnju od strane nedržavnih aktera radi korištenja u terorističke svrhe, mogu se izdvojiti slijedeće vrste bojnih otrova: fozgen (CG, zagušljivac), cijanovodična kiselina (AC, krvni) i klor (zagušljivac)- otrovi korišteni još u I. svjetskom ratu, te tabun (GA, živčani) ili sarin (GB, živčani). Pri tome je bitno naglasiti da su zahtjevi koje moraju zadovoljiti bojni otrovi za vojnu uporabu i za terorističku uporabu bitno razlikuju. Na primjer, čistoća ili postojanost otrova koji su bitni za skladištenje, za terorističku uporabu su od sekundarnog značenja.

Osim vlastitom proizvodnjom nedržavni akteri mogu na slijedeći način doći do bojnih otrova:

- krađom iz skladišta bojnih otrova (osobito iz sedam mjesta u Ruskoj Federaciji). Ovaj scenarij je malo vjerojatan i moguć je samo uz pomoć osoblja koje osigurava skladišta.
- krađa K-streljiva iz skladišta zastarjelog kemijskog oružja (Old Chemical Weapons) ili odloženog (napuštenog) kemijskog oružja (Abandoned Chemical Weapons), što se može smatrati puno vjerojatnijim scenarijem. Radi se naime o streljivu, koje je, prije

¹⁶⁵ "Thousands of people possess enough talent to follow the detailed synthetic protocols that have been available in the primary literature for decades and that are now readily accessed on the Internet.", Report Ibrügger, L.: Technology and Terrorism a post-September 11 Assessment, NATO Parliametary Assembly: Sub-Committee on the Proliferation of Military Technology, AV 200, SCT/MT(02) 4 rev.1, November 2002, p.8

uništavanja, uskladišteno ili u podzemnim bunkerima ili čak na otvorenom uz mnogo niže mjere osiguranja. Osim toga, problematična je i točnost brojanja takvog streljiva i da bi nestanak manje količine vjerojatno ostao nezamijećen.

Na kraju može se zaključiti da u slučaju kemijskog oružja, slično kao i kod biološkog oružja, najvjerojatniji i najopasniji teroristički scenarij predstavlja tzv. "indoor"- varijanta, odnosno korištenje bojnog otrova u zatvorenom prostoru, jer su učinci istog na otvorenom prostoru vrlo ograničeni. Iako se u vojnim arsenalima nalaze sredstva za efikasnu uporabu (raspršivanje) bojnih otrova, kod korištenja bojnih otrova za terorističke napade se ipak mogu očekivati manje savršena sredstva i postupci¹⁶⁶

4. POLITIKA NEPROLIFERACIJE ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTAVANJE

Odgovorna sigurnosna politika u rješavanju problema proliferacije mora obuhvatiti tri područja¹⁶⁷:

- deproliferaciju (deproliferation), odnosno stvaranje takvih uvjeta da države koje su u procesu razvoja ili nabavke, ili su već došle u posjed oružja za masovno uništavanje, dragovoljno odustanu od ovih oružja,
- neproliferacija (nonproliferation), koja obuhvaća diplomatska i pravna nastojanja i međunarodne režime i norme u cilju reduciranja postojećih arsenala, kao i daljeg širenja OUM, i
- protuproliferacija (counterproliferation), koju sve više u zadnje vrijeme potenciraju SAD, a odnosi se na korištenje vojnih ofenzivnih i defanzivnih mjera¹⁶⁸

166 Napad sarinom na Tokijsku podzemnu željeznicu 20. ožujka 1995. izvršen je na primitivan i diletantski način, tako da je osam, od pripremljenih jedanaest, plastičnih vrećica pri bušenju zašiljenim kišobranama bilo toliko oštećeno da je sarin, čistoće samo oko 30%, većinom ispario. Ovo je bio razlog zahvaljujući kojem je u napadu bilo samo 12 mrtvih.

167 U svojih devet teza o nuklearoj proliferaciji Dr. Karl-Heinz Kamp posebno izdvaja napore za osiguranje nuklearnih arsenala i brigu o znanstvenicima bivšeg SSSR-a. Više u Kamp, K.H.: Nukleare proliferation. Neun Thesen zur Weiterverbreitung von Kernwaffen, Internationale Politik, Jg.55, H 11/2000, s.43-46

168 Ofenzivne mjere obuhvaćaju preemtivne i preventivne napade i provedbu specijalnih operacija, dok defanzivne mjere obuhvaćaju proturaketnu obranu (NMD i TMD) i zaštitu stanovništva.

Kad se govori o deproliferaciji, potpuno je jasno da je ona u stvari krajnji cilj neproliferacije, protuproliferacije i proliferacije u cjelini. Na području nuklearnog oružja potrebno je u tom smislu istaknuti pozitivne primjere Švedske, Južne Koreje, Tajvana, Argentine, Brazila, Južne Afrike, Ukrajine, Kazahstana i Bjelorusije, mada prema nekim podacima broj ovih država ("reversals") je minimalno 15¹⁶⁹.

4.1. UČINKOVITOST MEĐUNARODNIH UGOVORA O NEPROLIFERACIJI

Postojeće međunarodne konvencije o zabrani neširenje oružja za masovno uništavanje, kontrolni režimi neproliferacije kao i mehanizmi kontrole izvoza, predstavljaju izvorna nastojanja međunarodne zajednice da spriječe proliferaciju oružja za masovno uništavanje između državnih aktera, kao i da dovedu do uništenja postojećih arsenala ovih oružja. Nasuprot državnim akterima, ovi režimi su naravno, kad su u pitanju nedržavni akteri, koji doduše imaju ograničene proliferacijske zahtjeve ali koji predstavljaju bitno veću ugrozu, samo djelomično učinkoviti. Unatoč tomu, ovi režimi i mehanizmi daju ipak vrlo važan doprinos sprečavanju nabavke oružja za masovno uništavanje, kritičnih komponenti kao i roba dvojne namjene (dual use)¹⁷⁰ od strane nedržavnih aktera.

Temeljnu pretpostavku za implementaciju odrednica ovih međunarodnih ugovora predstavlja efikasnost provedbe deklaracijskih, kontrolnih i verifikacijskih mehanizama. Krajnji cilj je naravno potpuno uništenje postojećih efektivna NKB oružja, što smanjuje ukupni rizik, mogućnost proliferacije na države koje ne posjeduju ova oružja, mogućnost namjerne ili nenamjerne uporabe ovih oružja i, što je najbitnije, onemogućiti nabavku ovih oružja od strane nedržavnih aktera¹⁷¹.

U okviru provedbe svih nabrojanih mehanizama posebno važnu ulogu igraju države, koje na nacionalnoj razini pored stvaranja zakonskih osnova radi ispunjavanja međunarodnih obaveza, trebaju obuhvatiti sva deklarirana i kontrolama

169 Müller, H.: Neither Hype nor Complacency. WMD Proliferation after Cold War, *The Nonproliferation Review*, Winter 1997.

170 U studiji *Proliferation of Weapons of Mass Destruction: Assessing the Risks*, OTA-ISC-559, August 1993., p.16, za robe dual use rabi se termin multi use, budući da se iste mogu koristiti na više područja

171 Kamp, K.H.: *Nukleare Proliferation*. Neun Thesen zur Weiterverbreitung von Kernwaffen, *Internationale Politik*, Jg.55, No. 11/2000, s.43-46

podložna postrojenja u državi, izvršenje periodičnih kontrola potpunosti i ispravnosti deklaracija, kao i pravovremenu dostavu podataka kontrolnim režimima. Efikasne kontrole izvoza jako otežavaju izvoz kompletnih oružanih sustava i komponenti oružanih sustava. Zato je razmjena informacija između agencija na razini države i između država od osobitog značenja.

Pored međunarodnih ugovora univerzalnog karaktera, koji čine osnovu neproliferacije, kao što su Sporazum o neširenju nuklearnog oružja (NPT), Konvencija o zabrani razvijanja, proizvodnje i skladištenja bakteriološkog (biološkog) i toksičkog oružja i njihovu uništenju (BTWC) i Konvencija o zabrani razvijanja, proizvodnje, skladištenja i korištenja kemijskog oružja i o njegovu uništenju (CWC)¹⁷², postoji cijeli niz multilateralnih mehanizama kontrole izvoza. Dok Zengerova komisija (Zangger Committee, ZAC) i Skupina opskrbljivača nuklearnim materijalima i tehnologijom (Nuclear Suppliers Group, NSG) imaju za cilj sprječavanje proliferacije nuklearnog oružja, Australaska grupa (Australia Group, AG) se bavi sprečavanjem nekontrolirane prodaje roba i tehnologija dvojne namjene iz područja B i K oružja. Režim kontrole raketnih tehnologija (Missile Technology Control Regime, MTCR) bavi se proliferacijom roba i tehnologija za proizvodnju balističkih raketa i na taj način značajno pridonosi sprečavanju širenja najviše korištenih sredstava za prijenos oružja za masovno uništavanje. Područje rada Wassenarskog aranžmana (Wassenar Arrangement, WA) su robe dvojne namjene (dual use). Posebno važan, kao doprinos EU borbi protiv proliferacije je Sustav kontrole izvoza roba dvojne namjene zemalja EU (EU Dual Use Export Control System). Tablica 4-1 zorno prikazuje područja "rada" pojedinih režima o odnosu na međunarodne ugovore univerzalnog karaktera:

172 Opširnije o NPT, BTWC i CWC vidjeti u: Orehovec, Z., et. al.: Nekonvencionalni oblici rata, Glava 5. Sporazumi, ugovori i konvencije potpisane od strane RH o ograničenju i zabrani NKB oružja, MORH, Zagreb, srpanj 2001., s.47-74

Tablica 4-1: Područja djelovanja neproliferacijskih režima

Nuklearno oružje	Biološko oružje	Kemijsko oružje	Sredstva za prijenos
Wassenaar arrangement (WA)			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cilj: Razmjena stavova i informacija, kao i koordinacija kontrole izvoza naoružanja i roba dvojne namjene ▪ Na snazi od 1996. 			
Sustav kontrole izvoza EU (Direktiva EG br.1334/2000)			
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pravna osnova za izvoz roba dvojne namjene iz EU ▪ Donesena 2000.godine ▪ 25 država članica (cijela EU) 			
NPT	BTWC	CWC	MTCR
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ciljevi <ul style="list-style-type: none"> ○ Sprečavanje širenja N-oružja i tehnologija za proizvodnu ○ Poticanje kooperacije pri mirnodopskom korištenju nuklearne energije ○ Razoružanje ▪ Na snazi od 1970. ▪ 187 članica 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cilj Zabrana <ul style="list-style-type: none"> ○ Razvijanja ○ Proizvodnje ○ Skladištenja ○ Nabavke i ○ Zadržavanja biološkog oružja Na snazi od 1975. ▪ 151 zemlje-potpisnice (12/2003), a 144 ratificirale 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cilj <ul style="list-style-type: none"> ○ Zabrana kemijskog oružja u cijelom svijetu ○ Uništenje postojećih zaliha K-oružja Opsežni mehanizmi kontrole ▪ Zaključena 1993. ▪ 162 potpisnica (04/2004), a 140 ratificirale 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cilj <ul style="list-style-type: none"> ○ Sprečavanje širenja raketa dosega većeg od 300 km ▪ Zajednička kontrola izvoza i liste roba ▪ Zaključen 1987. ▪ 33 članice
NSG		Australia Group (AG)	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Smjernice za nuklearne eksperte ▪ Etabilirana 1975. ▪ 39 država-članica 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cilj: <ul style="list-style-type: none"> ○ Minimiziranje rizika za zemlje izvoznice i zemlje tranzita kao doprinos neširenju B i K-oružja ▪ Prvi sastanak 1985. ▪ 34 države-članice 	

4.1.1. SKUPINA OPSKRBLJIVAČA NUKLEARNIM MATERIJALIMA I TEHNOLOGIJOM (NSG)

Skupina opskrbljivača nuklearnim materijalima i tehnologijom (Nuclear Suppliers Group, NSG) je skupina država izvoznika nuklearnih tehnologija, koja želi pridonijeti neproliferaciji nuklearnog oružja implementacijom dvaju grupa Smjernica za nuklearni izvoz ili za izvoz koji je povezan s nuklearnim izvozom. Prvi susret NSG održao se 1975.godine u Londonu, pa se Skupina zbog toga popularno naziva "Londonski klub"(London Club, Club de Londres).

Kriteriji za članstvo u Skupini uključuju slijedeće:

- sposobnost izvoza stavki (uključujući i njihov tranzit) koje se nalaze u aneksima Dijela 1 i 2 Smjernica NSG (Parts 1 and 2 of the NSG Guidelines)
- usklađenost sa Smjericama i aktivnostima u skladu s njima
- provedba legalnog domicilnog sustava kontrole izvoza koji daje doprinos djelovanju u skladu sa Smjericama
- potpuno ispunjenje obveza (jednog ili više sporazuma): Sporazuma o neširenju nuklearnog oružja (NPT), Sporazuma iz Pelindabe, Raratonga, Tlatelolca, Bangkoka ili ekvivalentnih međunarodnih sporazuma o nuklearnoj neproliferaciji
- potpora međunarodnim naporima za neproliferaciju oružja za masovno uništavanje i sustava za njihov prijenos

U članstvu Skupine opskrbljivača nuklearnim materijalima i tehnologijom (Nuclear Suppliers Group, NSG) nalaze se 44 države¹⁷³ – Argentina, Australija, Austrija, Belgija, Bjelorusije, Brazil, Bugarska, Cipar, Češka Republika, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Grčka, Irska, Italija, Japan, Južna Afrika, Kanada, Kazahstan, Kina, Latvija, Litva, Luksemburg, Mađarska, Malta, Nizozemska, Novi Zeland, Norveška, Njemačka, Poljska, Portugal, Republika Koreja, Rumunjska, Ruska Federacija, SAD, Slovačka, Slovenija, Španjolska, Švedska, Švicarska, Turska, Ukrajina i V. Britanija. U statusu stalnog promatrača je EU.

173 Četiri nove članice: Estonija, Litva, Malta i NR Kina primljene su u članstvo na 15.plenamom zasjedanju, održanom u Goteborgu (Švedska) od 27.-28. svibnja 2004. Njihovo punopravno članstvo počelo je 10.lipnja 2004.

Ciljevi zemalja članica NSG je pridonijeti ciljevima NSG kroz primjenu, konsenzusom usvojenih Smjernica i razmjenom informacija o nuklearnoj proliferaciji, osobito onih koje mogu izazvati zabrinutost. Prva grupa Smjernica NSG bavi se izvozom stavki, specijalno dizajniranih ili pripremljenih za nuklearnu uporabu. Ona obuhvaća: (i) nuklearni materijal; (ii) nuklearni reaktori i njihova oprema; (iii) nenuklearni materijal za reaktore; (iv) elektrane i oprema za preradu, obogaćivanje i konverziju nuklearnog materijala i za fabricaciju goriva i proizvodnju teške vode; i (v) tehnologija povezana sa bilo kojom od prethodnih stavki. Druga grupa Smjernica NSG bavi se izvozom nuklearnih roba i tehnologija dvostruke namjene (robe koje imaju nuklearnu i nenuklearnu primjenu), koje mogu značajno pridonijeti nesigurnom nuklearnom gorivnom ciklusu¹⁷⁴ ili aktivnostima povezanih uz nuklearnu eksploziju. Smjernice NSG sadrže instrumente koji su komplementarni s različitim međunarodnim instrumentima s područja nuklearne neproliferacije kao što su: Sporazum o neširenju nuklearnog oružja (NPT), Sporazum o zabrani nuklearnog oružja u Latinskoj Americi (Treaty of Tlatelolco), Sporazum o južnopacifičkoj slobodnoj zoni od nuklearnog oružja (Treaty of Rarotonga), Sporazum o afričkoj slobodnoj zoni od nuklearnog oružja (Treaty of Pelindaba), Sporazum o južnoazijskoj slobodnoj zoni od nuklearnog oružja (Treaty of Bangkok). Cilj Smjernica NSG je također osigurati da nuklearna trgovina u mirnodopske svrhe ne pridonese proliferaciji nuklearnog oružja ili drugih nuklearnih eksplozivnih naprava, a da istovremeno ne spriječe međunarodnu trgovinu i suradnju na području nuklearnih tehnologija.

Za razliku od članstva u Zanggerovoj komisiji, koja kao uvjet za članstvo postavlja članstvo u NPT, jer je usko povezan sa čl.III.2 NPT, članice NSG ne moraju biti članice NPT ali moraju primjenjivati instrumente koje sadrže jednake obveze.

NSG zahtijeva potpunu provedbu sigurnosnih garancija IAEA kao pravilo i uvjet za izvoz, provedbu nacionalnih zakona i procedura, fizičku zaštitu od krađe osjetljivih

¹⁷⁴ Prema Zakonu o odgovornosti za nuklearnu štetu, NN RH MU br.143/98, čl.2 [11] pod nuklearnim gorivnim ciklusom podrazumijeva se: "Sve djelatnosti u proizvodnji nuklearne energije uključujući: nalaženje sirovina i proizvodnja nuklearnog goriva, uporabu nuklearnog goriva u nuklearnom reaktoru, prestanak rada i raspremanje nuklearnog reaktora, zbrinjavanje radioaktivnog otpada podrijetlom iz nuklearnih postrojenja te sva istraživanja u vezi s tim djelatnostima."

dijelova nuklearnog gorivnog ciklusa, sprečavanje pomoći u procesu obogaćivanja i prerade državama koje su razlogom proliferacijske brige, zajedničku kontrolnu listu, izvozna ograničenja u konfliktne i nestabilne regije i razmjenu informacije između članica NSG.

Poseban cilj NSG je osigurati da se nuklearna trgovina odvija uz sve predviđene mjere sigurnosti, fizičke zaštite, u skladu s neproliferacijskim režimima i pod određenim ograničenjima. NSG nastoji ograničiti izvoz osjetljivih tehnologija koje mogu pridonijeti proliferaciji oružja za masovno uništavanje.

Odbor je dragovoljna organizacija, članice nisu vezane ugovorom i ne postoje nikakvi mehanizmi prisile. Smjernice NSG su primjenjive kako na države članice tako i na nečlanice NSG. Članice NSG prakticiraju kontrolu izvoza na principima suradnje, s ograničenjima kao izuzetkom. Nekoliko članica NPT je odbilo isporuku nekih roba: to je nastupilo u situaciji kada je država-izvoznik imala dobar razlog vjerovati da bi izvoz tih roba mogao pridonijeti nuklearnoj proliferaciji.

4.1.2. ZANGGEROVA KOMISIJA (ZAC)

Komisija je formirana 1971. pod predsjedanjem Claude Zangger iz Švicarske radi stvaranja "trigger liste": (a) izvora specijalnih fisibilnih materijala, i (b) opreme ili materijala pogodnih ili pripremljenih za obradu, korištenje ili proizvodnju specijalnih fisibilnih materijala.

U skladu sa čl. III.2 Sporazuma o neširenju nuklearnog oružja (NPT), ove stavke trebaju biti predmetom zaštitnih mjera Međunarodne agencije za nuklearnu energiju (IAEA), ako se isporučuju od strane bilo koje države članice NPT, bilo kojoj državi bez nuklearnog oružja (NNWS).¹⁷⁵

Komisija je 1974. konsenzusom usvojila temeljne smjernice, koje su 14. kolovoza iste godine izdane u dva zasebna memoranduma. Prvi je definirao listu izvora fisibilnog materijala, a drugi izvoz opreme i ne-nuklearnog materijala. Ove liste, općenito su poznate kao Inicijalna lista (Trigger List)¹⁷⁶. Zanggerova komisija je 3. rujna 1974. izdala "trigger listu", listu stavki koje bi inicirale (trigger) zahtjeve zaštitnih mjera i smjernica (common understandings) za izvoz ovih stavki u države bez nuklearnog oružja, ne-članice

175 Non Nuclear Weapon State- država bez nuklearnog oružja

176 Dostupna na adresi www.iaea.org/worldatom/infcircs/inf209r1.html.

NPT. Ove smjernice određuju tri uvjeta za izvoz: osiguranje od nekorištenja eksplozivnih materijala, usklađenost sa sigurnosnim zahtjevima IAEA, priprema za re-transfer koji od države prijema zahtjeva da primjeni iste uvjete ako dođe do re-transfera. Inicijalna lista publicirana je kao IAEA dokument INFCIRC/209, i od tada je poboljšavana i dopunjavana nekoliko puta. Originalnoj Inicijalnoj listi dodani su aneksi s detaljnim opisom stavki koje se nalaze na listi.

Članstvo Zanggerove komisije čini 35 država — Argentina, Australija, Austrija, Belgija, Bugarska, Kanada, Kina, Češka Republika, Danska, Finska, Francuska, Grčka, Irska, Italija, Japan, Južna Afrika, Republika Koreja, Luksemburg, Mađarska, Nizozemska, Norveška, Njemačka, Poljska, Portugal, Rumunjska, Ruska Federacija, SAD, Slovačka, Slovenija, Španjolska, Švedska, Švicarska, Turska, Ukrajina i V. Britanija. EU je stalni promatrač.

Komisija je dragovoljna organizacija, članice nisu vezane ugovorom i ne postoje nikakvi mehanizmi prisile. Članice Komisije primjenjuju dragovoljne mjere za jačanje povjerenja kao što su dogovor o razmjeni informacija o aktualnom izvozu roba s liste ili izdavanja licenci za izvoz u bilo koju NNWS državu, nečlanicu NPT, sustavom Godišnjih osvrta (Annual Returns), koji cirkuliraju kao povjerljivi dokumenti između država članica NPT, u travnju svake godine.

4.1.3. AUSTRALSKA SKUPINA (AG)

Uporaba kemijskog oružja u iračko-iranskom ratu bila je povod da se deset zapadnih država, pod predsjedanjem Australije, 1985. odlučilo koordinirati nacionalne kontrole izvoza kemikalija "dvojne namjene", odnosno onih koje mogu služiti u civilne svrhe ali i za proizvodnju oružja za masovno uništavanje, a također i za razmjenu informacija o "sumnjivim" zemljama kad je u pitanju K-oružje u cilju sprječavanja proliferacija K-oružja u te zemlje. Od 1992. interes Australске grupe se proširuje i na robe i tehnologije, koje se mogu zlorabiti za proizvodnju B-oružja.

Australska skupina je narasla s izvornih 15 članica na trenutno 38 država – Argentina, Australija, Austrija, Belgija, Bugarska, Kanada, Cipar, Češka Republika, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Grčka, Island, Irska, Italija, Japan, Latvija, Litva, Luksemburg, Mađarska, Malta, Nizozemska, Novi Zeland, Norveška, Njemačka, Poljska, Portugal, Republika Koreja, Rumunjska, SAD, Slovačka, Slovenija, Španjolska, Švedska, Švicarska, Turska i V.

Britanija. U statusu stalnog promatrača je EU (u stvari Komisija EU). Sve države članice AG su potpisnice CWC i BTWC. Australaska skupina je načelno otvorena za prijem novih članica, a prijem se vrši konsenzusom.

Australaska skupina je neformalni konzultativni forum država koji počiva na samostalnim odlukama država članica, a ne na temelju međunarodnog prava preuzetim obvezama. Zemlje članice Australaske skupine su se obvezale da će izvoz roba sa dogovorene i usvojene Zajedničke kontrolne liste (Common Control List¹⁷⁷) regulirati svojim nacionalnim zakonodavstvima, što uključuje i mogućnost otkazivanja izvoza u određenim slučajevima. Otkazivanje izvoza ("denials") se notificira drugim članicama AG i obvezuje ih također na otkazivanje izvoza istih roba u tu zemlju, svakako prije nego se konzultiraju sa članicom koja je otkazala izvoz ("no undercut"). Osim Zajedničkih kontrolnih lista, mehanizmi AG uključuju donošenje nacionalnih zakona kontrole i procedura izvoza roba, smjernice industriji o sudjelovanju u otkrivanju potencijalne transakcije opreme za K-oružja, razmjenu informacija o sumnjivim slučajevima, otkazivanju izvoza i informacijama koje upućuju na moguće međunarodne narudžbe u dvojne svrhe. Priroda primijenjenih mjera kontrole izvoza mora odgovarati slijedećim zahtjevima:

- mjere moraju biti efikasne u sprječavanju proizvodnje B i K oružja
- mjere moraju biti jednostavne, lake i praktične za primjenu
- mjere ne smiju ometati normalni izvoz materijala i roba u legitimne svrhe

Sve članice također zastupaju stav da bi mjere bile mnogo efikasnije, ukoliko bi slične mjere uvele sve zemlje-potencijalni izvoznici relevantnih kemikalija, bioloških agensa i opreme, kao i zemlje-uvoznice.

4.1.4. WASSENAARSKI ARANŽMAN (WA)

Svrha Wassenaarskog aranžmana, kako je to naznačeno na prvom inicijalnom sastanku održanom u Beču 11-12. srpnja 1996., je pridonijeti regionalnoj i međunarodnoj sigurnosti kroz:

¹⁷⁷ Šest Zajedničkih kontrolnih lista obuhvaćaju: 1) K-prekursore (trenutno 54), 2) K opremu, postupke i tehnologiju dvojne namjene, 3) B opremu dvojne namjene, 4) B- agense, 5) biljne patogene i 6) životinjske patogene.

- promociju transparentnosti i veće odgovornosti u transferu konvencionalnog oružja i roba i tehnologija dvojne namjene (dual use)
- traženje od nacionalnih politika osiguranje da transferi neće pridonositi razvoju i povećanju vojnih sposobnosti koje miniraju ove ciljeve, i da ne podupiru takve sposobnosti
- dopunjuju i osnažuju, a ne dupliciraju, postojeće režime kontrole oružja za masovno uništavanje i sustava za njihov prijenos, kao i druge međunarodno priznate mjere koje promoviraju transparentnost i veću odgovornost, fokusirajući se na prijetnje regionalnoj i međunarodnoj stabilnosti i miru koje se mogu povećati transferom naoružanja i osjetljivih tehnologija i roba dvojne namjene
- jačanje kooperacije u cilju prevencije isporuke naoružanja i osjetljivih sredstava dvojne namjene za vojne svrhe, ako je situacija u regiji ili ponašanje država takvo, ili može postati takvim da izazove ozbiljnu zabrinutost država-članica

Wassenaarski aranžman nastao je kao slijednik organizacije COCOM (Coordinating Committee for Multilateral Export Controls)¹⁷⁸. Trenutno WA ima 33 države – članice: Argentina, Australija, Austrija, Belgija, Bugarska, Kanada, Češka Republika, Danska, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Irska, Italija, Japan, Luksemburg, Mađarska, Nizozemska, Novi Zeland, Norveška, Poljska, Portugal, Republika Koreja, Rumunjska, Ruska Federacija, Slovačka, Španjolska, Švedska, Švicarska, Turska, Ukrajina, V. Britanija i SAD, a EU je u statusu stalnog promatrača. Sve članice WA moraju ujedno biti potpisnice ili djelovati u skladu s NPT, CWC, MTCR i Registrom konvencionalnog naoružanja UN (UN Register of Conventional Arms).

Kao i Australaska grupa i WA je dragovoljna, neugovorna organizacija i zbog toga nema formalnih mehanizama za nametanje obveza članicama. Kao korak naprijed u razvoju mjera povjerenja na Šestom plenarnom sastanku održanom u prosincu 2000. u Bratislavi članice su dogovorile prihvaćanje "non-binding best practices" koje se odnose na efikasnu provedbu nacionalnih kontrola izvoza, raspolaganje

178 COCOM je egzistirao od 1950. godine do 31. ožujka 1994. godine kao neugovorna organizacija sa temeljnom zadaćom nadzora izvoza osjetljivih materijala i sprečavanja proliferacije i bio je usmjeren prema komunističkim zemljama.

viškom vojnih sredstava i kontrolom izvoza materijala označenih kao vrlo osjetljivi.

Na plenarnim sjednicama održanim između 2001. i 2003. članice WA su učinile značajne korake u izmjeni režima kontrole izvoza konvencionalnog naoružanja i roba dvojne namjene u cilju prevencije terorizma.¹⁷⁹

4.1.5. REŽIM KONTROLE RAKETNIH TEHNOLOGIJA (MTCR)

Službene rasprave o kontroli raketne proliferacije započete su 1983. između Francuske, Njemačke, Italije, Ujedinjenog Kraljevstva i SAD-a. Kasnije su im se pridružile Kanada i Japan i 1985. godine je postignut dogovor o kontroli proliferacije balističkih raketa sposobnih za nošenje nuklearnog tereta, uključujući sredstva dvostrukog korištenja. Nuklearno sposobnom raketom su definirali raketu koja može nositi teret veći od 500 kg na udaljenost veću od 300 km. Države G-7 službeno su objavile MTCR 16. travnja 1987.

U članstvu MTCR trenutno je 33 države: Argentina, Australija, Austrija, Belgija, Brazil, Kanada, Češka Republika, Danska, Finska, Francuska, Grčka, Island, Irska, Italija, Japan, Južna Afrika, Luksemburg, Mađarska, Nizozemska, Novi Zeland, Norveška, Njemačka, Poljska, Portugal, Republika Koreja, Ruska Federacija, SAD, Španjolska, Švedska, Švicarska, Turska, Ukrajina i V. Britanija.

MTCR je neslužbeno neugovorno udruženje zemalja koje imaju zajedničke interese na području neproliferacije raketa, bespilotnih letjelica i srodnih tehnologija. Režim sadrži Smjernice i Aneks sredstava i tehnologija. Budući da režim nije ugovorna organizacija te zbog toga ne postoje službeni mehanizmi prisile za pridržavanje normi režima pa je provedba MTCR-a ovisna isključivo o odlukama država članica. Članice se odnose prema provedbi na različite načine. SAD kao najveći zagovornik režima podupire provedbu vlastitim zakonom dok ostale države koriste puno labaviji pristup. Otkad MTCR postoji dogodio se samo jedan transfer balističkih projektila i to onaj 1988. kada je Kina prodala nekoliko desetaka raketa tipa DF-3 (CSS-2) Saudijskoj Arabiji.

¹⁷⁹ Odluke se odnose na kontrolu izvoza lakih prijenosnih raketnih sustava PZO (MANPADs), koji se mogu koristiti u terorističke svrhe i izmjene nacionalnih zakona za posredovanje u prodaji naoružanja (Brokering)

Cilj MTCR-a je ograničavanje rizika od proliferacije oružja za masovno uništenje kontroliranjem transfera koji mogu pridonijeti razvoju sustava za prijenos (osim zrakoplova) takvih oružja. Postoje slijedeće dvije kategorije:

- kategorija koja uključuje sve raketne i bespilotne sustave i podsustave za prijenos. Postoji vrlo velika vjerojatnost transfer predmeta iz prve kategorije. Također je transfer sredstava za proizvodnju predmeta iz prve kategorije zabranjen.
- kategorija uključuje predmete koji služe za pogon, lansiranje kao i oprema za potporu sa zemlje i materijali za konstrukciju raketa. Prijenos predmeta iz druge kategorije je manje ograničen, ali svejedno iziskuje krajnju podršku i provjeru gdje je to potrebno.

4.1.6. SUSTAV KONTROLE IZVOZA ROBA DVOJNE NAMJENE ZEMALJA EU

Sustav kontrole izvoza roba dvojne namjene Europske Unije je osnovan s osnovnom namjenom doprinosa sveukupnom zajedničkom tržištu roba i usluga zemalja EU utemeljenom Jedinostvenim europskim aktom iz 1987.. Osim roba iz aneksa članka 223. Rimskih ugovora koje su eksplicitno isključene iz kompetencija EU, sve druge robe su predmet zakonodavstva EU. Ovo također uključuje robe koje imaju potencijalnu vojnu namjenu. U isto vrijeme, članice EU imaju jake sigurnosne interese i žele pridonijeti međunarodnim naporima u sprječavanju proliferacije određenih vrsta oružja. Stoga je bilo neophodno organizirati sustav koji tomu može pridonijeti, a da je u okvirima zakonske regulative EU. Rješenje je pronađeno u sustavu koji osigurava dostizanje ciljeva politike neproliferacije, a ujedno je i dio Zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU (CFSP).

Pitanje kontrole izvoza roba dvojne namjene prvi puta je razmatrano u kontekstu kompletiranja internog tržišta EZ 1992. Shvaćajući da se i robe dvojne namjene mogu slobodno kretati između članica i da se njihova kontrola na unutarnjem tržištu EZ može eliminirati samo ako sve članice uspostave efikasne sustave kontrole temeljene na zajedničkim standardima za izvoz prema nečlanicama EU, Komisija je pripremila prijedlog Uredbe Vijeća 31. kolovoza

1992. Na bazi tog prijedloga Vijeće EZ usvojilo je slijedeća dva dokumenta¹⁸⁰:

- Uredba Vijeća EZ 3381/94 od 19. prosinca 1994. kojom se uspostavlja režim kontrole izvoza roba dvojne namjene
- Odluka Vijeća EZ 94/942/CFSP od 19. prosinca 1994. o zajedničkoj akciji prihvaćenoj od strane Vijeća na bazi članka J.3. Ugovora o EU koja se odnosi na kontrolu izvoza roba dvojne namjene

Režim je stupio na snagu 1. siječnja 1995., a počeo se primjenjivati šest mjeseci kasnije odnosno 1. srpnja 1995. Kombinacija Uredbe i Odluke bila je međurješenje s ciljem rješenja dileme vezane uz specifičnost roba dvojne namjene. Kao dio tržišne politike ograničenja izvoza roba dvojne namjene su pripadala u kompetenciju Zajednice temeljem čl.133 EZ¹⁸¹. Zato su kontrolne procedure i mehanizmi skicirani Uredbom EU 3381/94 koja je dio zakonske regulative Zajednice. Nasuprot tomu Odluka je donesena temeljem čl.J3 Ugovora iz Maastrichta, a u svezi sa CFSP i specificira popis specifičnih aspekata sustava kontrole. Ova struktura je bila neophodna jer su aspekti sustava kontrole izvoza roba povezani s elementima CFSP, kao i zakonodavstva EU i nacionalnih zakonodavstava. Odluka Vijeća uključuje pet aneksa koji razrađuju aspekte sustava kontrole izvoza:

- Popis proizvoda koji su predmet sustava kontrole izvoza
- Popis država u koje je izvoz tih proizvoda načelno autoriziran
- Smjernice politike izvoza usvojene od članica EU
- V. Lista vrlo osjetljivih roba koje ostaju predmetom kontrole izvoza čak i između članica EU

Budući da su ovi aspekti dio Zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU sve izmjene na ovom popisu mogu

180 Council Regulation (EC) n° 3381/94 and Council Decision 94/942/CFSP are published in the Official Journal of the European Communities, L 367, 31 December 1994, p. 1-7 and p. 8-16.

181 Temeljem članka 133, paragraf 1: "The common commercial policy shall be based on uniform principles, particularly in regard to changes in tariff rates, the conclusion of tariff and trade agreements, the achievement of uniformity in measures of liberalisation, export policy and measures to protect trade such as those to be taken in the event of dumping or subsidies."

se izvršiti samo nakon konsenzusom članica EU usvojenih odluka.

Temeljni princip sustava kontrole izvoza roba dvojne namjene je da civilno tržište ne smije podrivati sigurnosne interese članica EU niti njen doprinos neproliferaciji. Sukladno tomu robe koje su predmet kontrole izvoza ne smiju se izvoziti ako nisu u skladu sa slijedećim kriterijima:

- sukladnost zahtjevima drugih međunarodnih sporazuma i režima o neproliferaciji
- obveze u skladu sa sankcijama uvedenim od strane Vijeća sigurnosti UN
- zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom
- krajnjom svrhom korištenja i rizikom od diverzije

Odluka o dozvoli ili zabrani izvoza određene robe ipak je u nadležnosti nacionalnih autoriteta svake od članica. Članice EU razmjenjuju informacije o izdavanju ili neizdavanju izvoznih licenci kako bi se osiguralo da svaka ovlaštena instanca za izdavanje licence bude svjesna potencijalnog rizika proliferacije.

Sve članice EU su automatski dio Sustava kontrole izvoza roba dvojne namjene EU i dužne su u svoje zakonodavstvo implementirati legislativu iz ovog područja.

U srpnju 2000. Uredba Vijeća EZ 3381/94 i Odluka Vijeća EZ 94/942/CFSP iz 1994. zamijenjeni su Uredbom Vijeća EU1334/2000 i Odlukom Vijeća EU, koji su reformirali dotadašnji režim kontrole izvoza roba dvojne namjene i prilagodili ga novim zahtjevima EU¹⁸². Razlozi su bili kako praktične tako i pravne naravi.

4.1.7. OSTALE MJERE

Osim nabrojanih režima i mjera sve više se i nevladine organizacije (NGO) uključuju u problematiku proliferacije primjenjujući mjere kao što su: nadgledanje pojedinih relevantnih istraživačkih projekata, ukazivanje na moguće kršenje odredbi pojedinih međunarodnih ugovora ili konvencija, kao i podizanje svijesti javnosti o aspektima proliferacije OMU i o potrebi pridržavanja odredbi ugovora i

182 Council Regulation (EC) 1334/2000 and Council Decision 2000/402/CFSP are published in the Official Journal of the European Communities, L 159, 30 June 2000, pp. 1-218. Council Regulation (EC) 458/2001 can be found in the Official Journal, L 65, 7 March 2001, p. 19.

međunarodnih normi koje reguliraju problematiku proliferacije.

Nezavisna organizacija VERTIC (Verification, Research, Training and Information Centre), sa sjedištem u Londonu potiče ostvarivanje efikasne verifikacije međunarodnih ugovora kroz istraživanje, izobrazbu, informiranje, interakciju aktera s područja politike, diplomacije, tehnike i znanosti kao i suradnjom s drugim NGOs. Udruga INES (International Network of Engineers and Scientists for Global Responsibility), koja se sastoji od preko 60 učlanjenih organizacija s pet kontinenata, služi razmjeni informacija između znanstvenika i treba osobito pridonijeti odgovornom i savjesnom ophođenju sa znanostu i tehnikom. Također, nedržavna inicijativa pod nazivom BioWeapons Prevention Project (BWPP), osnovana 11. studenog 2002., zbog zastoja u pregovorima oko jačanja Konvencije o zabrani razvijanja, proizvodnje i skladištenja bakteriološkog (biološkog) i toksičkog oružja i njihovu uništenju (BTWC), nastoji pratiti razvoj BTWC na svim razinama, izvješćivati o rezultatima i dosezima i stvoriti mrežu nevladinih organizacija s istim nastojanjima koja trebaju pridonijeti jačanju BTWC.

Ovdje je bitno istaknuti i veliki broj instituta i drugih znanstvenih organizacija koje se bave problematikom sprečavanja proliferacije, među kojima sigurno vodeću ulogu ima Monterey Institut-Center for Non-Proliferation Studies iz Montereyja u Kaliforniji, koji se bavi istraživanjem, prikupljanjem i analiziranjem podataka, organizacijom seminara, znanstvenih skupova i predavanja diljem svijeta i na taj način daje izuzetno veliki doprinos u razumijevanju problematike proliferacije i poticanju određenih aktivnosti, kako međunarodnih organizacija tako i na razini pojedinačnih država.

4.2. PROBLEMI U PROVEDBI POLITIKE NEPROLIFERACIJE

Politika neproliferacije oružja za masovno uništavanje i sredstava za prijenos ovih oružja i režimi njene provedbe čine svijet sigurnijim. Istovremeno se ipak pojavljuju simptomi krize, koji dovode u pitanje vrijednost ovih mehanizama i ukazuju na potrebu donošenja određenih mjera koji bi iste učinili efikasnijim i produktivnijim. Kako je već ranije objašnjeno proliferacijska slika se, unatoč važećim mehanizmima, proširuje na nove zemlje, a novu opasnost čine terorističke grupe koje pokušavaju doći u posjed ovih

oružja, a na koje tradicionalni režimi neproliferacije imaju bitno manji učinak.

Produženje Ugovora o neširenju nuklearnog oružja (NPT) na neograničeni rok u svibnju 1995. najsvježiji je uspjeh multilateralne politike neproliferacije. Međutim, već naredne godine američki Senat odbija ratificirati Sveobuhvatni sporazum o zabrani nuklearnih pokusa (Comprehensive Test Ban Treaty, CTBT). Godine 2001. propao je pokušaj uvođenja sustava verifikacije u Konvenciju o zabrani razvijanja, proizvodnje i skladištenja bakteriološkog (biološkog) i toksičkog oružja i njihovu uništenju (BTWC). Nabrojani slučajevi o problemima funkcioniranja različitih mehanizama neproliferacije pokazuju i granice institucionalnih instrumenata, koji ilegalnu proliferaciju trebaju otkriti i spriječiti.

Analize i diskusije su pokazale da su najveći problemi u funkcioniranju režima neproliferacije slijedeći:

- Nedostatak univerzalnosti
- Problemi verifikacije
- Nepotpuna provedba odredbi ugovora
- Promjena paradigme SAD
- Nepostojanje adekvatnog odgovora na proliferaciju OUM terorističkim organizacijama

4.2.1. NEDOSTATAK UNIVERZALNOSTI

Univerzalnost, odnosno da sve zemlje budu članice svih režima neproliferacije, je zajednički ali realno gledano nedostižan cilj neproliferacije. No čini se, bar kad je NPT u pitanju, dostižnim u bliskoj budućnosti. Univerzalnost spada u temeljena načela neproliferacije i razoružanja i prilikom produženja roka NPT označena je kao cilj "najvišeg stupnja prioriteta". Sve zemlje osim Indije, Pakistana i Izraela su potpisnice ovog Sporazuma. Međutim, ove tri zemlje posjeduju nuklearno oružje, iako Izrael to nije nikada potvrdio, i ne mogu postati potpisnice Sporazuma u njegovoj sadašnjoj formi, a da se ne odreknu svojih nuklearnih arsenala. Od strane ovih država nastaje pritisak na potpisnice Sporazuma, i to sa dvije strane. Prvo, nuklearna oružja Indije, Pakistana i Izraela utiču na strategijsko promišljanje njima susjednih država koje su se odrekle namjere nabavke ili razvijanja ovih oružja. Drugo, nuklearne probe održane u svibnju 1998., pokazale su da

niti Indija a niti Pakistan zbog toga nisu pretrpjeli nikakve značajne štete. Međutim, ovaj problem ne čini sam ugovor bezvrijednim, ali ukazuje na veliku vrijednost univerzalnosti. Zbog toga je potrebno naći načina kako ove države, sukladno njihovom statusu nečlanica, davanjem statusa i prava promatrača ili na drugi način, involvirati u režime kontrole izvoza ili u ugovore o sigurnosti nuklearnih bojnih glava i nuklearnog materijala.

Činjenica je da su i kod drugih ugovora vrlo važne zemlje izvan ugovora. Tako Izrael i Sirija, koji prema nekim podacima razvijaju programe kemijskog oružja, nisu potpisnici Konvencije o zabrani razvijanja, proizvodnje, skladištenja i korištenja kemijskog oružja i o njegovu uništenju (CWC), a Izrael niti Konvencije o zabrani razvijanja, proizvodnje i skladištenja bakteriološkog (biološkog) i toksičkog oružja i njihovu uništenju (BTWC). Libija također nije potpisnik CWC, iako se u zadnje vrijeme odlučila za jedan kooperativniji smjer.

4.2.2. PROBLEMI VERIFIKACIJE

Sve veća umreženost i međuovisnost međunarodne trgovine i industrijski razvoj dovode sve više aktera u poziciju prisiljenosti nabavke osjetljivih tehnologija ili samostalnog razvijanja i proizvodnje. Sumnje kako je Pakistan sudjelovao i Libijskom programu obogaćivanja urana pokazuju da postoje i trgovački odnosi između država koji uključuju i ne baš čiste poslove trgovanja osjetljivim tehnologijama. Ovakve poslove naravno otežavaju režimi kontrole izvoza ali i potiču provjeru pridržavanja odredbi potpisanih ugovora i preuzetih obveza.

U režimima neproliferacije dolazi do međusobnog sukobljavanja određenih koncepata. S jedne strane oni počivaju na shvaćanju da će se sve potpisnice kooperativno pridržavati predviđenih obveza. Tako inspekcije u stvari imaju karakter mjera jačanja međusobnog povjerenja, a ne stvarnih provjera. S druge pak strane pojačavaju se zahtjevi za verifikacijama. Inspektori moraju danas biti u stanju otkriti otklone ponašanja država koje zlorabe povjerenje, da bi vratili povjerenje drugih država u potpisane ugovore, koje su takvim ponašanjem ugrožene.

Međunarodna organizacija za atomsku energiju (IAEA) došla je pod međunarodni pritisak nakon što su otkriveni nuklearni programi Irana i Sjeverne Koreje. Zato je 1997. uveden dodatni protokol postojećim sigurnosnim mjerama,

kako bi se mogle provoditi još jače inspekcije. Temeljem dodatnog protokola države potpisnice moraju dostaviti opširno izvješće o svim njihovim nuklearnim aktivnostima i omogućiti inspektorima IAEA pristup svim postrojenjima, a ne samo onim prijavljenim za inspiciranje.¹⁸³

Kod B i K oružja problemi verifikacije su puno kompleksniji. Proizvodnja ilegalnih supstanci se od legalnog istraživanja i proizvodnje teško može razlikovati, do potrebitih znanja je lako doći, a potrebna postrojenja lako skriti. CWC ima sustav verifikacije u koji spadaju i inspekcije sumnjivih aktivnosti ili postrojenja, ali se one vrlo rijetko koriste¹⁸⁴. Razlog tomu je da države koje izraze sumnju i zahtijevaju posebnu inspekciju moraju otkriti svoje izvore informacija, što naravno većina država odbija učiniti.¹⁸⁵ Sličan postupak za BTWC izrađivan je od 1991. ali je prije dvije godine propao zbog otpora SAD. Razlog odbijanja SAD je strah da bi informacije o obrani od B-oružja i o farmaceutskoj industriji putem inspekcija dospjele "u pogrešne ruke"¹⁸⁶.

4.2.3. NEPOTPUNA PROVEDBA ODREDBI UGOVORA

Najbolje verifikacijske metode nemaju vrijednosti, ako se države, čije su povrede odredbi ugovora otkrivena uz njihovu pomoć, ne mogu prisiliti na promjenu ponašanja, bilo uvjeravanjem, ekonomskim pritiskom, prijetnjom ili čak primjenom vojne sile. Vijeće sigurnosti UN je najviši organ za provedbu neproliferacijskih normi: ono je za NPT, BTWC i CWC najviša predviđena instanca, čak i u najtežim slučajevima kršenja normi. Režimi kontrole izvoza su pak neformalni dogovori država s istim interesima - oni ne trebaju takve mehanizme provedbe.

Trenutno ne postoji općevažeća strategija kojom se može djelovati protiv prekršitelja odredbi ugovora, konvencija ili režima kontrole izvoza. Rješenja se uvijek moraju tražiti u odnosu na konkretnu situaciju. Na primjer, protiv S. Koreje su gospodarske sankcije jedva primjenjive, a da se ne riskira

183 Više u Fischer, D.A.V.: History of IAEA. The First Forty Years, IAEA, Vienna, 1997., p.294-306. O različitim konceptima sigurnosnih garancija više u Scheinman, L.: The International Atomic Energy Agency and World Nuclear Order, Washington, 1987.,p. 226-229

184 Američki Kongres ratificirao je CWC ali pod uvjetom da vođa Posebne inspekcije, pozivanjem na zaštitu nacionalne sigurnosti, provjeru supstanci uzetih u SAD, može izvršiti samo u SAD.

185 Thränert, O.: Das Ende der Chemiewaffen, Die Welt, 23.04.2003., s.6

186 Bailey, K.C.: The Biological and Toxin Weapons Convention. Reccaping Events in 2002., Comparative Strategy, Y.22,H.1, January/March 2003., p.29-44

potpuni gospodarski slom, koji bi imao suprotne efekte. Tako je S. Koreja za vrijeme pregovora sa SAD i Kinom, svoje slabosti u stvari pretvorila u svoju prednost – dakle, kad je S. Koreja u pitanju, rješenje treba tražiti u formi oblika diplomatskog priznanja za učinjene napore i prihvaćanja od strane međunarodne zajednice. Kad je pak u pitanju Iran, koji je zemlja bogata resursima, gospodarske sankcije su također slabog učinka da bi prekinule njegov nuklearni program. Ovdje je moguće rješenje u poboljšanju i proširenju suradnje, međunarodnom prihvaćanju Irana ili pak kompenzacijama za odustajanje od nuklearnog programa.

Kad su u pitanju B i K oružja, adekvatna rješenja je još teže pronaći u kojima bi se veći dio međunarodne zajednice uključio u provedbu mjera prisile, budući da ova oružja imaju mnogo manje političko-strategijsko značenje.

4.2.4. PROMJENA PARADIGME SAD

SAD sve više svoju neproliferacijsku politiku zasnivaju na mjerama koje nisu temeljene na multilateralno institucionaliziranim postupcima i koje uključuju jednostranu uporabu vojne sile. Ovo je vrlo problematično za politiku neproliferacije je su SAD, osobito u vremenu poslije rata bile glavni promotor kooperacije, poglavito kad je u pitanju NPT. Njihova pomoć u globalnoj provedbi neproliferacijske politike je nužna, ako ne i nezamjenjiva.

Jednostranih kampanja od strane SAD protiv trgovine senzitivnim tehnologijama ili protiv individualnih kršenja odredbi, bilo je uvijek. Međutim, u 90-tim počinje promjena paradigme u američkoj politici neproliferacije koja sve više izlazi iz multilateralnih okvira. SAD su prije drugih država ocijenile proliferaciju kao najveću prijetnju i zahtijevali "tvrde" mjere odnosno konzekventnu primjenu postojećih. No vrlo brzo su došli na stajalište da postojeće mjere ne mogu osigurati zaštitu od potencijalnih kršitelja odredbi ugovora. Američke frustracije rezultirale su novim smjerom neproliferacijske politike koji se sve više oslanjao na rješavanje proliferacijske prijetnje korištenjem ogromnih vojnih potencijala.

Najnoviji primjer promjene paradigme SAD i inzistiranja na novim instrumentima neproliferacijske politike je "Proliferation Security Initiative" (PSI) iz proljeća 2003., kojom SAD zajedno s drugim zemljama izvoznicima traže mogućnosti izmjene međunarodnih pravila na način, da je ilegalne pošiljke osjetljivih tehnologija moguće presresti u

zraku, na vodi i na kopnu.¹⁸⁷ Kontrole izvoza roba su u skladu s interesima SAD (ali i drugih industrijskih država) i one će ostati dio američke neproliferacijske politike.¹⁸⁸

Druga tendencija američke neproliferacijske politike je izbjegavanje odredbi postojećih multilateralnih ugovora, pa čak i njihova zloraba. Administracija Georga W. Busha izazvala je cijeli niz konfrontacija, pokazujući zorno promjenu paradigme SAD kad je u pitanju neproliferacijska politika. U to spadaju odbijanje ratificiranja Ugovora o zabrani izvođenja nuklearnih proba, neuspjeh pregovora¹⁸⁹ o uvođenju sustava verifikacije u BTWC zbog otpora SAD¹⁹⁰, igranje blokirajuće uloge SAD na UN Konferenciji o lakom oružju u ljeto 2001. i konačno, da su SAD i Rusija "pokopali" ABM-ugovor.

Treća tendencija je sve jače oslanjanje na vojnu silu. Nacionalna strategija SAD za borbu protiv proliferacije OMU iz prosinca 2003.godine navodi tri stupa neproliferacijske politike:

- protuproliferaciju zasnovanu na vojnim sredstvima (counterproliferation)
- tradicionalnu neproliferaciju

187 Više u Weiner, R.: Proliferation Security Initiative to Stem Flow of WMD Matériel, CNS, Internet dokument <http://cns.miis.edu/pubs/week/30716.htm> od 02. kolovoza 2004. godine

188 Ozga, D. A.: The Reluctant Gaint of Arms Control, Security Dialogue, Volume 34, No.1, March 2003., p.87-102

189 Tragom neuspjeha pregovora o instrumentima za jačanje BTWC u ljeto 2001. godine 5. pregledna konferencija također nije uspjela revidirati Konvenciju. U prosincu 2001. godine sastanak je bio dogođen i na ponovljenom susretu u studenom 2002.godine države stranke su se dogovorile održavati godišnje susrete svakog studenog do 2006.godine, kojima će, dva tjedna ranije, prethoditi susreti eksperata u kolovozu. Dogovorene teme su bile sljedeće: (i) nacionalne mjere za implementaciju zabrana u BTWC, uključujući i kaznenu legislativu, (ii) nacionalni mehanizmi za izgradnju i održavanje sigurnosti i nadzora patogenih mikroorganizama i toksina (2003); (iii) jačanje međunarodnih sposobnosti za istraživanje i smanjenje učinaka nepotvrđene uporabe ili sumnje na slučajeve, i (iv) jačanje napora za otkrivanje, detekciju, dijagnozu i borbu protiv zaraznih bolesti (2004); i (v) sadržaj, proglašavanje i primjena kodeksa ponašanja znanstvenika (2005). Završni dokument 5. pregledne konferencije država stranaka BTWC, dokument BWC/CONF.V/ 17. studeni 2002., s.3-4, dostupno na adresi <http://disarmament.un.org/wmd/bwc/pdf/bw-ccfnv17.pdf> od 04.travnja 2004.godine

190 Više o ulozi SAD u propalim pregovorima o verifikacijskim protokolima za BTWC u The CBW Conventions Bulletin: Preventing the hostile use of Biotechnology. The Way forward now, Issue No.57, September 2002, p.1-2 i Zanders, Hart, Kuhlau: Chemical and biological developments and arms control, u SIPRI Yearbook 2002. Armaments, Disarmaments and International Security, Solna, 2002, p.685-683

- pripreme za slučaj napada s OMU (consequence management)

Pri tome se dakako radi o komponenti "interdiction", odnosno presretanja isporuke senzitivnih tehnologija, kao i zastrašivanja i obrane od napada s OMU. Obrana sadrži i diskutabilnu komponentu "preemptivnih napada"¹⁹¹ na programe razvijanja OMU prije nego se oni razviju u direktnu prijetnju, kao i komponentu protubalističke obrane.¹⁹²

Ono što je u novoj američkoj paradigmi najspornije su planovi korištenja nuklearnog oružja u sklopu vojnih preemptivnih akcija, što odašilje poruku nenuklearnim državama, o velikoj uporabnoj vrijednosti OMU, što samo može više potaknuti proliferaciju¹⁹³. U međuvremenu su i zemlje Europske Unije primjenu vojnih mjera – ali u skladu s Poveljom UN – unijeli u nužne instrumente neproliferacije.¹⁹⁴

4.2.5. NEPOSTOJANJE ADEKVATNOG ODGOVORA NA PROLIFERACIJU OMU TERORISTIČKIM ORGANIZACIJAMA

Protiv trenutno najvećeg izazova su neproliferacijski režimi slabo primjenjivi. Mogućnost da terorističke organizacije dođu u posjed OMU, što je vidljivo iz mogućih scenarija terorističkih napada, na žalost nije fantazija već realnost. "Ideologija Armageddona"¹⁹⁵ nekih terorističkih organizacija jasno naznačava namjeru korištenja OMU. Zbog toga prijetnja, da će fundamentalistički atentator povući sa sobom stotine tisuća ljudi u smrt korištenjem OMU, je najvažnija tema na neproliferacijskoj agendi.¹⁹⁶

191 Razlika između preemptivnih i preventivnih napada je u vremenu izvođenja: preemptivni napad se izvodi još prilikom izgradnje određenih sposobnosti koje neka država doživljava prijetnjom, dok se preventivni napad izvodi na neposrednu prijetnju, za koju je jasno i očito da će uslijediti napadom. Oba napada su u smislu međunarodnih propisa vrlo diskutabilna.

192 National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction, Washington D.C., December 2003., Internet dokument <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/12/WMDStrategy.pdf> od 04.travnja 2004.

193 Spratt, J.M. jr.: Stopping a Dangerous Drift in U.S. Arms Control Policy, Arms Control Today, Volume 33., No.3, April 2003., p.3-7

194 Izjava Europskog Vijeća o neproliferaciji OMU, prilog zaključcima sastanka Europskog Vijeća od 19. i 20. lipnja 2003. u Solunu, objavljeno u Internationale Politik, 9/2003, s.105, gdje se propagira presretanje ilegalnih pošiljaka.

195 Riecke, H.: Nictverbreitungspolitik: Im Aufwand oder in der Krise?, Internationale Politik, Analyse, 59/2004, H.1, s.1-11

196 Usporediti s Parachini, J. : Putting WMD Terrorism into Perspective, The Washington Quarterly, Volume 26., No. 4, Autumn 2003., p.37-50

Multilateralne mjere na žalost ne mogu sa sigurnošću onemogućiti ovu prijetnju. Međudržavni ugovori i konvencije ne mogu se prenijeti na nedržavne aktere. Ipak postoje načini da se dostupnost oružja za masovno uništenje terorističkim organizacijama učini što težom. U tom smjeru već postoje prva razmišljanja u okviru globalnog partnerstva zemalja skupine G-8 protiv proliferacije OMU. Tu spadaju : osiguranje postojećih arsenala, bolja kontrola ilegalnih narudžbi i bolja razmjena informacija.¹⁹⁷ Za dalje promišljanje ostaje uporaba zastrašivanja (deterrence) protiv poznatih terorističkih organizacija kao i uporaba preemtivnih vojnih akcija.

Mnoge od ovih mjera moguće je razviti unutar postojećih režima neproliferacije. Druge mjere razvijene od strane pojedinih država također kroz postojeće režime mogu dobiti neophodni legitimitet i širu potporu. Tako na primjer, informacije od pojedinačnih država o terorističkoj infrastrukturi za proizvodnju OMU, koje bi zahtijevale brzu reakciju, lakše su izvedive kroz multilateralne institucije.

5. NEPROLIFERACIJSKA POLITIKA EUROPSKE UNIJE

5.1. REAKCIJA EUROPSKE UNIJE NA NOVE SIGURNOSNE IZAZOVE

Aktivnosti Europske Unije u borbi protiv proliferacije OMU i terorizma s OMU, kao najopasnije posljedice proliferacije, intenzivirana su nakon terorističkog napada na SAD od 11. rujna 2001. Temeljem široko postavljenih interdisciplinarnih okvira Europska Unija poduzela je odmah niz mjera na unutarnje-političkom, pravno-zakonodavnom, financijskom, gospodarskom i sigurnosno-političkom planu.

U izvješću Europske Komisije od 17. listopada 2001., kao reakcija na događaje od 11. rujna, daje se pregled mjera i procjena njihovih gospodarskih implikacija EU¹⁹⁸:

- stabilizacija financijskog tržišta
- zajednički koncept borbe protiv terorizma
- financiranje terorizma i kaznena djela financiranja
- humanitarna pomoć

¹⁹⁷ Globalno partnerstvo protiv proliferacije OMU donešeno je na sastanku na vrhu G-8 održanom u Kanakakisu 27.06.2002. godine.

¹⁹⁸ KOM (2001) 611, Brisel, 17. listopada 2001.godine, s.2-5

- sigurnost zračnog prometa
- jačanje međunarodnih pravnih okvira
- civilna zaštita
- prijetnja biološkim i/ili kemijskim oružjem
- osiguranje kritične infrastrukture i normalnog snabdijevanja građana EU

5.1.1. REAKCIJA EU NA TERORISTIČKE NAPADE 11. RUJNA U SAD

Već 11. i 12. listopada 2001. došlo je u Knokke (Belgija) do prvog susreta Europske Komisije s nacionalnim voditeljima Centara za katastrofe članica EU, Europskog gospodarskog vijeća i država kandidata za prijem u EU. Pri tome je jasno utvrđeno da "...su za reakciju na posljedice terorističkih napada doduše nadležne države, ali se u okvirima postupka suradnje u zaštiti od katastrofa mora izgraditi što bliskija suradnja, kako bi se moglo oduprijeti novim izazovima."¹⁹⁹ Tijekom susreta donesen je Akcijski plan za postupak u slučaju nuklearnog, biološkog i kemijskog napada, koji je sadržavao:

- zbirku stručnih informacija o nuklearnom, kemijskom i biološkom oružju,
- zbirku informacija o cjepivima i serumima
- formiranje namjenskih snaga (Task Force) od nacionalnih NKB eksperata, koji u najkraćem mogućem vremenu trebaju biti dostupni. Osim toga od svih članica Unije zatraženo je interno nacionalno podizanje spremnosti i, u slučaju potrebe, dostupnost specijalista iz područja NKB za potrebe Unije
- aktiviranje Središta za promatranje i informiranje unutar Komisije u Briselu 29. listopada 2001., putem kojeg je Komisija imala permanentnu razmjenu informacija s nacionalnim Središtima članica EU.

199 Usporediti Komisija EZ: Priopćenje Komisije Vijeću i Europskom Parlamentu. Zaštita od katastrofa – Plan pripravnosti za eventualne slučajeve. KOM (2001) 707, Brisel, 28. studenog 2001., s.4

5.1.1.1. PROGRAM ZA POBOLJŠANJE SURADNJE ČLANICA EU U SLUČAJU UPORABE KEMIJSKOG I BIOLOŠKOG ORUŽJA

Slijedom napada izvršenih antraksom u SAD u jesen 2001. u Europskoj Uniji se intenziviralo pitanje ranjivosti i mogućih strategija obrane od terorističkog napada s oružjima za masovno uništavanje. Pri tome se iskristalizirao zahtjev za usuglašenim postupkom članica u ovakvim slučajevima. Na sjednici održanoj 19. listopada 2001. Europsko Vijeće je zahtijevalo da Komisija "(...) izradi program koji služi boljoj suradnji članica EU u područjima procjene rizika, upozorbe i intervencije na prijetnje, skladištenja potrebitih sredstava, kao i u području istraživanja. Program mora biti usmjeren kako na otkrivanje i određivanje infektivnih i toksičnih supstanci, tako i na postupke u slučaju K i B napada."²⁰⁰ Već 13. lipnja 2002. Vijeće za zakonodavstvo, unutarnje poslove i zaštitu od katastrofa je zaključilo da se područje primjene programa proširi na nuklearne i radiološke terorističke napade.²⁰¹

Dostizanje ciljeva programa treba u budućnosti u članicama EU naći primjenu i biti realizirano kroz slijedećih sedam strategijskih ciljeva:

- jačanje sposobnosti u procjeni rizika i području ocjene terorističkih kemijskih, bioloških, radioloških i nuklearnih (CBRN) prijetnji,
- primjena preventivnih mjera radi smanjenja stupnja ugroženosti stanovništva, okoliša, lanca prehrane stanovništva od CBRN prijetnji
- osiguranje brze detekcije i identifikacije CBRN napada i informiranje pogođenog stanovništva
- efikasno korištenje svih raspoloživih instrumenata i mehanizama za otklanjanje posljedica takve katastrofe i povratak normalnim uvjetima života
- jačanje znanstvene osnove programa kroz ciljane istraživačke i razvojne aktivnosti, a u cilju smanjenja učinaka terorističkih CBRN napada
- suradnja s drugim državama i organizacijama

200 Usporediti Objašnjenje predsjednika država ili vlada zemalja EU: Mjere nakon terorističkih napada od 11. rujna i borba protiv terorizma. SN 4296/2/01 REV 2., Brisel, 19. listopada 2001., s.4

201 Usporediti 2436 zasjedanje Vijeća za zakonodavstvo, unutarnje poslove i zaštitu od katastrofa. 9620/20 (Presse 175), Luksemburg, 13. lipnja 2002., s.III

- osiguranje učinkovitog zajedničkog djelovanja i koordinacije za implementaciju ovim programom predviđenog instrumentarija

5.1.1.2. MJERE EU ZA POBOLJŠANJE SURADNJE U SLUČAJU KATASTROFA

Odlukom Vijeća od 23. listopada 2001. donesen je Postupak EU za poboljšanje suradnje u slučaju katastrofa²⁰², koji je stupio na snagu 1. siječnja 2002.. Novi Postupak čini bazu za brzo pružanje pomoći u slučaju katastrofa, kako unutar članica EU, tako i izvan EU. U okviru ovog Postupka potrebno je kroz slijedeće aktivnosti osigurati brzo i efikasno pružanje pomoći unutar i izvan EU:

- prijava interventnih timova²⁰³ članica EU radi planiranja njihove uporabe za moguće slučajeve²⁰⁴. Prijava se vrši novoosnovanom Središtu za motrenje i izvješćivanje EU – MIC (Monitoring and Information Center). Važan aspekt prijave ovih timova predstavlja činjenica da u slučaju scenarija s OMU mogu biti angažirane određene postrojbe.
- izrada i provedba Programa izobrazbe²⁰⁵ u cilju poboljšanja interoperabilnosti svih prijavljenih snaga kroz zajedničke vježbe²⁰⁶, uvježbavanje zajedničkih postupaka i razmjenu osoblja. Već u rujnu 2002. godine iniciran je specijalni program razmjene NKB eksperata unutar zemalja EU, kako bi se omogućila razmjena informacija između članica i međusobno upoznali koncepti i tehnike rada, što je prvi korak u cilju postizanja interoperabilnosti angažiranih timova.²⁰⁷

202 Usporediti Odluku br. 2001/792/EG EURATOM Vijeća od 23. listopada 2001. o postupku Zajednice za poticanje jače suradnje u zaštiti od katastrofa, Brisel, 23. studeni 2000

203 Planirano vrijeme pripravnosti je 12 sati.

204 Usporediti Vijeće EU-pregled stanja – Zaštita civilnog stanovništva od terorističkih NRKB napada.12159/02, Br. Dokumenta: 11172/1/02, Brisel, 18. rujna 2002., s.6

205 Usporediti Vijeće EU 12159/02, 2002., fusnota 226, s.7

206 Prva održana vježba EU iz postupanja u katastrofama održana je u Francuskoj (Var) od 27.-28.listopada 2002. pod nazivom Euratox 2002. Scenario vježbe je bio ispuštanje radioaktivnih i kemijskih supstanci za vrijeme održavanja velike sportske manifestacije.

207 Usporediti COM (2002) 302 final : Communication from the Commission to the Council and the European Parliament : Civil Protection – Progress made in implementing the programme for preparedness for possible emergencies, Bruxelles, 11. June 2002., p.4

- formiranje timova za evaluaciju i koordinaciju sa zadaćom brze procjene stanja u području katastrofe i određivanja potrebitih mjera na licu mjesta kao i potpora i koordiniranje nacionalnih i međunarodnih timova radi što racionalnijeg iskorištenja resursa
- formiranje stalno aktivnog Središta za motrenje i informiranje EU (MIC)²⁰⁸ imalo je za cilj stvaranje clearning house između članica EU, kao ključne institucije za koordinaciju napora Komisije, članica EU i drugih međunarodnih partnera.
- stvaranje Zajedničkogkomunikacijskog sustava za hitne slučajeve CECIS (Common Emergency Communication and Informations System), koji treba osigurati mogućnost alarmiranja, mobiliziranja timova i brzu razmjenu informacija, osobito za slučaj terorističkog napada sa OMU.

5.1.1.3. OSTALE UVEDENE MJERE

Osim navedenih mjera prišlo se adaptaciji Sustava epidemiološkog nadzora i kontrole prenosivih bolesti u EU radi pravovremenog otkrivanja potencijalnog izbijanja, bez obzira na vrstu i izvor bolesti²⁰⁹. Sustav je prilagođen za brzo otkrivanje onih patogena, koji bi mogli biti korišteni u slučaju terorističkog B-napada.

Formiranjem ekspertne grupe izvršena je provjera zaliha i dopuna cjepiva, osobito onih za boginje. Osim toga, poboljšana je suradnja između laboratorija kao i razmjena informacija putem mreže European Enter-net programme između članica EU, Europske Komisije, panameričke zdravstvene organizacije i Svjetske zdravstvene organizacije (WHO).

Slijedeća aktivnost Europske Komisije je pojačano usklađivanje europskih istraživačkih aktivnosti. Formirana je ekspertna grupa od članova iz svih država članica EU sa zadaćom udruživanja svih istraživačkih aktivnosti na području obrane od B i K-oružja, utvrđivanja zajedničkih slabosti i definiranja područja buduće suradnje.

Zajednički istraživačko središte EK pruža mogućnost ekspertize na području nuklearne, kemijske i biološke

208 Središte za promatranje i informiranje EU otvoreno je 29. listopada 2002. godine.

209 Ovaj sustav osnovan je Odlukom Europskog Parlamenta i Vijeća br. 2119/98/EG od 24. rujna 1998.

obrane. Pored nadzora nuklearne sigurnosti u EU i u ulozi Europskog središta za razmjenu informacija i neproliferaciju nuklearnog oružja, što je osnovna djelatnost središta, u istraživačkom središtu formirana je radna skupina za reakciju na biološke prijetnje. Središte je izradilo dvije studije o bioterizmu, kao i ocjenu tehnoloških, socijalnih, gospodarskih i psiholoških ranjivosti modernog društva u pogledu mogućih terorističkih napada.²¹⁰

5.2. STRATEGIJA I MJERE EU PROTIV PROLIFERACIJE ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTAVANJE I SREDSTAVA ZA NJIHOV PRIJENOS

Teme neproliferacije i razoružanja bile su povijesno teške za koordinirati, kako za EU u cjelini, tako i za njene članice. Razlog tomu leži u činjenici da su neke članice EU ujedno i članice NATO, dok neke nisu. Osim toga, razlike između nuklearnih država EU, Francuske i V. Britanije, i ostalih članica sprečavao je zauzimanje zajedničkog stava u međunarodnim forumima kad je u pitanju neproliferacija i razoružanje²¹¹. Europsko vijeće je odlučilo učiniti Europsku Uniju "potpuno operativnim igračem na međunarodnoj sceni kroz osiguranje autonomne sposobnosti donošenja i provođenja odluka na području sigurnosti i obrane". Cilj će se vjerojatno nastojati postići kroz narednih šest mjera:

- prevođenje Zajedničke vanjske i sigurnosne politike (CFSP) u praktičnu realnost
 - na način da Unija izradi svoj strateški koncept kojim bi se pokrili europski zajednički interesi na svim područjima vanjske, sigurnosne i obrambene politike
 - na način da se zajedničke strategije pretoče u operativni instrument koji bi sadržavao precizne ciljeve prema kojima bi se ravnale sve akcije poduzete od strane Unije.
- prevođenje sigurnosne i obrambene politike EU (ESDP) u današnji trenutak

210 Usporediti KOM (2001) 707, 2002, s.8

211 Europska agencija za atomsku energiju (European Atomic Energy Community, EURATOM), osnovana 1957. godine, ukorporirana je kao dio EU da bi nadzirala sigurnost razvoja nuklearne energije u Europi. Iako je načelno tretirana odvojeno od tema neproliferacije i razoružanja, svojim bogatim iskustvom omogućava EU ekspertizu na području određenih tema vezanih uz izazove proliferacije, pogotovo nuklearne.

- na način da Unija bude u stanju izvoditi sve zadaće sa ili bez potpore NATO-a
- na način da se pobliže rasprave zadaće izvan upravljanja krizom, uključujući zajedničku obranu, te utjecaj na odnos s NATO-om
- na način da se razmotri tekst Petersburških zadaća vezano uz borbu protiv terorizma, konkretno borbe protiv terorističkih baza u zemljama koje ih podržavaju
- bliže povezivanje vanjske i obrambene politike
- nastavak napretka prema zajedničkoj obrani
- kroz konsolidaciju dosadašnjih postignuća (modaliteti političke kontrole EU snaga moraju biti jasni i precizni, vojno zapovijedanje i kontrola mora biti u skladu s veličinom i karakterom operacije, CJTF aranžmane se mora koristiti kad god je to moguće, ograničene operacije može voditi "vodeća nacija", nužno je ubrzati dogovaranje EU-NATO aranžmana)
- proširenje misije Europskog vojnog stožera (EU Military Staff, EUMS) koji danas ima samo plansku ulogu (bez uloge zapovijedanja)
- zajedničko provođenje određenih specifičnih zadaća sa područja sigurnosti i obrane (Europska agencija za naoružanje, Europska obavještajna agencija)
- poboljšano financiranje
- pojačana suradnja na vojnom polju
- kako ne bi došlo do nove stagnacije na polju obrambene i sigurnosne politike, vjerojatno će se ići na usvajanje novih aranžmana kojima će se državama koje to žele omogućiti razvoj zajedničke politike i integracije tih političkih instrumenata
- jačanje solidarnosti kroz identitet članstva.

Zadnjih nekoliko godina Europska Unija je razvila svoj vlastiti strategijski "personality", odnosno specifičan način shvaćanja, interpretiranja i djelovanja na rizike i prijetnje. Ovo je osobito došlo do izražaja kad su u pitanju prijetnje uzrokovane proliferacijom oružja za masovno uništavanje.

Nakon predstavljanja i diskusije o Švedskom prijedlogu za neproliferacijsko djelovanje EU u Političkom i sigurnosnom odboru (Political and Security Committee, PSC)²¹², ministri vanjskih poslova su na sastanku Vijeća za opće poslove i vanjske odnose (GAERC) održanom 14. travnja 2003. u Luksemburgu, izvijestili Glavnog tajnika Javiera Solanu da u suradnji sa Komisijom i PSC započne rad na:

- izradi procjene globalnih ugroza (global threat assessment), pod vodstvom Situacijskog središta EU
- izradi dugoročne strategije
- konkretnim prijedlozima za Europsko Vijeće²¹³

Prvi puta u njezinoj povijesti je 16. lipnja 2003. prezentirana Europska sigurnosna strategija (European security Strategy, ESS)²¹⁴, pod nazivom "Sigurna Europa u boljem svijetu" (A Secure Europe in a Better World), dokument koji je po svom sadržaju sličan dokumentima kao što su strategije nacionalne sigurnosti država. Solana je GAERC također predložio još dva dokumenta pod nazivom: "Temeljna načela za strategiju EU protiv proliferacije oružja za masovno uništavanje"²¹⁵ i "Akcijski plan za provedbu temeljnih načela za strategiju EU protiv proliferacije oružja za masovno uništavanje"²¹⁶.

Europska sigurnosna strategija počinje analizom sigurnosne okoline i prijetnji, nastavlja s određivanjem strateških ciljeva, te završava s nizom prijedloga za provođenje sigurnosne politike EU. U njemu se nalaze brojni prijedlozi čija realizacija bi trebala pridonijeti jačanju uloge EU u promociju mira i stabilnosti u Europi i svijetu.

Europsko sigurnosno okruženje opisano je kroz identifikaciju mnogobrojnih problema i izazova s kojima se suočava europski prostor: regionalni sukobi, siromaštvo, epidemije, izbjeglice i masovne migracije (posebice prema razvijenom svijetu), korupcija, klimatske promjene i

212 Ovo je uslijedilo seminarom, uključujući i prezentaciju SIPRI, održanim u tajništvu Vijeća 20. ožujka 2003. godine

213 General Affairs and External Relations Council (GAERC), External Relations, 8220/03 Presse 105, Luxembourg, 14. April 2003.

214 Osim termina Europska sigurnosna strategija, rabi se i termini Sigurnosna strategija EU (European Union Security Strategy, EUSS) i Solana paper

215 Basic Principles for an EU Strategy Against Proliferation of Weapons of Mass Destruction (Doc. 10352/03 PESC 315 CONOP 18 CODUN 13 COTER 24, Luxembourg, 16.06.2003.)

216 Action Plan for the Implementation of the Basic Principles for an EU Strategy Against the Proliferation of Weapons of Mass destruction (Doc.10352/03 PESC 316 CONOP 19 CODUN 14 COTER 25, Luxembourg, 16.06.2003.)

energetska ovisnost. Identificirane su i nove prijetnje: međunarodni terorizam, proliferacija oružja za masovno uništavanje, "neuspješne" (failed) države i organizirani kriminal. U pitanju terorizma radi se razlika između međunarodnog i tradicionalnog "europskog" koji je još uvijek prisutan kao unutarnje pitanje u nekim državama EU. Jedina teroristička organizacija koja se spominje je al-Qa'ida koja se povezuje s nasilnim religijskim fundamentalizmom kao središnjom prijetnjom suvremenog međunarodnog terorizma. **Proliferacija oružja za masovno uništavanje opisana je kao jedna od najvažnijih prijetnji miru i sigurnosti u međunarodnoj zajednici.** Ova prijetnja ima dvije dimenzije: jedna se odnosi na proizvodnju takvog naoružanja od samih država, a druga na mogućnost iste takve proizvodnje za terorističke svrhe, odnosno dostupnost takvog oružja od strane nekih država koje ga mogu "ustupiti" terorističkim skupinama. "Neuspješne" države veliki su izazov europskoj sigurnosti, jer mnogobrojne prijetnje nastaju upravo na njihovom teritoriju (organizirani kriminal, ilegalne migracije i slično).

Ovaj dokument predlaže tri strateška cilja Europskoj Uniji:

- izgradnja stabilnosti i prosperiteta u neposrednom susjedstvu,
- izgradnja međunarodnog poretka koji će se temeljiti na multilateralizmu,
- borba protiv svih vrsta prijetnji (starih i novih).

Realizacija prvog strateškog cilja odnosi se na iskustva koja je EU imala s sukobima na prostoru bivše Jugoslavije, ali i drugim prostorima Europe. Smatra se da EU treba vrlo aktivno raditi na promoviranju europskih vrijednosti u državama koje se nalaze izvan kruga EU, te na izgradnji stabilnih demokratskih odnosa i učinkovitih sustava nacionalne sigurnosti koji će biti sami u stanu, ili uz pomoć EU, suočavati se s prijetnjama i izazovima suvremenoj sigurnosti.

Drugi cilj odnosi se na činjenicu kako je izgradnja multilateralnog kooperativnog sustava jedini pravi odgovor na suvremene prijetnje globaliziranog svijeta. Jačanje elemenata međunarodnog društva (zajedničke vrijednosti), dobro funkcioniranje međunarodnih institucija (zajednički interesi) i poštivanje međunarodnog prava trebali bi biti ključni elementi takvog sustava. Ovakav stav EU izražava želju za prevladavanjem nesuglasica koje su nastale između nekih država EU i SAD-a oko "Iračke krize".

Treći cilj govori o novim prijetnjama koje su vrlo često udaljene od prostora EU, ali imaju, ili bi mogle imati, značajne posljedice po zajedničku europsku sigurnost. To ujedno znači da EU moraju biti spremne djelovati prije nego kriza nastane, što podrazumijeva izgradnju obrambenih spremnosti koje će omogućavati djelovanje europskih snaga uglavnom izvan teritorija EU, ali i Europe. To ne znači prihvaćanje koncepta preventivnog, a pogotovu ne preemptivnog, djelovanja kakav su prihvatile SAD u svojoj Strategiji nacionalne sigurnosti iz 2002.. Europski pristup podrazumijeva obavještajne i sigurnosne procjene, te poziva na izgradnju strukture koja će taj dio zadaća obavljati u interesu EU. Europsko rješenje predlaže korištenje brojnih instrumenata:

- kontrolu izvoza, političke, ekonomske i druge mjere s ciljem smanjivanja opasnosti od proliferacije oružja za masovno uništavanje,
- izgradnju obavještajnih, političkih, ekonomskih i drugih instrumenata s ciljem borbe protiv terorizma,
- u izuzetnim slučajevima korištenje i vojnih potencijala, kao i humanitarne, političke i ekonomske pomoći državama koje su "nedovršene", odnosno onima koji predstavljaju prijetnju međunarodnoj zajednici.

Da bi se postigli spomenuti ciljevi, predlažu se tri grupe mjera za učinkovitije djelovanje EU: prvo, aktivnija politika, koja podrazumijeva razvoj strateške europske kulture, te spremne kapacitete za poduzimanje ranih, brzih i, kada to bude potrebno, vojnih intervencija većih razmjera. Drugo, usuglašeni pristup, koji podrazumijeva visoku razinu slaganja oko glavnih ciljeva i mjera među svim državama EU, kao i onima koji žele postati dio tog europskog integracijskog prostora. Poznato je kako države EU nemaju isti pristup niti istu brzinu prilagođavanja sustava njihove nacionalne sigurnosti potrebama zajedničke sigurnosne i obrambene politike EU. Neravnoteža među članicama koja se ogleda u njihovim sposobnostima, ali i spremnosti na zajedničko djelovanje izvan prostora EU, značajno ograničava mogućnost zajedničke akcije. Treće, racionalni i planirani pristup izgradnji zajedničkih sposobnosti, koji će se provoditi na slijedeći način:

- izdvajanje više sredstava za modernizaciju oružanih snaga,
- reduciranje dupliciranja

- izgradnju kapaciteta koji će omogućavati korištenje civilnih resursa u slučajevima kriza i post-kriznih situacija.
- jačanje diplomatskih kapaciteta kroz ujednačeno korištenje nacionalnih diplomatskih i zajedničkih institucionalnih sposobnosti EU,
- jačanje suradnje na obavještajnom planu kroz institucionaliziranje razmjene informacija, procjena i analiza,
- stvaranje sposobnosti za poduzimanje različitih misija. Takav pristup omogućava sadašnja razina različitih sposobnosti koje su razvijane na nacionalnim razinama. Petersberškim zadaćama trebalo bi dodati i misije razoružavanja i demilitarizacije određenih područja, podrška trećim zemljama (onima koje nemaju kapaciteta za to) u borbi protiv terorizma, te pomoć u reformi sigurnosnog sektora (Security Sector Reform).

U Sigurnosnoj strategiji EU je jasno precizirano da je priroda današnjih prijetnji takva da se Europa više ne može ograničiti pažnju samo na neposredno okruženje²¹⁷. Ona poziva na proširenje sigurnosne zone oko Europe, pridonoseći stabilnosti u područjima na njenoj periferiji. Drugo, ona nalaže reafirmaciju UN kao temeljnog okvira međunarodnih odnosa, priznavajući da institucije mogu djelovati i preemptivno, i treće, Sigurnosna strategija EU poziva na novu politiku prema dvjema prioritetnim prijetnjama – terorizmu i proliferaciji OMU, politikama koje jasno reflektiraju strategijski personality EU. Jasno je naglašeno da "proliferacija oružja za masovno uništavanje je potencijalno najveća prijetnja našoj sigurnosti"²¹⁸, a od posebne pažnje je povezanost OMU sa balističkim raketama te sprega sa terorizmom.

U zaključcima sastanka predsjedništva održanog u Solunu od 19-20. lipnja 2003. Europsko Vijeće je donijelo "Deklaraciju o neproliferaciji oružja za masovno uništavanje" u kojoj se navodi da se daljnji rad treba zasnivati na Temeljnim načelima sa ciljem "dalje razrade, radi donošenja koherentne strategije o prijetnjama proliferacije do kraja

217 Za vrlo detaljnu usporedbu strategijskih koncepata EU i SAD vidjeti u Bailes, J. K. A.: EU and US Strategic Concepts. Facing New International Realities, International Spectator, Journal of the Instituto Affari Internazionali, Rome, Volume XXXIX, No.1, January-March 2004., p.19-33

218 U vrijeme izrade i pisanja dokumenta promijenjen je dio teksta iz prve inačice koji govori o prijetnjama pa je "the single most important threat..." zamjenjen sa "is potentially greatest threat to our security".

godine te nastavak razvoja i implementacije Akcijskog plana EU, kao jednog od prioriteta."

Temeljna načela i Akcijski plan pridonijeli su identifikaciji proliferacije oružja za masovno uništavanje i terorizma kao prioritetima Europske sigurnosne strategije. Oni su reafirmirali važnost međunarodne politike neproliferacije kroz međunarodne pravne norme i multilateralne organizacije kao što je UN, istovremeno ističući zabrinutost članica EU za izazove proliferacije i moguću uporabu OMU u terorističke svrhe, približavajući na taj način prioritete EU prioritetima SAD.

5.2.1. TEMELJNA NAČELA STRATEGIJE EU PROTIV PROLIFERACIJE OMU

Temeljna načela Strategije EU protiv proliferacije oružja za masovno uništavanje navedena su u deset točaka:

- Podržavanje univerzalnog pristupa razoružanju i zabrani širenja oružja za masovno uništavanje, uz isticanje važnosti nacionalne implementacije istog
- Osiguravanje zadovoljavanja obaveza neširenja oružja za masovno uništavanje i, kada je to potrebno, jačati mehanizme za međunarodne inspekcije i verifikaciju
- Jačati nadzor izvoznih politika
- Uvođenje elemenata neširenja u odnose s nekim partnerima
- Promovirati dijalog sa zemljama za koje se sumnja da posjeduju oružje za masovno uništavanje, kao i sa zemljama koje su ključne za provođenje učinkovite politike protiv proliferacije
- Širenje kooperativnih inicijativa i programa pomoći s ciljem smanjivanja prijetnji
- Jamčiti alokaciju odgovarajućih resursa međunarodnim organizacijama koje se bave pitanjima neširenja oružja za masovno uništavanje
- Promovirati tijesnu suradnju s SAD-om
- Podržavati međunarodni sporazum o zabrani proizvodnje materijala za nuklearno oružje
- Uzeti u obzir mogućnost upotrebe drugih mjera, koje uključuju i upotrebu oružanih snaga u skladu s

Poveljom UN-a u slučajevima kada političke i diplomatske mjere ne daju očekivane rezultate.

Sljedom spomenutih načela, na sastanku u Grčkoj (Solun, 19-20. lipnja 2003.) zaključeno je kako će EU poduzimati sljedeće:

- nastavak podrške univerzalnim instrumentima za razoružanje i neširenje oružja za masovno uništavanje, te podrška kooperativnom pristupu kolektivnoj sigurnosti kao preduvjetu međunarodne stabilnosti i sigurnosti,
- politička, financijska i tehnička podrška agencijama koje se bave verifikacijom,
- podržavanje uloge Vijeća sigurnosti UN-a u osiguravanju ekspertnog djelovanja u pitanjima proliferacije,
- jačanje nadzora izvoza u EU i izvan nje u suradnji s partnerima,
- jačanje identifikacije, nadzora i presretanja ilegalnih pošiljki, uključujući i primjenu nacionalnih kaznenih odredbi protiv onih koji sudjeluju u nezakonitim poslovima koji se tiču proliferacije oružja za masovno uništavanje,
- jačanje sigurnosti proliferacije osjetljivih materijala, opreme i ekspertiza u EU protiv neovlaštenog pristupa,
- jačanje EU programa za redukciju prijatelj s trećim zemljama, posebice u području razoružanja, kontrole i sigurnosti osjetljivih materijala, postrojenja i ekspertiza,
- učinkovito provođenje EU politike o neširenju oružja za masovno uništavanje korištenjem političkih, diplomatskih i ekonomskih instrumenata. Ekonomska suradnja EU ili pomoć u razvoju trećim zemljama treba uzeti u obzir probleme proliferacije oružja za masovno uništavanje,
- u okviru tajništva Vijeća uspostaviti centar za promatranje ujednačene implementacije zajedničke politike i prikupljanje informacija.

Potreba univerzalnosti neproliferacijskih režima jasna je i objašnjena u točki 4.1.3. ovog rada. Osigurati da države, kad postanu članice ili potpisnice neproliferacijskih ugovora/režima i implementiraju odredbe ugovora kroz svoje nacionalne zakone su važna odrednica za razvoj zdravih i

održivih neproliferacijskih režima. Ovo također uključuje vrlo važne dijelove kao što su: pristajanje, provedba i verifikacija.

Davanjem većeg prioriteta i osiguranjem resursa za implementaciju, poboljšanjem razmjene informacija o sumnjivim aktivnostima izvoza tehnologija dvojne namjene i oštih zahtjeva prema krajnjim korisnicima, pomoći će svima u sprječavanju proliferatora da postignu svoje ciljeve. Također treba omogućiti da ciljevi politike neproliferacije OMU budu involvirani u sve odgovarajuće diskusije na razini država i postanu tema ministarskih sastanaka. Dalji rad treba uključivati neproliferacijska nastojanja i ciljeve članica EU i u dijalogu EU s trećim zemljama.

Diplomatski utjecaj na državu, koja želi doći u posjed OMU, od vitalne je važnosti i zbog toga je bitno koncentrirati takve napore tamo gdje je to stvarno potrebno. Režim kontrole izvoza je onoliko jak, koliko je jaka njegova najslabija karika, pa je stoga bitnije fokusirati napore nego ih raspodijeliti na sve jednako.

EU na sastanku u Grčkoj nije prihvatila načelo o uporabi drugih sredstava, ukoliko politički i diplomatski instrumenti ne daju pozitivnih rezultata. To je jedno od pitanja kojim će se zasigurno baviti članice EU u budućnosti, jer se iskazuje potreba za korištenjem vojnih snaga u provođenju EU zadaća u području vanjske i sigurnosne politike, ali ne postoji slaganje o tome na koji način realizirati te potrebe.

Međutim, EU se nije posvetila samo borbi protiv terorizma i neširenja oružja za masovno uništavanje u okviru svojih nastojanja za izgradnju kapaciteta za samostalno djelovanje. Naime, smatra se da to nije dovoljno, jer EU nije sigurnosna ili vojno-politička organizacija, već zajednica naroda i građana koji dijele iste vrijednosti i interese, te je stoga nužno izgraditi takve instrumente koji će podržavati i promovirati upravo ta europska obilježja i interese u međunarodnoj zajednici. Takvo promatranje uloge EU u suvremenom svijetu briše geografska ograničenja samo na europski prostor i podržavaju prihvaćanje odgovornosti za globalnu sigurnost.

5.2.2. AKCIJSKI PLAN ZA PROVEDBU TEMELJNIH NAČELA STRATEGIJE EU PROTIV PROLIFERACIJE OMU

Akcijski plan treba omogućiti inicijalni rad na programu za praktičnu implementaciju Temeljnih načela. Stvaranje jedne EU strategije neproliferacije OMU traži vremena, te je stoga

neophodno imati akcijski plan za njenu provedbu. Akcijski plan sadržava hitne i dugoročne mjere.

5.2.2.1. MJERE ZA NEPOSREDNO DJELOVANJE

Mjere za neposredno djelovanje sadrže vrijeme implementacije, zahtijevane političke i pravne instrumente za implementaciju i očekivane troškove implementacije. Mjere su također razvrstane u skupine mjera i to:

- Opće mjere
 - detaljan plan diplomatskih aktivnosti
 - prihvaćanje aktivnosti za promociju univerzalnosti i jačanja multilateralnih ugovora. Ovo će biti u formi Zajedničkog mišljenja ili Deklaracije Vijeća.
 - produženje programa razoružanja i neproliferacije u Ruskoj Federaciji. Ovo zahtijeva Zajedničku akciju (Joint Action) i sumu od 5 miliona eura²¹⁹.
- Mjere vezane uz proliferaciju nuklearnog oružja
 - ratifikacija i implementacija Dodatnog protokola IAEA od strane svih članica EU i država-kandidata za članstvo u EU
 - povećanje budžeta IAEA za implementaciju sigurnosnih garancija. (ovo je politička i financijska obveza članica EU.)
- Mjere vezane uz proliferaciju kemijskog oružja
 - promoviranje inspekcija u okviru CWC
 - postizanje vodeće uloge EU u režimima kontrole izvoza

5.2.2.2. SREDNJOROČNE I DUGOROČNE MJERE

Ove mjere načelno nemaju specifični vremenski okvir, kao ni određene političke i pravne instrumente za svoju implementaciju nego su više elaboracija glavnih elementa izloženih u Temeljnim načelima strategije i obuhvaćaju:

- Općenito

219 Na sastanku General Affairs Council (GAC) od 09.prosinca 2003.produžena je Zajednička akcija u kojoj se "Program kooperacije EU usmjeren na neproliferaciju i razoružanje u Rusiji" produžava za još jednu godinu (do 24. lipnja 2004.godine)

- usklađivanje politike neproliferacije EU u širi aspekt odnosa s trećim državama
- povećanje fondova za smanjenje prijetnji u skladu s financijskim perspektivama poslije 2006.godine
- posebna pažnja proliferaciji OMU na Mediteranu
- prilagodba politike članica EU zajedničkoj politici sankcioniranja ilegalnog izvoza ili poslovanja s tehnologijama vezanih uz OMU
- podržavanje verifikacijskih i inspekcijskih ekspertiza UNMOVIC-a
- potpora jačoj ulozi VS UN u rješavanju prijetnji od OMU
- formiranje Središta za nadzor neproliferacije OMU i razoružanja
- Nuklearna i radiološka neproliferacija
 - jačanje kontrole visokoradioaktivnih izvora
 - politika ne-izvoza nuklearnog materijala i opreme zemljama koje nisu potpisnice Dodatnog protokola IAEA
- Proliferacija kemijskog i biološkog oružja
 - jačanje BTWC i CWC
 - jačanje nacionalne legislative i nadzora patogenih mikroorganizama i toksina (u članicama EU i državama-kandidatima za članstvo u EU)
 - analizirati potrebu za formiranjem Središta EU za nadzor bolesti
 - dijalog između industrija SAD i EU (bioloških)
- Kontrola izvoza
 - Povećanje efikasnosti kontrola izvoza u proširenoj EU
 - Razvijanjem sustava za lakšu identifikaciju roba pod nadzorom (kao temelj moguće je možda koristiti Sustav kontrole izvoza roba dvojne namjene članica EU)
 - Poboljšati kanale komunikacije između članica EU radi bolje razmjene informacija

- Uspostaviti dijalog s industrijom
- Razviti smjernice za harmoničnu implementaciju Sustava kontrole izvoza roba dvojne namjene članica EU
- "Peer Review" kontrole izvoza u svim članicama EU i državama-kandidatima za članstvo u EU²²⁰

5.2.3. PROLIFERACIJSKA SIGURNOSNA INICIJATIVA SAD (PROLIFERATION SECURITY INITIATIVE, PSI)

Američka promišljanja o sprečavanju proliferacije OMU i sustava za njihov prijenos izložena u Nacionalnoj sigurnosnoj strategiji iz rujna 2002. i Nacionalnoj strategiji za borbu protiv OMU (National strategy to Combat Weapons of Mass Destruction) iz prosinca 2002.²²¹ pretočena su u Proliferacijsku sigurnosnu inicijativu (Proliferation Security Initiative, PSI) koja treba pomoći sprečavanju širenja oružja za masovno uništenje (nuklearno, biološko i kemijsko) te opreme, tehnologije i materijala vezanih uz to oružje, a osobito između Sjeverne Koreje, Irana i Sirije, a nije usmjerena prema državama koje "legitimno" posjeduju nuklearno oružje, kao što su Izrael, Indija i Pakistan. Osnivanje te inicijative potaknuo je američki predsjednik George Bush²²² koji je PSI opisao kao napor "koji pojačava, ali ne zamjenjuje" postojeće neproliferacijski režime, s ciljem zaustavljanja širenja oružja za masovno uništenje OMU, balističke projekte i srodne tehnologije. Cilj inicijative je, u okviru snažne međunarodne suradnje, razviti nova sredstva kako bi se spriječilo širenje i proliferacija te vrste oružja morem, zrakom ili kopnom.

Inicijativu trenutno podupire preko 60 zemalja, a u inicijativi sudjeluju osim Australije, Japana, Kanade, Singapura i Sjedinjenih Država Inicijativi su se pridružile članice Europske Unije: Francuska, Italija, Nizozemska, Norveška, Njemačka, Poljska, Portugal, Španjolska i Velika Britanija. Slijedom toga održani su četiri sastanka i veći broj vojnih

220 Aktivnost namijenjena koordinaciji kontrola izvoza članica EU i međusobne razmjene iskustava između članica EU i zemalja-kandidata, kao i primjena najboljih rješenja unutar cijele EU.

221 The White House: National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction, Washington, December 2002, Internet dokument <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/12/WMDStrategy.pdf> od 24. srpnja 2004.

222 "...we must prevent the terrorists and regimes who seek chemical, biological or nuclear weapons from threatening the United States and the world." G.W. Bush, State of the Union Adress, 29. January 2002.

vježbi²²³. Prigodom obilježavanja prve godišnjice te asocijacije u poljskom Krakowu 30. svibnja 2004. Ruska Federacija se priključila toj skupini²²⁴. Tu inicijativu podupire 60 zemalja svijeta. Vrijedno je pripomenuti da se Kina odbija uključiti u tu inicijativu.

PSI traži način da uključi u određenom obujmu sve zemlje koje imaju ulogu u neproliferaciji te imaju sposobnost i volju poduzeti mjere da zaustave širenje te vrste oružja morem, zrakom ili kopnom. PSI također traži suradnju od svih zemalja čiji brodovi, luke, teritorijalne vode, zračni ili kopneni prostor može biti korišten u svrhu proliferacije.

PSI-evi principi o sprječavanju odnosno presretanju proliferacije (*interdiction principles*²²⁵) su slijedeći:

- Učinkovito zabraniti OMU, sustave prenošenja i srodnih materijala prema i iz entiteta koji se bave proliferacijom.
- Biti spreman brzo izmijeniti informacije o sumnjivim proliferacijskim aktivnostima, izdvojiti dodatna sredstva za ovo nastojanje i povećati na najveću mjeru koordinaciju s drugim sudionicima koji sudjeluju u zabrani.
- Ojačati nacionalne zakonske autoritete kako bi usvojiti zabrane, a isto to uraditi u području međunarodnog prava
- Poduzeti specifične akcije u potpori napora oko ostvarivanja zabrane uključujući presretanje transporta ciljanih roba ili pružanje pomoći u njihovom transportu.
- Poduzeti inicijativu ukrcavanja i pretraživanja bilo kojeg plovila za kojeg se sumnja da prenosi zabranjeni teret u vodama pod jurisdikcijom neke druge zemlje.

223 U okviru PSI provedene su ili planirane slijedeće vježbe: pomorska vježba Pacific Protector (vođeća zemlja Australija, 13.09.2003), zračna vježba Command Post Exercise (V. Britanija 08.10.2003), pomorska vježba u Sredozemlju (Španjolska, 14-17.10.2003), pomorska vježba Sredozemlju (Francuska 24-28.11.2003.), vježba presretanja u zraku (Italija 3-4.12.2003.), zračna vježba Arapsko more (SAD, siječanj 2004.), kopnena vježba (Poljska, 2004.), pomorska vježba u Sredozemlju (Italija, 2004), zračna vježba (Francuska, 2004.), vježba nadzora zračnog prostora (2004.)

224 Prema izjavi ruskog ministra vanjskih poslova sudjelovanje Rusije je u PSI biti će "tako dugo dok aktivnosti PSI ne povrijede nacionalno ili međunarodno pravo". Schedrov, O.: Russia Teams Up with Bush WMDs, The Moscow Times, June 1, 2004, p.2.

225 Proliferation Security Initiative: Statement of Interdiction Principles, White House Fact Sheet, Sept. 4, 2003, Internet dokument <http://www.state.gov/t/np/rls/fs/2374.htm> od 24. srpnja 2004. godine

(primjedba UN konvencija o otvorenom moru - UNCOS - čiji potpisnik nije SAD, u suprotnosti je s ovom inicijativom)

- Ozbiljno razmotriti da vlastito plovilo bude ukrcano i pretraženo od neke druge zemlje kada se sumnja da prevozi zabranjeni teret.
- Poduzeti korake, ukrcati se i pretražiti plovila drugih zemalja u svojim teritorijalnim vodama i lukama.
- Prizemljiti za pregled zrakoplov koji je pod sumnjom da prenosi ciljani teret u preletu preko zračnog prostora i zaplijeniti takav teret - ili zabraniti takvom zrakoplovu prelet.
- Ako se luke, aerodromi ili drugi kolodvori koriste za prijevoz sumnjivog tereta, pretražiti sumnjivo prijevozno sredstvo i zaplijeniti takav teret.

Tijekom prve polovice 2004. planirano je pet vježbi u realističnom scenariju vezanim uz gornju tematiku. One uključuju slijedeće:

- vježbu zračnog presretanja s vodećom ulogom Italije (Italian-led air interception exercise) u području Mediterana,
- vježbu morskog presretanja s vodećom ulogom Italije (Italian-led maritime interdiction exercise) u istom području,
- "carinska" vježba sa vodećom ulogom Njemačke (German-led customs exercise),
- vježbu kopnenog presretanja sa vodećom ulogom Poljske (Polish-led ground interdiction exercise) i
- simulacijsku vježbu zračnog presretanja s vodećom ulogom Francuske (French-led simulated air interdiction exercise).

5.3. MJERE EU PROTIV NKB TERORIZMA KAO NAOJOPASNIJE POSLEDICE PROLIFERACIJE ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTAVANJE

Terorizam s nuklearnim, radiološkim, kemijskim i biološkim oružjem predstavlja najvjerojatniji, a ujedno i najopasniji scenarij kojim bi mogla biti ugrožena sigurnost EU. Obzirom na fenomen "novog terorizma" i njegovih obilježja, treba poći od činjenice da nijedna strategija ne može biti perfektna.

Priroda novih ugroza je na žalost takva da je realnost pojave terorističkih incidenata neizbježna i da bi u takvom incidentu bilo mnogo ljudskih žrtava. Članice Europske Unije zbog toga moraju biti spremne na posljedice takvih incidenata, pa i veliki broj žrtava, a da ne dođe do potpunog kolapsa Unije. U tom cilju potrebno je poduzimati kratkoročne i dugoročne mjere i postupke²²⁶.

Jedna od najčešćih mana u diskusijama oko mjera u borbi protiv NKB terorizma je nemogućnost razlikovanja između učinkovitosti pojedinih mjera tijekom vremena. Terorizam je fenomen koji neće nestati preko noći, bez obzira koje mjere bile poduzete. Dugoročne strategije su nužne. Ipak, u isto vrijeme, terorizam je kontinuirana prijetnja koja zahtijeva stalnu pozornost – stalnim naporima, odgovarajućim i pravodobnim mjerama i nešto sreće teroristički napadi se mogu na vrijeme otkriti i spriječiti. Antiterorističke strategije moraju involvirati kako hitne tako i dugoročne mjere i postupke²²⁷. Temeljna pretpostavka učinkovitosti svih antiterorističkih strategija je multidisciplinarnost.²²⁸

226 Na seminaru Counterterrorism održanom u Valetti, Malta od 03-16.svibnja 2004. u organizaciji CCMC Monterey Instituta iz Kalifornije, na kojem je nazočio autor, obrađivane su tri vrste strategija za borbu protiv terorizma: Hedging Strategy, Shaping Strategy i Core Strategy (podjela prema dugoročnosti mjera)

227 Više u Pillar, P.R.: Terrorism and U.S. Foreign Policy, The Brookings Institution, Eashington D.C., 2001.

228 To znači da države članice globalne antiterorističke koalicije, svaka za sebe te multilateralno i bilateralno, moraju provesti niz antiterorističkih mjera od kojih se u literaturi kao najvažnije spominju slijedeće (preuzeto iz International Cooperation in Fighting Against International Terrorism, ISPAC, 2001.):

1. Političke antiterorističke mjere – konfliktno-rezolutivnog tipa koje su usmjerene rješavanju konflikta sredstvima javnog dijaloga i tzv. tajne diplomacije. Njima se pozivaju terorističke organizacije da sudjeluju u masovnim pokretima koji donose određene, pa i političke promjene, afirmira se osnivanje oporbenih struktura i pokreta kojima se reducira utjecaj terorističkih skupina, daje se djelomična ili uvjetna amnestija pripadnicima nekih terorističkih pokreta koji su na granici s tzv. revolucionarnim oslobodilačkim pokretima, vrši se diplomatski pritisak na države i sve ostale sponzore terorističkih organizacija (povlačenje diplomatskog osoblja iz država koje financijski ili moralno podupiru terorizam, prekid diplomatskih odnosa s takvim državama i sl.)
2. Gospodarske i socijalne antiterorističke mjere – bave se socio-ekonomskim aspektima redukcije uvjeta za inklinaciju političkom nasilju kroz nediskriminacijske programe zapošljavanja i otvaranja legalnih alternativa tzv. crnom tržištu. Te su mjere usmjerene protiv monetarnih aspekata terorizma i njima se zabranjuje financiranje terorističkih skupina, zamrzava se imovina obitelji otetih osoba radi sprečavanja plaćanja otkupnine, predviđaju se sankcije za one koji financiraju terorističke organizacije kao i za pravne osobe koje investiraju u države označene uporišta financiranja ili kakve druge potpore terorizmu, trasiraju putovi prljavog novca kojim se financiraju teroristički napadi (napuštanjem ili ograničavanjem instituta tzv. bankarske tajne). Te mjere predviđaju i suradnju država na planu praćenja i konfiskacije fondova kojima se

5.3.1. VOJNE MJERE

Neki idealisti misle da vojska ne treba imati nikakvu ulogu u borbi protiv terorizma. Tu tvrdnju obrazlažu činjenicom da Osama Bin Laden nije uhićen, a stanje u Afganistanu još nije stabilno i puno Al-Qa'idinih operativaca je još na slobodi, pa je cijela vojna akcija u Afganistanu promašaj. To je čisti nonsens, jer je vojna akcija u Afganistanu eliminirala mogućnosti Al-Qa'ide da u jednom sigurnom okruženju obučava veliki broj ljudi za borbu i izvođenje terorističkih akcija i izgradi laboratorij za razvoj raznih vrsta oružja za povećanje svojih terorističkih sposobnosti. Naravno da korištenje vojnih sredstava protiv terorizma ima limitiranu vrijednost – iako je vrijednost preventivnog vojnog djelovanja višekratno isticana i prenaplašavana od strane SAD – međutim, njena vrijednost osobito dolazi do izražaja u situaciji kada terorizam ima teritorijalnu dimenziju, jer tada postaje pogodan za izvođenje vojnih akcija. Vojne mjere moraju biti primijenjene uvijek kada države daju teroristima prostor za djelovanje, namjerno ili nenamjerno, ili pokazuju nespremnost za njegovo svladavanje.

-
- financira terorizam te plaćanje nagrada za obavijesti o terorističkim skupinama ili namjeranim terorističkim napadima.
3. Psihološko-komunikološko-obrazovne antiterorističke mjere – kojima se nastoji uspostaviti zajednički sustav vrijednosti radi ostvarivanja dijaloga sa političkim protivnicima i osigurati forum za slobodno izražavanje mišljenja. Ova skupina mjera odnosi se i na specifična pitanja korištenja medija u uvjetima antiterorističke kampanje (zabrana intervjuiranja terorista ili objavljivanja terorističkih manifesta i programa, osiguranje publiciteta teroristima samo koliko je to potrebno za realizaciju nekih kratkoročnih ciljeva, npr. radi oslobađanja talaca, osiguranje izobrazbe novinara za izvješćivanje o terorističkim napadima, korištenje medija radi upoznavanja javnosti o mjerama samopomoći koje treba poduzeti u slučaju terorističkog napada i sl.)
 4. Vojne antiterorističke mjere – kojima se osigurava zaštita potencijalnih objekata (materijalnih i ljudskih) od terorističkih napada ograničenim usmjerenim vojnim i uglavnom kratkotrajnim djelovanjem na zapovjedne stožere i logistiku terorističkih organizacija. Te mjere podrazumijevaju i tzv. spasilačke operacije oslobađanja talaca koje drže teroristi te formiranje posebnih antiterorističkih vojnih jedinica specijalno osposobljenih za borbu protiv terorizma.
- Pravne antiterorističke mjere – kojima se na razini međunarodne zajednice i u okviru unutarnjih pravnih poredaka stvaraju pretpostavke za učinkovitu prevenciju i represiju svih vrsta i pojava oblika terorizma. Te mjere uključuju donošenje i usvajanje međunarodnih konvencija kojima se reguliraju pitanja definiranja terorizma kao posebnog oblika međunarodnog zločina, financiranje terorističkih organizacija, pitanja ekstradicije, zaštićenih svjedoka, međunarodne pravne pomoći itd. Tim se mjerama nastoje ubrzati kazneni i ostali sudski postupci protiv osoba okrivljenih za terorizam, specijalizirati brojni segmenti pravosuđa protiv terorizma itd.

Teroristi koriste utočišta za razvoj svoje paravojne strukture koja obuhvaća: kampove za obuku, skladišta opreme, zapovjedna mjesta, laboratorije za razvoj i proizvodnju oružja, pa i onih za masovno uništavanje, što su legitimni ciljevi za izvođenje vojnih akcija. U ovakvim slučajevima, vojne mjere za sprečavanje ovih aktivnosti s mandatom Vijeća sigurnosti UN, su nezamjenjiv i vrlo učinkovit dio borbe protiv terorizma. Djelujući pod okriljem UN, osim u slučaju kad postoje evidentni dokazi o predstojećem terorističkom napadu, je modus koji je u US National Security Strategy²²⁹ radikalno proširen u shvaćanju pojma "samoobrana" i prenaplašava pre-emptivno djelovanje i korištenje vojnih mjera²³⁰. Ostaviti vladama, odnosno SAD-u i njenim saveznicima, da samostalno tumače potporu pojedinih vlada terorizmu (terrorist host-nation) i da samostalno odlučuju o primjeni vojnih mjera protiv neke države, otvorit će Pandorinu kutiju kojom se terorizam može zlorabiti kao povod za vojnu agresiju, a jedini rezultat biti će povećanje proliferacije i terorizma. Odluka o primjeni određenih mjera protiv države koja daje potporu terorizmu, osobito mjera vojne prirode, ipak mora biti prepuštena međunarodnoj zajednici i to kada država odbije zahtjev Vijeća sigurnosti UN da raskine takve veze s teroristima. Da bi se dostigao ovaj cilj imperativ je ojačati ulogu i značaj Vijeća sigurnosti UN²³¹.

5.3.2. MJERE OBAVJEŠTAJNIH AGENCIJA I POLICIJE

Prva crta obrane u provedbi hitnih mjera ostaju obavještajne agencije i policija.²³² Pri tome, prikupljanje obavještajnih informacija predstavlja najvažniju mjeru za borbu protiv proliferacije i terorizma s OMU. Proliferacija OMU, posebno ona u terorističke svrhe predstavlja jedan poseban i novi izazov za obavještajne i sigurnosne službe, kako u pogledu redefiniranja obavještajnih strategija i analitičkih procjena tako i u organizacijskom i tehničkom pogledu. U usporedbi s vojnim protivnikom, čije se ponašanje moglo okarakterizirati logičnim i predvidljivim, režimi država koje najviše teže proliferaciji i nastoje doći ili su već došli u posjed OMU, su vrlo neracionalnog i nepredvidljivog ponašanja. Izazov je još veći kad su u pitanju terorističke organizacije. Ovo je osnovni razlog zbog kojeg obavještajne službe moraju

229 The White House : National Security Strategy, September 2002.

230 Howard, M.: What's in a Name, Foreign Affairs, vol. 81, no.1, 2002., p.8-13

231 Müller, H.: Compliance Politics: A Critical Analysis of Multilateral Arms Control, Nonproliferation Review, vol.7, no.2, Summer 2000, p.77-90

232 Betts, R. K.: Fixing Intelligence, isto, p.43-59

promijeniti metode prikupljanja podataka kao i analitički pristup u odnosu na tradicionalni, kad su u pitanju proliferacija OMU i novi terorizam²³³.

Jedna od karakteristika novih prijetnji je da će one često biti otkrivene neposredno prije samog izvršenja napada. Dok se u slučaju državnih aktera na osnovu dugoročnog promatranja može pravovremeno izvršiti analiza i procjena budućih aktivnosti, kod nedržavnih aktera će se analize morati donositi na temelju često nedostatnih informacija i u vrlo kratkom vremenu. Ovo implicira da se indikatori prijetnje moraju što prije prepoznati, što u operativnom dijelu zahtijeva masovno ali fokusirano korištenje resursa. Pored operativnog prikupljanja podataka svim raspoloživim metodama prikupljanja paralelno je potrebno raditi na analizama trendova i procjenama u budućnosti, kako bi se pravovremeno moglo pripremiti za nove izazove i istovremeno izrađivati dugoročnije analize radi planiranja korištenja resursa i dugoročnih mjera.

Kvantitativna ali i sve više kvalitativna dimenzija količine informacija pridonosi također tomu da je brzo filtriranje i analiza obavještajnih informacija sve teže. Zbog toga osim u moderna sredstva prikupljanja informacija potrebno je istovremeno investirati u izgradnju takvog analitičkog sektora, koji ima tehnologije i programe za brzu obradu velikog broja informacija.

Kako su pokazala iskustva 11/9, ali i drugih terorističkih napada iz vala novog terorizma, nova generacija terorista potiče iz jednog sasvim drugog jezičnog, vjerskog i kulturnog kruga, ili više njih, što od obavještajnih djelatnika zahtijeva permanentnu prilagodbu planova i programa izobrazbe. Pri tome osim ciljane jezične izobrazbe potrebno je šire izučavati socijalne, političke, povijesne i kulturne značajke potencijalnih kriznih regija kako bi se mogli shvatiti motivi, pozadina i moguća postupanja proliferantskih država ili terorističkih organizacija.

Problem nije u davanju većih ovlasti ovim službama već u poboljšanju korištenja tehničkih i ljudskih resursa. Umjesto uplitanja u svakodnevni život građana primjenom određenih tehničkih mjera, puno veći dobitak se može ostvariti zapošljavanjem agenata muslimanske vjere, koji govore arapski, pakistanski ili indonezijski jezik, poznaju kulturu

233 Schätz, A.: Der transnationale Terrorismus nach dem 11. September. Sicherheitspolitische und nachrichtendienstliche Konsequenzen, ÖMZ, Mai/Juni 2002., s.282

doseljeničkih zajednica i imaju pristup u ove zajednice. Zaista najefektivnija mjera za povećanje obrambenih mogućnosti je, u pravom smislu te riječi, pješak – operativac tj. povećanje broja muslimanskih agenata obavještajnih službi i policajaca (činjenica je da u svim zemljama EU živi veliki broj doseljenika muslimanske vjere), koji bi svakodnevnim ophodnjama naselja ili dijelova grada s većinskom muslimanskom populacijom, razvili povjerenje doseljeničke populacije i na vrijeme uočili neobične pojave i aktivnosti u tim dijelovima grada²³⁴.

Ovakav način prijateljstva i stvaranja socijalne kontrole bio bi puno učinkovitiji od raznih tehnika koje kriminaliziraju cijele slojeve populacije i u stvari vode separiranju, stvaranju neprijateljstva i onemogućavaju suradnju vlasti i doseljenika, pojačavajući na taj način "back-ground noise" u kojoj se teroristi vole skrivati. Povećanjem postotka muslimanskih policajaca, tako da njihov udio odgovara udjelu muslimanske populacije u ukupnom stanovništvu, je vjerojatno najdalekosežnija mjera borbe protiv terorizma, koju članice EU mogu jednostavno i brzo primijeniti. Na žalost, i u EU je ta mjera suprotna današnjim tendencijama smanjenja broja osoblja na račun primjene visokih tehnologija.

Proliferacija i terorizam s OMU zahtijevaju povećanje obavještajnih "kapaciteta" i analiza u području oružja za masovno uništavanje i sredstava za prijenos, njihove proliferacije i njihovih tehnologija. Sve izraženiji dual use-karakter tehnologija u kemijskoj industriji kao i u području bio-tehnologija otežava distinkciju između proizvodnje i izvoza roba u legitimne svrhe od ilegalne proizvodnje i proliferacije. Ovo zahtijeva pored školovanja za rad u obavještajnim službama specijalne izobrazbe djelatnika da bi mogli pratiti tehnički razvoj u ovim industrijama. Školovanje na znanstveno-tehničkom području, koje sadrži i aspekt tehnološkog razvoja je neophodno za pravilnu interpretaciju i prepoznavanje indikatora mogućih prijetnji na ovim područjima. Osim toga, ovo implicira i dublju suradnju s ekspertima iz područja znanosti, istraživanja i gospodarstva kao i bolju razmjenu informacija o razvoju na kritičnim područjima kao što su: biotehnologija, biokemija, genetika, informacijske tehnologije i slične. Sve brži razvoj ovih tehnologija ukazuje da će "držati korak" biti sve teže, i da je

234 sličan projekt razvija i MUP RH po pitanju opće sigurnosti građana uvođenjem tzv. gradskih policajaca koji bi bili zaduženi za pojedine gradske kvartove, bili bliski sa građanima, stvorili povjerenje, i reagirali preventivno na suzbijanju kriminaliteta

ekstenzivna suradnja s civilnim znanstvenicima nezaobilazna.

Unutar EU povećanje je koordinacije i međusobna dostupnost informacija od strane svih članica EU od esencijalnog značenja. Stvaranjem Europske obavještajne agencije (European Intelligence Agency) i Namjenskih protuterorističkih snaga (Terrorism Task Force) u okviru EUROPOL-a s mogućnostima analize i raspodjele informacija, osjetno je povećana koordinacija unutar država članica. Također se Zbornik informacija iz otvorenih izvora (Open Source Digest) dokazao kao važan instrument koji omogućava svim članicama EU istu razinu informacija koje su javno dostupne. Od velike vrijednosti je i Arapsko-engleski sustav za prevođenje (Arabic-English Translation System), koji je vrlo važan za evaluaciju velikog broja obavještajnih informacija dostupnih samo na arapskom jeziku, i pomaže članicama EU s nedostatnim institucijama za prevođenje da ipak dođu do ovako važnih informacija.²³⁵

Od velikog značenja, u ovom smislu, bila bi zajednička definicija terorizma od strane EU, sporazum koji definira da je terorizam kriminal, i dogovor o kaznama za počinitelje.²³⁶ Druga izuzetno važna stvar je novi zajednički Europski nalog za hapšenje (European arrest warrant).²³⁷

Dio ovih policijskih napora odnosi se na otkrivanje, zamrzavanje i konfisciranje terorističkih financijskih efekativa. Zemlje EU, kao članice Financial Aid Task Force, a i u provedbi njihovih internih instrumenata protiv pranja novca, direktiva EU 91/308, participiraju u ovim naporima. Pored zadaća u EU okvirima, zemlje EU moraju pomoći u izvršenju pritiska na one arapske zemlje koje su još uvijek glavni izvor financiranja terorističkih organizacija.²³⁸

5.3.3. MJERE U SLUČAJU TERORISTIČKOG NAPADA S OMU

Kako je već prije navedeno, prevencija ne može uvijek biti uspješna i spriječiti teroristički napad. Imperativ je pripremiti odgovarajuće kapacitete, kako bi se moglo nositi s posljedicama izvršenog napada. Primjer hrabrosti su postupci njujorške policije i vatrogasaca za vrijeme napada od 11/9. Posljedice pada tornjeva Twin Towersa bile bi

235 EUROPOL Report, Brussels, 2001., p.12-14

236 Council Decision 2002/475/JI

237 Council Document 14867/1/01 REV1.

238 Winer, J. M. and Roule, T.J.: Fighting Terrorist Finance, Survival, vol.44.,no.3, Autumn 2002, p.87-104

nesagledive u jednoj zemlji sa slabije organiziranim službama.

Međutim, neke vrste terorističkih napada mogu u posljedicama premašiti kapacitete malih, srednjih, pa čak i velikih država. Ovo se osobito odnosi na teroristički napad s OMU ili napade na ciljeve čije bi posljedice u broju žrtava bile slične onima s OMU, kako je opisano u poglavlju o mogućim scenarijima. Za ovakve slučajeve od izuzetne važnosti je kontinuirano pripremati stanovništvo u poznavanju mjera samozaštite, korištenju zaštitnih sredstava i poznavanju odgovarajućih postupaka, zatim pripremi sustava zdravstva, timova za dekontaminaciju, snaga za održavanje javnog reda i sigurnosti, kao i specijalnih postrojbi oružanih snaga i oružanih snaga u cjelini. Ove službe također moraju biti pripremljene za prihvatanje timova iz drugih zemalja i integriranju istih u vlastiti sustav. Ovo se odnosi kako na civilne službe tako i na oružane snage.

Za ovakve slučajeve međunarodne suradnje u hitnim slučajevima potrebno je izraditi pravne okvire te stalno uvježbavati timove za rad u najtežim uvjetima. Nedavna združena vježba EU u reakciji na KB napad, održana u Južnoj Francuskoj, je obećavajući početak, ali traži dalju nadgradnju i elaboraciju. V. Britanija je izdala specijalne instrukcije građanima kako bi ih pripremila za KB napad.²³⁹ Ipak, u Londonu koji bi mogao biti najvjerojatnija žrtva takvog napada, u svakom trenutku se na ulicama nalazi šesteroznamenasti broj ne-Britanaca, većinom Europljana. Stoga bi bilo puno efikasnije izdati instrukcije diljem Europe o tomu kako građani trebaju postupiti u slučaju KB napada.

5.4. TEHNOLOŠKE MJERE EU PROTIV PROLIFERACIJE OMU I NKB TERORIZMA

Do sada Europska Unija nije imala značajniju ulogu na području obrambenih (vojnih) i sigurnosnih istraživanja i tehnologija, dok je istovremeno na području civilnih istraživanja igrala značajnu ulogu na svjetskoj razini. Kako se priroda novih ugroza promijenila i postala "asimetrična" izgubila se granica između unutarnje i vanjske sigurnosti, što je otvorilo mogućnosti i stvorilo potrebu korištenja specifičnih kombinacija različitih sredstava da bi se ove ugroze mogle uspješno svladati. Uvođenjem pojma "sveobuhvatne (proširene) sigurnosti" otvoren je prostor za korištenje

239 Lyall, S.: Britain to advise public on surviving gas warfare, International Herald Tribune, 16. Novembar 2002.

sredstava koja su do sada bila namijenjena za "civilnu uporabu", odnosno za osiguranje sigurnosti građana od svakodnevnih rizika i prijetnji nevojne prirode. Stoga je primjena tehnologije protiv proliferacije OMU i NKB terorizma opravdano našla svoje mjesto u području mjera protiv ovih vrsta ugroza.

U studenom 2003. GAERC je donijelo odluku o stvaranju Agencije na području razvoja obrambenih sposobnosti, istraživanja, nabavke i naoružanja. Jedna od zadaća ove Agencije je "(...) glede istraživačkih aktivnosti Unije, gdje je potrebno usmjeriti takva istraživanja s ciljem ispunjenja budućih sigurnosnih i obrambenih zahtijeva i na taj način jačati industrijski potencijal Europe u toj domeni"²⁴⁰. Da bi postigla ciljeve postavljene u Sigurnosnoj strategiji Europska Unija mora iskoristiti jačinu svog tehnološkog napretka. Tehnologija naravno ne može sama garantirati sigurnost, ali bez potpore tehnologije ona je nedostižna. Ona omogućava otkrivanje prijetnji, pomaže izgraditi efektivnu zaštitu protiv nje i neutralizirati ju. Nove tehnologije pružaju nove mogućnosti u proliferaciji OMU i terorizmu s OMU ali i nove mogućnosti u borbi protiv ovih prijetnji.

Zbog toga je Europska Unija početkom 2004. izradila dokument pod nazivom Istraživanje za sigurnu Europu (Research for a Secure Europe)²⁴¹ s temeljnim ciljevima:

- poboljšanja zajedničkih nastojanja,
- efektivne koordinacije između nacionalnih i europskih istraživačkih aktivnosti,
- sustavne analize sigurnosnih sposobnosti EU
- potpunog iskorištenja sinergije obrambenih, sigurnosnih i civilnih istraživanja,
- specifičnih pravnih okvira i fondova za sigurnosna istraživanja na europskoj razini
- institucionalnih okvira koji efikasno trebaju objediniti nastojanja članica EU i same Unije s drugim zainteresiranim partnerima

Za dostizanje ovih ciljeva izgrađen je program Europski sigurnosni istraživački program (European Security Resesarch Programme, ESRP), koji od 2007. treba dati

²⁴⁰ Vidjeti GAERC of 17/18 November 2003., External Relations, p.14.

²⁴¹ Research for a Secure Europe, Report of the Group of Personalities in the field of Security Research, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2004.

najveći doprinos sigurnosti građana EU. Predviđena financijska sredstva su 1 milijarda € godišnje, s mogućnošću rasta ukoliko to bude potrebno. Do početka punog programa od 2004-2006. provodit će se pokrenuta Pripremna akcija (Preparatory Action) pod nazivom "Povećanje europskog industrijskog potencijala na polju sigurnosnih istraživanja 2004-2006"²⁴², koja treba stvoriti temelje za početak programa.

Program je temeljen na Sigurnosnoj strategiji EU, koja daje okvire za definiranje prioriteta i investicije za buduća istraživanja. Ključne prijetnje koje je definirala Strategija, proliferacija OMU i međunarodni terorizam, su kako smjernice za Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku odnosno Europsku sigurnosnu i obrambenu politiku (CFSP/ESDP), tako i za provedbu zaštite teritorija odnosno građana EU. Temeljeno na ovim pretpostavkama dokument Istraživanje za sigurnu Europu (Research for a Secure Europe) uspostavlja slijedeću vezu između utvrđenih prijetnji, misija i potrebnih sposobnosti za proliferaciju OMU i terorizam, što se jasno vidljivo u Tablici 5-1:

Tablica 5-1 prikazuje da, iako svaka prijetnja ima svoje specifičnosti, efikasna obrana može zahtijevati i provedbu istih misija kao za drugu vrstu prijetnje. Kontrola granica, na primjer, je vrlo važna misija (zadaca) kako u borbi protiv proliferacije tako i u borbi protiv terorizma, organiziranog kriminala itd. Jasno je nadalje da određene sposobnosti služe i unutarnjoj i vanjskoj sigurnosti kao i vojnim i nevojnim sigurnosnim ciljevima. Nadzor (motrenje), na primjer, je potrebno kako zbog zaštite nacionalnih granica tako i za operacije kriznog managementa u misijama. Isto važi i za sigurne komunikacije ili obavještajne i analitičke sposobnosti. Tablica 5-2 detaljnije prikazuje dva primjera (nadzor luke – za proliferaciju i CBRNE napad – za terorizam) kako sposobnostima određen pristup može identificirati primjenu specifičnih tehnologija za određenu vrstu prijetnje.

242 Akcija Enhancement of the European industrial potential in the field of security research 2004-2006 pokrenuta je nakon rasprava o European Defence – Industrial and Market Prospects od 11. ožujka 2003.

Tablica 5-1. Veza između prijetnji, misija i potrebnih sposobnosti

		Međunarodni terorizam	Proliferacija OMU
M i s i j e	Zaštita kritične infrastrukture	X	
	Nadzor granica	X	X
	Civilna obrana/zaštita	X	
	Upravljanje u katastrofama	X	
	Provedba zakona hapšenje/neutralizacija	X	X
	Provedba zakona protiv trgovine ljudima	X	X
	Provedba zakona protiv financijskog kriminala	X	
	Verifikacija sporazuma		X
	Kontrola izvoza		X
S p o s o b n o s t i	Obavještajna djelatnost	X	X
	Prosudbe i analize	X	X
	Motrenje (granica i kritičnih lokacija)	X	X
	Nadzor (trgovine i financijskih tokova)	X	X
	Sigurnost komunikacija	X	X
	Identifikacija (IDs, kontrola pristupa)	X	
	Detekcija (osoba, CBRN, eksploziva)	X	X
	Razmještaj (eksploziva, CBRN)	X	X
	Dekontaminacija	X	
	Modeliranje/Simulacija	X	

Izvor: Research for a Secure Europe, Report of the Group of Personalities in the field of Security Research, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2004., p.17

Kao što je vidljivo popis misija, sposobnosti i tehnologija nije detaljno prikazan za svaku vrstu prijetnje. Ali podaci navedeni u Tablici potvrđuje multifunkcionalnost sposobnosti i tehnologija ne samo za primjenu u spektru misija unutarnje sigurnosti već i na području vanjske sigurnosti. Obavještajna djelatnost i sigurnost komunikacija su od krucijalne važnosti za sve misije i izvršitelje. Motrenje je potrebno za zaštitu nacionalnih granica i za potporu kriznom managementu. U oba slučaja, sredstva korištena za izvršenje ovih zadaća mogu biti ista. Bepilotne letjelice, na primjer, mogu biti korištene za izviđanje iz zraka od strane oružanih snaga u mirovnim misijama, ali i od strane Obalne straže za nadzor granice na moru. U svakom pojedinačnom slučaju, aplikacija će ovisiti o potrebama i zahtjevima korisnika – karakteristike, kompleksnost i operativni zahtjevi – ali temeljna tehnologija ostat će skoro ista.

Iz navedenih primjera potpuno je jasna važnost primjene tehnologije u borbi protiv proliferacije OMU i terorizma, naravno uz primjenu svih nabrojanih diplomatskih, vojnih, obavještajnih, policijskih, zakonskih i drugih mjera predviđenih Strategijom EU protiv proliferacije OMU.

Tablica 5-2 Povezanost prijetnje, sposobnosti i tehnologija

TERORIZAM / PROLIFERACIJA		TERORIZAM			
UGROZA	NATIONAL SECURITY AND THE FUTURE 1-2 (13)				
MISIJA	UPRAVLJANJE KRIZAMA				
PODRUČJE	aerodrom kopno luka obala plovnih putovi	konvencionalni napad	CBRNE* napad	talačka kriza	
SPOSOBNOSTI	otkrivanje zaštita motrenje i nadzor interoperabilni sustavi	zaštita	otkrivanje	dekontaminacija	interoperabilni sustavi
CILJANO PODRUČJE	osobe, teret, vozila, brodovi, itd. osobe, vozila, instalacije, itd. otvorene vode, obalno područje, podmorje, područje ukrcaja – iskrcaja, granično područje luka brod – obala, zrak – zemlja, zemlja – zemlja, zapovjedno platforme	osobe, kritične infrastrukture, strategijski vrijedna sredstva, itd.	CBRNE agensi i materijali, itd.	površine, zgrade, osobe, kritične infrastrukture, itd.	među agencijska komunikacija, koncept odgovora, interoperabilna sredstva, itd.
TEHNOLOGIJA	senzori svemirski prostor IT	neutralizatori	senzori	IT	
	radarski, laserski, akustički, toplinski, infracrveni, aktivni/pasivni, CBRNE, multifunkcionalni promatranje Zemlje, komunikacije s nještene u svemiru, pozicioniranje i praćenje sveobuhvatna sigurnosna mreža, enkripcija, široko spektralne sposobnosti	sustavi visokog tlaka, vaporizatori, filteri, cjepliva, itd.	mikrofluidni skeneri, "smart dust" skeneri, itd.	sigurnosne mreže, modeli i simulacije, softwari i hardware koji se koriste za odgovor na kontaminaciju	

* kemijski, biološki, radiološki, nuklearni i eksplozivni napad – KBRNE (Chemical, Biological, Radiological, Nuclear, Explosive attack – CBRNE)

Izvor: Research for a Secure Europe, Report of the Group of Personalities in the field of Security Research, Office for

6. REPUBLIKA HRVATSKA I PROLIFERACIJA ORUŽJA ZA MASOVNO UNIŠTAVANJE

6.1. PROLIFERACIJA OMU U STRATEŠKIM DOKUMENTIMA RH

U Strategiji nacionalne sigurnosti proliferacija RH iz 2002. oružja za masovno uništavanje navodi se kao jedan od najvažnijih novih sigurnosnih izazova, uz organizirani međunarodni kriminal, izbjegličke krize i etničke sukobe, kojima je Republika Hrvatska izložena zbog fenomena globalizacije.²⁴³ Nadalje se navodi kako "države, međunarodne organizacije i nadnacionalne integracije intenzivno razvijaju kapacitete za odgovor na navedene izazove." S tim u svezi je i razvoj međunarodnog prava koje se počinje protezati i na ova područja i tumačiti na drugačiji način. Međutim, dok se globalni terorizam navodi kao prijetnja međunarodnom miru i sigurnosti, te na taj način ugrožava interese RH za proliferaciju OMU to nije slučaj. Ona je "skrivena" u transnacionalne prijetnje koje će "neposredno i posredno utjecati na nacionalnu sigurnost RH".

Strategija obrane Republike Hrvatske pak proliferaciju OMU, a osobito uporabu OMU u terorističke svrhe određuje puno jasnije – kao oblik "asimetričnih" ugroza i glavnu sigurnosnu prijetnju međunarodnoj zajednici²⁴⁴, što je potpuno u skladu s prijetnjama definiranim u Europskoj sigurnosnoj strategiji. Osim toga, u Strategiji se navodi da "u užem regionalnom okružju RH nema indikatora niti realnih pretpostavki za proliferaciju tipova oružja koji bi zahtijevali posebnu sigurnosnu brigu – primjerice nuklearnoga, kemijskog i biološkog oružja, raketnih potencijala za udare s distance²⁴⁵ i dr."²⁴⁶ Ključni stav u određenju politike RH prema problemu proliferacije dan je u slijedećoj rečenici, gdje se navodi da "za to postoje potencijalne mogućnosti i trebaju biti predmetom pažljivog obavještajnog praćenja i proučavanja". Ovakav pristup izražen je i u novousvojenim

243 Strategija nacionalne sigurnosti RH, Narodne novine br.32/02, 28.ožujka 2002., s.2.

244 Strategija obrane RH, Narodne Novine br.33/02, 29.ožujka 2002., s.2.

245 ovime se vjerojatno impliciraju balističke rakete kao najčešća sredstva za prijenos ovih oružja

246 Strategija obrane RH, Narodne Novine br.33/02, 29.ožujka 2002., s.5.

misijama Vlade RH gdje se u točki 4.3. predviđa uporaba postrojbi OS RH za pomoć civilnim institucijama u borbi protiv terorizma, krijumčarenja te proliferacije oružja za masovno uništavanje.

6.2. MEĐUNARODNI UGOVORI O NEPROLIFERACIJI I RH

Kako je vidljivo iz njenih strategijskih dokumenata Republika Hrvatska drži kako sprečavanje proliferacije i širenja oružja za masovno uništenje spada u najviši red prioriteta i preduvjet su učinkovitoj borbi protiv međunarodnog terorizma i drugih oblika ugrožavanja sigurnosti.

6.2.1. ČLANSTVO RH U UGOVORIMA O NEPROLIFERACIJI

Republika Hrvatska je aktivan sudionik i stranka većine glavnih međunarodno pravnih instrumenata koji se odnose na proliferaciju oružja za masovno uništavanje i nadzor izvoza i uvoza naoružanja. To su uz ostalo: Ugovor o neširenju nuklearnog oružja (NPT), Konvencija o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala (CPPNM), Sveobuhvatni ugovor o zabrani nuklearnih pokusa (CTBT), Konvencija o zabrani razvijanja, proizvodnje, skladištenje i uporabe kemijskog oružja i o njihovu uništavanju (CWC), Konvencija o zabrani razvijanja, proizvodnje i skladištenja bakteriološkog (biološkog) i otrovnog oružja i o njihovu uništavanju (BTWC). Hrvatska je također potpisnica Haškog kodeksa ponašanja protiv širenja balističkih projektila (HCOC), a prihvatila je i načela sadržana u Kodeksu ponašanja EU u vezi izvoza naoružanja (EU Code of Conduct for Arms Exports), čija se načela primjenjuju i na proliferaciju OMU.

Uz navedene međunarodne instrumente, Hrvatska se kandidirala za članstvo u Wassenaarskom aranžmanu (WA), Režimu nadzora raketnih tehnologija (MTCR) te vjeruje u mogućnost stjecanja statusa punopravne članice u naredne dvije godine. Izražava interes za pristupanje Skupini opskrbljivača nuklearnim materijalima i tehnologijom (NSG), Australskoj skupini (Australian Group) i Zanggerovoj Komisiji (Zangger Committee), te je poduzela inicijalne korake kako bi u suradnji s međunarodnim partnerima razmotrila mogućnosti kandidiranja za članstvo u istima.

6.2.2. MJERE KOJE JE RH PODUZELA U PROVEDBI ODREDBI UGOVORA

Republika Hrvatska ulaže stalne napore na učinkovitoj i pravodobnoj provedbi svih svojih međunarodnih obveza koje proizlaze iz gore navedenih međunarodnih sporazuma i konvencija. Primjerice, Hrvatska podnosi redovna izvješća temeljem članka VI. CWC-a, Završna izjava (o mjerama za izgradnju povjerenja) Treće pregledne konferencije država stranaka BTWC-a. Hrvatska je aktivno sudjelovala u pregovorima ad hoc skupine država stranaka BTWC s ciljem ugovaranja Provedbenog protokola za BTWC. Na Petoj preglednoj konferenciji BTWC Hrvatska je pružila potporu nastavljenom radu ad hoc skupine temeljem cjelovitog teksta budućeg Protokola predloženog od predsjedatelja ad hoc skupine. Hrvatska je sa svojim partnerima radila na uspješnome zaključenju Pete pregledne konferencije u studenome 2002., uključujući i usvajanje završne deklaracije sa snažnom porukom. Također, Hrvatska je naznačila da će jednostrano poduprijeti američke prijedloge o nacionalnim mjerama za provedbu i provedbenome zakonodavstvu za BTWC, premda dijeli stav nekih europskih delegacija da se radi o političkoj, a ne zakonskoj obvezi država. Iz tog razloga Hrvatska preferira nastavak pregovora o zakonski obvezujućemu provedbenome Protokolu uz BTWC.

Hrvatska je 26. lipnja 1997. (sukladno članku VII. CWC-a) osnovala Nacionalno povjerenstvo za provedbu CWC kao Vladino tijelo odgovorno za praćenje ispunjavanja obveza sadržanih u CWC-u kao i za koordinaciju i komunikaciju s Organizacijom za sprječavanje kemijskog oružja (OPCW), s drugim državama potpisnicama CWC-a te sa stranim i domaćim institucijama, agencijama i gospodarskim subjektima. Nacionalno povjerenstvo sastoji se od predstavnika ministarstava vanjskih poslova, obrane, unutarnjih poslova, gospodarstva i zaštite okoliša. U sklopu provedbe CWC-a Hrvatska je uspješno bila domaćinom pet inspekcijskih posjeta inspektora OPCW-a 2000.-2003. godine, te uredno ispunjava svoje obveze prema Članku VI. (godišnje izjave o aktivnostima temeljem CWC-a) i Članku X. CWC-a (izjava o nacionalnom planu obrane od napada kemijskim oružjem). Konkretni primjer suradnje i aktivnog pristupa jest priprema sporazuma s OPCW-om (Organizacijom za zabranu kemijskog oružja) o stavljanju na raspolaganje jednoga voda za radiološku, biološku i kemijsku dekontaminaciju, sukladno članku X. CWC-a. Dekontaminacijski vod bi djelovao u slučaju kemijskog

incidenta. Radi se o Vodu koji je predviđen i za djelovanje u okviru NATO-a.

Hrvatska kontinuirano radi na učinkovitoj i pravodobnoj provedbi svih svojih međunarodnih obveza, uključujući provedbu odredbi sadržanih u gore spomenutim međunarodnim sporazumima i konvencijama. Važno je napomenuti da, iako Hrvatska nema nacionalne provedbene zakone za sve međunarodne instrumente na području razoružanja, značajnu ulogu temeljem Ustava Republike Hrvatske, ima odredba prema kojoj obveze proizišle iz međunarodnih sporazuma i konvencija imaju prevagu nad nacionalnih zakonodavstvom u slučaju dvojbi ili sukoba.

Ipak, bez obzira na gore navedeno, treba istaći da se u članku 163. Kaznenog zakona RH²⁴⁷ nezakonita prodaja ili posjedovanje biološkog ili kemijskog oružja, kao i svakog drugog oružja zabranjenog međunarodnim sporazumom ili konvencijom, definira kao kazneno djelo koje podliježe kazni zatvora. U st. 1. Zakona navodi se: "Tko izrađuje ili usavršava, proizvodi, nabavlja, skladišti, nudi na prodaju ili kupuje, posreduje u kupnji ili prodaji, posjeduje, prenosi ili prijevozi kemijsko ili biološko oružje ili kakvo drugo sredstvo borbe koje je zabranjeno pravilima međunarodnoga prava, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine". Isto tako, st. 3 istog Zakona stoji: "Ako je kaznenim djelom iz stavka 1. ovoga članka prouzročena smrt više osoba, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina ili kaznom dugotrajnog zatvora".

Sukladno svojim međunarodno preuzetim obvezama, Republika Hrvatska aktivno provodi i poštuje načela neširenja i nestjecanja nuklearnog materijala ili opreme što se koristi u proizvodnji nuklearnog oružja ili drugih nuklearnih eksplozivnih naprava. S tim u svezi Hrvatska smatra da bi u interesu još snažnijeg prihvaćanja tih odredbi Konferencija o razoružanju u Ženevi trebala što je prije moguće osnovati ad hoc odbor ovlašten da povede pregovore o nediskriminatornom, multilateralnom i učinkovito provjerivom ugovoru o zabrani proizvodnje fisijskog materijala za nuklearna oružja i druge nuklearne eksplozivne naprave.

Uz to, Hrvatska želi izraziti potporu odredbi Članka VI. Ugovora koji sadrži jasnu obvezu država potpisnica da u dobroj vjeri i skoro povedu pregovore o učinkovitim mjerama za prestanak utrke u nuklearnom naoružavanju i nuklearno

247 Kazneni zakon RH, Narodne novine br.110/97, 50/00, 129/00, 51/01

razoružanje, te o ugovoru o općem i potpunom razoružanju pod strogom i djelotvornom međunarodnom kontrolom. Stoga Hrvatska podupire nastojanja u okviru Konferencije o razoružanju za što skorije osnivanje ad hoc odbora ovlaštenog za razmjenu informacija i razmatranje praktičnih koraka u pravcu zaključenja nediskriminatornog, multilateralnog i učinkovito provjerivog instrumenta za prestanak utrke u nuklearnom naoružavanju i za nuklearno razoružanje.

Hrvatska je 1994. potpisala Sporazum s Međunarodnom agencijom za atomsku energiju (IAEA) o primjeni garancija u vezi s Ugovorom o neširenju nuklearnog oružja (NN br. 13/94). Time je RH prihvatila sustav IAEA garancija s ciljem sprječavanja zlorabe miroljubivog korištenja nuklearne energije odnosno stjecanja nuklearnog oružja ili drugog materijala potrebnog za nuklearne eksplozije. Nadzor i kontrolne mjere primjenjuju se prema svim nuklearnim materijalima (izvorni ili posebni fisijski materijal), bilo da se proizvode, prerađuju ili koriste u nekom nuklearnom postrojenju ili se nalaze izvan takva postrojenja. Iako RH trenutno ne posjeduje nikakva nuklearna postrojenja, važno je istaći da se primjenjuju sve potrebne mjere sigurnosti (nadzor i kontrolne mjere) u svim mirnodopskim djelatnostima u kojima su prisutni nuklearni materijali na teritoriju RH ili na teritoriju pod njenom jurisdikcijom ili kontrolom.

S Međunarodnom agencijom za atomsku energiju RH je potpisala Dodatni protokol uz Sporazum između Republike Hrvatske i Međunarodne agencije za atomsku energiju o primjeni garancija u vezi s Ugovorom o neširenju nuklearnog oružja (NN 7/2000). Time je RH prihvatila obvezu uvođenja nadzora i kontrolnih mjera u proizvodnji te uvozu i izvozu posebne opreme i materijala osobito projektiranih ili izrađenih za proizvodnju, preradu ili korištenje nuklearnih materijala.

Sukladno članku 2 i 3 Dodatnog protokola, RH podnosi IAEA-i redovna izvješća o trenutnom stanju u Hrvatskoj glede korištenja nuklearnog materijala, razvojnih i istraživačkih djelatnosti te proizvodnje, uvoza i izvoza posebne opreme i nuklearnih materijala. Na lokacijama gdje se koriste nuklearni materijali ili gdje se može proizvoditi posebna oprema obavljaju se redovne inspekcije. Na državnoj razini, svaka uporaba nuklearnih materijala službeno se evidentira, a evidencija se vodi u Upravi za energetiku i rudarstvo Ministarstva gospodarstva. Uvoz i izvoz nuklearnih materijala, posebne opreme i nenuklearnih

materijala nadziru se/reguliraju putem izdavanja dozvola Uprave za trgovinsku politiku i međunarodne gospodarske odnose pri Ministarstvu gospodarstva, ali tek nakon prethodnog odobrenja Uprave za energetiku i rudarstvo.

Hrvatska je također država potpisnica Konvencije o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala (Narodne novine, 5/2001). Postavši strankom te Konvencije, RH je preuzela obvezu učinkovite zaštite nuklearnih materijala koji se koriste, skladište ili transportiraju u miroljubive svrhe. RH neće odobriti uvoz, izvoz ili tranzit (prijevoz) nuklearnih materijala bez jamstava da su ti materijali zaštićeni na razini utvrđenoj u Prilogu I. Konvencije. U slučaju krađe, razbojstva ili nekog drugog protuzakonitog djela vezanog za nuklearni materijal ili slične prijetnje, RH se sukladno svojem domaćem zakonodavstvu obvezuje na suradnju i pružanje pomoći u nastojanjima da se ti materijali povrate i zaštite.

Međunarodne obveze koje je RH preuzela glede zaštitnih mjera te nadzora odnosno kontrole nuklearnog materijala regulirane su u domaćem zakonodavstvu kako slijedi:

- Zakon o mjerama za zaštitu od ionizirajućeg zračenja i za sigurnost nuklearnih objekata i postrojenja (NN 18/81);
- Zakon o zaštiti od ionizirajućeg zračenja i o posebnim mjerama sigurnosti pri upotrebi nuklearne energije (NN 53/91);
- Zakon o odgovornosti za nuklearnu štetu (NN 143/98)
- Zakon o trgovini (NN 11/96, 75/99, 76/99, 62/01, 109/01);
- Zakon o prijevozu opasnih tvari (NN 97/93);
- Zakon o carinskoj tarifi (NN 61/00);
- Uredba o određivanju robe koja se izvozi i uvozi na temelju dozvola (NN 118/01, 108/02, 134/02).

Nadalje, Hrvatska je također stranka sljedećih Konvencija ili Protokola kojima se regulira miroljubivo korištenje nuklearne energije:

- Bečka konvencija o građanskoj odgovornosti za nuklearnu štetu (IAEA: INFCIRC/500/ADD.1);
- Konvencija o ranoj dojavi nuklearnih nesreća (IAEA: INFCIRC/335);

- Konvencija o pomoći u slučaju nuklearne nesreće ili radiološke opasnosti (IAEA: INFCIRC/336);
- Zajednički protokol o primjeni Bečke konvencije i Pariške konvencije (IAEA: INFCIRC/402);
- Zajednička konvencija o sigurnosti upravljanja potrošenim gorivom i o sigurnosti upravljanja radioaktivnim otpadom (IAEA: INFCIRC/546).

RH je stranka Ugovora o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih pokusa (kojeg je potpisala 24. rujna 1996. i ratificirala 2. ožujka 2001) te aktivno sudjeluje u radu Pripremnog povjerenstva Organizacije za sveobuhvatnoj zabranu nuklearnih pokusa, uključujući Radnu skupinu B koja se bavi pitanjima verifikacije. U lipnju 2002. RH je osnovala Nacionalno povjerenstvo za provedbu Ugovora o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih pokusa sastavljeno od predstavnika Ministarstva vanjskih poslova, Ministarstva znanosti i tehnologije, Ministarstva obrane, Ministarstva gospodarstva, Geofizičkog zavoda Prirodoslovno-matematskog fakulteta u Zagrebu, Pomorskog instituta, Hrvatskog zavoda za izgradnju i Instituta Ruđer Bošković. RH je odredila Odjel za međunarodnu sigurnost MVP-a kao središnje nacionalno tijelo sa zadaćom održavanja veze s Pripremnim povjerenstvom i s drugim državama potpisnicama. RH je sudjelovala u radionicama Pripremnog povjerenstva u Beču (studen 1998.) i u Istanbulu (svibanj 2001).

U svezi s osnivanjem zona bez nuklearnog oružja, RH je već i pojedinačno i skupno izrazila povoljan stav prema stvaranju zona bez nuklearnog oružja u različitim dijelovima svijeta, smatrajući ih značajnim dopunskim instrumentom Ugovora o neširenju nuklearnog oružja. Uviđajući ulogu koju zone bez nuklearnog oružja mogu odigrati u promicanju regionalnog i globalnog mira i sigurnosti, RH pozdravlja ugovore koji su dosad zaključeni na tom području – Ugovor iz Tlatelolca o zoni bez nuklearnog oružja u Latinskoj Americi i Karibima te Ugovor iz Pelindabe o zoni bez nuklearnog oružja u Africi.

Istodobno, RH i dalje smatra da osnivanje zona bez nuklearnog oružja ne smije utjecati na postojeće – ili nastajuće – sigurnosne sustave na štetu regionalne i međunarodne sigurnosti, ili pak na drugi štetan način štetno utjecati na neotuđivo pravo na individualnu ili kolektivnu samoobranu prema Povelji Ujedinjenih naroda. RH je stoga čvrsto uvjeren da se međunarodno priznate zone bez

nuklearnog oružja mogu osnivati samo temeljem ravnopravnog dogovora među državama određene regije.

6.2.3. NADZOR IZVOZA I UVOZA ORUŽJA I ROBE DVOJNE NAMJENE

Nadzor izvoza i uvoza oružja te robe dvojne namjene važan je i neizostavan segment u cjelovitom pristupu sigurnosnoj problematici o čijoj učinkovitosti u značajnoj mjeri ovisi i uspješnost sprečavanja proliferacije i širenja svih oblika oružja te robe dvojne namjene. Isto tako, spomenutim nadzorom izvoza i uvoza sprečava se mogućnost da terorističke organizacije ili pripadnici organiziranog kriminala dođu u posjed oružja ili robe dvojne namjene koje bi mogli iskoristiti za ostvarivanje svojih ciljeva, te se ograničavaju izvori njihovog financiranja.

Izvoz i uvoz oružja i robe dvojne namjene reguliran je Uredbom Vlade RH o robi za koju je potrebna uvozna odnosno izvozna dozvola i Zakonom o proizvodnji, održavanju i trgovanju oružjem i vojnom opremom. Ministarstvo gospodarstva rada i poduzetništva odgovorno je za izdavanje uvoznih/izvoznih dozvola za oružje i vojnu opremu za komercijalne svrhe te robe dvojne namjene. Dozvole za izvoz naoružanja i vojne opreme u komercijalne svrhe izdaju se temeljem stava Međuresornog povjerenstva koje se sastoji od predstavnika Ministarstva vanjskih poslova, gospodarstva, unutarnjih poslova i obrane. U posljednjih godinu dana Povjerenstvo je znatno unaprijedilo svoj rad u smislu stvaranja kvalitetnijih baza podataka, učinkovitije provjere vjerodostojnosti dokumentacije, i pojačane međunarodne suradnje (radionice, provjera vjerodostojnosti dokumentacije).

Kao daljnji korak jačanju nadzora izvoza i uvoza izrađen je i 7. srpnja 2004. usvojen Zakon o nadzoru izvoza robe s dvojnomo namjenom (dual use). Zakon određuje uvjete pod kojima robe dvojne namjene mogu biti izvezene, odgovornosti nadležnih državnih institucija, te prava i obveze izvoznika roba dvojne namjene. Ustavna osnova za donošenje ovoga Zakona sadržana je u odredbi članka 2. stavka 4. Ustava Republike Hrvatske. Područje izvozne kontrole robe s dvojnomo namjenom do sada u Republici Hrvatskoj nije bilo regulirano, stoga se nametnula potreba donošenja propisa kojim bi se uspostavio sustav pravila koji bi osigurao izvozni nadzor robe s dvojnomo namjenom. Propisivanjem izvoza robe s dvojnomo namjenom, stvara se mogućnost za djelotvoran opći sustav nadzora izvoza robe s

dvojnomo namjenom koji je neophodan za poštivanje međunarodnih obveza i odgovornosti Republike Hrvatske, posebice preko doprinosa u sprječavanju širenja oružja za masovno uništenje. Roba s dvojnomo namjenom jest roba, uključujući računalne programe i tehnologiju, koja se može koristiti kako u civilne, tako i u vojne svrhe, pa bi kao takva morala biti predmetom djelotvornog nadzora pri izvozu iz Republike Hrvatske. Propis o robi koja se u smislu ovoga Zakona smatra robom s dvojnomo namjenom donijet će Vlada Republike Hrvatske u roku šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Zakona. Propis će biti u skladu s odredbama Uredbe Vijeća br. 149/2003 od 27. siječnja 2003. objavljene u Službenom listu Europske unije od 5. veljače 2003.

Donošenjem Zakona o izvozu robe s dvojnomo namjenom ispunjen je jedan od uvjeta uključivanja Republike Hrvatske u Europsku uniju. Također, Republika Hrvatska, kao dio svoje Strategije nacionalne sigurnosti usvojene u ožujku 2002. godine, izrazila je spremnost i interes za pristupanje međunarodnim aranžmanima i režimima na području nadzora izvoza roba i tehnologije kao što su: Wassenaarski aranžman o kontroli izvoza konvencionalnog oružja te robe i tehnologije dvojne namjene (WA), Režim kontrole raketne tehnologije (MTCR), Skupine nabavljača nuklearnog materijala i tehnologija (NSG), te Australске skupine (AG) (biološko i kemijsko oružje). Navedeni aranžmani i režimi obuhvaćaju opremu i znanje za razvoj svakoga pojedinačnog područja zasebno. Jedan od preduvjeta za pristupanje istima je i donošenje ovoga Zakona.

Zakon propisuje da se roba s dvojnomo namjenom može izvoziti samo na temelju izvozne dozvole koju izdaje ministarstvo nadležno za gospodarstvo. Zahtjev za izdavanje izvozne dozvole potrebno je podnijeti ministarstvu nadležnom za gospodarstvo, koje će donijeti odluku na temelju prijedloga povjerenstva kojeg imenuje ministar nadležan za gospodarstvo, a čine ga predstavnici ministarstava nadležnih za vanjske poslove, unutarnje poslove, obranu, carinu i gospodarstvo. Ovisno o krajnjem korisniku, prirodni ili vrsti robe, u radu povjerenstva mogu sudjelovati i predstavnici drugih tijela.

Potrebno je dodati da transfer naoružanja i vojne opreme koje je u tranzitu kroz državni teritorij nadzire Ministarstvo unutarnjih poslova. Uvoznik oružja koje je u tranzitu mora Ministarstvu unutarnjih poslova pribaviti ovjerenu kopiju uvozne dozvole izdane od nadležnog državnog tijela države u koju se oružje uvozi. Ministarstvo unutarnjih poslova

potom u konzultaciji s Ministarstvom obrane izdaje tranzitnu dozvolu koji se može obavljati isključivo preko međunarodnih graničnih prijelaza.

6.3. BUDUĆI KORACI RH

Republika Hrvatska je u svojim stratejskim dokumentima Strategiji nacionalne sigurnosti i Strategiji obrane RH jasno odredila da je pristupanje Europskoj uniji jedan od najvažnijih nacionalnih ciljeva jer Hrvatska u potpunosti dijeli i podupire vrijednosti i ciljeve na kojima počiva EU. Kako je Europska Unija svojom novom sigurnosnom strategijom prepoznala prijetnje i rizike svojoj sigurnosti, a suvremenim uvjetima sigurnost je nedjeljiva a države i narodi međusobno sigurnosno ovisni i upućeni jedni na druge, sigurnost Republike Hrvatske također je direktno ugrožena istim prijetnjama. Zajednički kooperativni pristup ne samo članica EU, već i država koje teže tom članstvu, njihovo međusobno uvažavanje, usklađivanje i međusobno ojačavanje različitih organizacijskih mehanizama i sudionika, orijentaciju na preventivno djelovanje na sigurnosnom području, te određivanje dugoročnih strategija djelovanja uvjet je ostvarivanja sigurnosti u uvjetima globalnih ugroza. Republika Hrvatska ne smije biti samo pasivni korisnik prednosti sigurnog okrilja Europske Unije već je obavezna aktivno pridonositi izgradnji takvih uvjeta, u skladu s objektivnim mogućnostima i raspoloživim resursima, te u onim organizacijskim oblicima angažiranja i aktivnostima kojima može pružiti kvalitetni doprinos.

Iako proliferacija oružja za masovno uništavanje zbog opravdanih razloga nije bila na vrhu sigurnosne agende RH istoj se u budućnost mora pokloniti puno veća pažnja. Dosadašnji rizici su prvenstveno posljedice rata koje su u središte zanimanja RH dovele proliferaciju malog i lakog oružja (SALW) kao i problem rješavanja iz rata zaostalih mina, kao i mogući vojni sukob odlaze u drugi plan. Iako oni nisu u potpunosti riješeni, zbog dinamike promjena u sigurnosnom okružju i približavanja RH ostvarenju svojih stratejskih ciljeva spektar mogućih rizika za RH postaje sve sličniji onom kakav je u pristupajućim organizacijama, tj. onom u EU.

Kao jednom od najsvrsishodnijih i na konkretne aktivnosti orijentiranih foruma Hrvatska je dala snažnu potporu djelovanju Proliferation Security Initiative (PSI) i njezinim Načelima za sprečavanje proliferacije. Ova orijentacija je

dobra i iz razloga održavanja ravnoteže između pristupa SAD i EU problemu proliferacije.

S namjerom daljnjeg jačanja nacionalnih institucionalnih sposobnosti i što konkretnijeg uključivanja u međunarodne napore na području sprečavanja proliferacije i širenja WMD započeta je međuresorna koordinaciju i stvaranje struktura koje će se na međuresornoj razini baviti problematikom WMD-a i suradnjom u okviru PSI. U što skorije vrijeme moraju se odabrati stručnjaci iz svih ministarstava i državnih agencija koji mogu djelatno pridonijeti staranju hrvatskog koncepta za borbu s proliferacijom OMU, moraju se precizirati područja nadležnosti i mogući doprinos svakog pojedinog državnog tijela, provesti inicirane konzultacije s međunarodnim partnerima (SAD, Poljska) o oblicima i načinu uključivanja u aktivnosti u okviru PSI, poradi mogućih bilateralnih projekta, uvida u kalendar predstojećih aktivnosti (vojne vježbe, ekspertni sastanci), razmijeniti iskustava o ustroju i funkcioniranju međuresornih radnih tijela, usklađenosti djelovanja u okviru PSI s pravnom stečevinom EU, razmotriti konkretni prijedlozi uključivanja u aktivnosti pod okriljem PSI, te utvrditi mogućnosti punopravnog sudjelovanja u djelovanju Inicijative. Kao jedna od mogućnosti koja se intenzivno razmatra je i suradnja na području sprečavanja proliferacije i širenja WMD u okviru Američko-jadranske povelje. Na području borbe protiv proliferacije OMU osim već poduzetih i planiranih aktivnosti treba poduzeti slijedeće:

- odrediti stručnjake za s područja proliferacije OMU i NKB terorizma koji bi se sustavno bavili prikupljanjem informacija, analizama, izradom planova aktivnosti, a ujedno bi bile osobe za međunarodnu suradnju s tijelima i organizacijama koje se bave ovom problematikom, kao međuresorno tijelo koje treba što prije započeti s radom u strukturi Nacionalnog središta za upravljanje katastrofama i dio Komunikacijskog središta (predviđeni Strategijom obrane RH),
- Daljnja implementacija međunarodno preuzetih obveza
- Rad na implementiranju novog Zakona o izvozu roba dvojne namjene i izradi određenih podzakonskih propisa i nastavak jačanja institucionalnih sposobnosti za učinkovit nadzor izvoza i uvoza te daljnje intenziviranje međunarodne suradnje na tom području.

- što brži ulazak u Wassenaarski aranžman (WA) i Australsku grupu (AG), a nastaviti napore radi ulaska u ostale međunarodne mehanizme poput (NSG, Zangger Committee i MTCR)
- dovršiti rad na potpisivanju Sporazuma s OPCW o stavljanju na raspolaganje voda ABKO.
- izraditi planske dokumente zaštite i obrane od mogućeg terorizma s OMU ili terorističkih akata sa sličnim posljedicama, organizirati i opremiti ključne subjekte odgovora, zaštititi kritičnu infrastrukturu te razviti sustav obavješćivanja stanovništva u ovakvim slučajevima
- opremanje sredstvima i opremom ABKO za zaštitu
 - o postrojbi OS RH
 - o policije, CZ i vatrogasnih postrojbi
- opremanje sustavima za detekciju
- izobrazba i obuka postojećeg te školovanje novog kadra
- podizanje nacionalne svijesti o OMU i opasnostima od OMU
- izmjene strategijskih dokumenata na način da se proliferacija OMU i njezini učinci prepoznaju kao moguće prijetnje, kao što je to u Europskoj sigurnosnoj strategiji.

ZAKLJUČAK

Proliferacija oružja za masovno uništavanje i sustava za njihov prijenos predstavlja najveću prijetnju sigurnosti Europske unije. Ova prijetnja iako u porastu još uvijek ne predstavlja trenutnu prijetnju EU. Međutim, međunarodni terorizam predstavlja prijetnju EU, jer postoje jasne naznake da terorističke organizacije pokušavaju doći u posjed OMU, proliferacija OMU se na taj način može promatrati kao direktna prijetnja EU. Ove dvije prijetnje, čija povezanost ne leži toliko u smišljenoj kolaboraciji između rogue states, koje zbog vlastitih interesa što duže žele ostati na distanci od megaterorizma, i terorista, već više u mogućnosti da teroristi proizvedu vlastito (vjerojatne relativno nesofisticirana) kemijsko, biološko ili radiološko oružje ili dođu do potrebnih materijala i znanja.

Većina analitičara koja se bavi proliferacijom OMU nagovještavala upravo takvu mogućnost uporabe OMU. "Prag" je prijeđen 1995.– japanska sekta Aum Shinrikyo upotrijebila je oružje za masovno uništenje u napadu na tokijsku podzemnu željeznicu. To je bio prvi veći napad kemijskim oružjem koje je upotrijebio jedan non-state actor i tim događajem je otvorena Pandorina kutija. Trend enormnog povećanja žrtava u terorističkim napadima posljednjih godina daje naslutiti da teroristi traže nove strategije, metode, oružja i sredstva kako bi učinci njihovih napada bili što veći. Mnogo dokaza upućuje na to da je uporaba nuklearnog, radiološkog, a ponajprije biološkog i kemijskog oružja vrlo vjerojatna i da treba biti pripravan na takve scenarije. Činjenica da će ta oružja biti "nesavršena" ne ulijeva preveliki optimizam, naprotiv.

Na temelju svega iznesenog, različitih analiza i procjena rizika može se reći da je proliferacija OMU, unatoč svim međunarodnim nastojanjima, mehanizmima, režimima kontrole i poduzetim mjerama nezaustavljiv proces koji će se nastaviti, a vjerojatnost upotrebe oružja za masovno uništavanje, osobito u terorističke svrhe, sve veća. Prva činjenica koja bitno utječe na porast vjerojatnosti je ta što je upotreba ove vrste oružja sve manje pitanje mogućnosti, a sve više pitanje volje terorista, a ona je neupitna. Stalno potenciranje ideje upotrebe oružja za masovno uništenje daje joj legitimitet i dojam izvodljivosti, pa tako povećava vjerojatnost njezine primjene. Zbog toga, zanemarivanje trenutno male mogućnosti upotrebe ove vrste oružja može za posljedice imati katastrofalne, dosada nepojmljive žrtve, materijalne štete te političke i gospodarske poremećaje s teško predvidljivim završetkom.

Europska sigurnosna strategija je kroz svoja Temeljna načela i Akcijski plan odredila adekvatnu koncepcije i strategije za borbu protiv proliferacije OMU i mjere zaštite i obrane od terorizma s OMU, kao njene direktne posljedice. Pitanje koje se nameće sastoji se od dvojbe moraju li koncepcija i strategija prvenstveno biti preventivne, čemu je više usmjerena Proliferacijska sigurnosna inicijativa (PSI) SAD, ili moraju više počivati na multilateralnim neproliferacijskim instrumentima i pružanju adekvatnog odgovora u slučaju izvršenja napada. Obje varijante imaju svoje prednosti i mane. Ako se ne ulože ogromna financijska sredstva u preventivu, a do napada ipak dođe, zbog zanemarivanja odgovora posljedice bi mogle biti nesagledive. S druge pak strane, ako se enormna sredstva usmjere na odgovor u slučaju napada, a do njega ne dođe,

bit će to vjerojatno uzalud potrošen novac. Stoga je izbalansirani pristup protuproliferaciji i neproliferaciji, uz obavezne pripreme odgovora u slučaju uporabe OMU, najbliže dobrom rješenju.

Na razini Europske Unije, ali i na globalnoj razini, jer jedini moguć je globalni odgovor, potrebno je poduzeti niz kompleksnih mjera. Neke od ovih mjera su u okvirima Europske Unije već poduzete ali se njihov obim, načini provedbe, učinkovitost i primjenjivost, kontinuirano trebaju podizati na višu razinu:

- stvaranje "klime povjerenja" u međunarodnim odnosima u kojoj države neće posezati za OMU kao jednim garantom vlastite opstojnosti
- jačanje uloga Vijeća sigurnosti UN u rješavanju problema proliferacije OMU
- stalno jačanje postojećih konvencija o neproliferaciji oružja za masovno uništavanje jačanjem verifikacijskih i kontrolnih mehanizama i mehanizama sankcioniranja
- jačanje nadzora nad trgovinom materijalima od kojih se izrađuju nuklearna, radiološka, kemijska, biološka i toksinska oružja usklađivanjem nacionalnih zakonodavstava s međunarodnim konvencijama
- bolji nadzor i kontrola "mozgova", odnosno znanstvenika i stručnjaka (pogotovo iz istočnih zemalja) koji su radili na programima razvoja pojedinih tipova OMU
- podizanje razine fizičke zaštite postojećih arsenala OMU, kao i materijala koji se mogu iskoristiti u svrhu izrade ovih oružja
- prikupljanje i razmjena podataka obavještajnih službi moraju biti usmjereni prema zemljama od posebne proliferacijske brige kao i o terorističkim skupinama koje su očitovale svoje namjere za dolazak u posjed OMU i njihovo korištenje
- stvaranje fleksibilnih međunarodnih organizacija koje će nadvladati probleme spore razmjene podataka i sukoba nadležnosti koji trenutno postoje.

Možda je ipak najbolje kao konačni zaključku reći da ne postoji niti jedan politički instrument, nijedan "magic bullet" koji može riješiti problem, već je potrebna integrirana multifunkcionalna strategija i suradnja na globalnoj razini. S

problemima proliferacije OMU i NKB terorizma se može uhvatiti u koštac, ali oni se ne mogu popuno riješiti. Da bi se dobili najbolji rezultati i problem maksimalno reducirao potreban je transatlantski pristup. Područja suradnje između SAD i EU trebaju uključivati: razmjenu obavještajnih informacija, provedbu zakona, usuglašavanje normi, preventivne aktivnosti (kontrola izvoza, restrikcija pristupa opasnim materijalima), obrambene pripreme, analize naučenih lekcija, istraživanje i razvoj. Parafrazirajući skup mjera koje je izložio g. Paul Schulte, direktor za proliferaciju i kontrolu naoružanja u ministarstvu obrane V. Britanije, tijekom Rose-Roth seminara u Bratislavi 2002. godine., koje članice NATO trebaju primijeniti protiv biološkog terorizma, na područje borbe protiv proliferacije i terorizma s drugim tipovima OMU, nazivajući ih "7 Ds": dissuasion, disarmament, denial, disruption, deterrence, detection i defence, predlažem ih iskoristiti za sumiranje i konačan zaključak svih u ovom radu navedenih različitih pristupa i strategija:

- Dissuasion (odgovaranje) – u principu se odnosi na nevojna nastojanja za rješavanje, ublažavanje i "detoksificiranje" konflikata, što treba pridonijeti reduciranju želje bilo koje države (ili nedržavnih aktera) za posjedovanjem OMU. Ipak odgovaranje je sporo i teško i teško može biti primjenjivo na fanatike, zato mjere kao što su ekonomska pomoć, potpora i konstruktivna diplomacija mogu biti vrlo razborite i čak moralno nužne u otklanjanju korijena terorizma.
- Disarmament (razoružanje) – potenciranje shvaćanja da je posjedovanje ili uporaba OMU moralni i zakonski tabu. Ovo ne može direktno reducirati proliferaciju, a što je manje država koje posjeduju OMU to je i manja šansa da ona budu upotrijebljena ili dođu u ruke terorista, bilo krađom, gubitkom ili državnim sponzorstvom. Sustav fizičke zaštite nuklearnih materijala uspostavljen kroz NPT treba biti ojačan. Rusija i SAD trebaju dogovoriti smanjenje taktičkih nuklearnih oružja. Članstvo u BTWC treba biti prošireno, a izvršenje preuzetih obveza pooštreno, uvođenjem mehanizama prisile, čak i ako bi to dovelo do kompliciranja donošenja odluka konsenzusom. Trenutna paraliza BTWC može biti kompenzirana drugim inicijativama, kao npr. međunarodnom konvencijom o bio-sigurnosti s ciljem prevencije

neautoriziranog pristupa patogenima i reguliranju trgovine bakterijama. Također OPCW treba biti ojačana managementom, fleksibilnijim budžetiranjem i davanjem većeg naglaska verifikaciji, uključujući korištenje nenajavljenih inspekcija.

- Denial (osujetiti) – najbolji put za osujetiti teroristima ili državnim sponzorima njihove materijale su režimi kontrole izvoza (Australaska skupina, Zenggerova komisija, Kontrola izvoza EU i drugi). Kako se tehnologije razvijaju tako se moraju jačati i postojeći mehanizmi. Transfer informacija koje mogu biti korištene za nuklearno, kemijsko ili biološko oružje mora biti kontroliran; posebno, informacije o genetici patogenih organizama mora biti ograničen. Područje istraživanja u kemijskoj i biotehnoškoj industriji mora biti ikorporirano u međunarodne kontrolne režime. Kao dodatak međunarodnoj kontroli izvoza fokusirane akcije na nacionalnoj razini moraju biti poduzimane kako bi se povećala efikasnost nacionalne regulative. Fizička zaštita visokotoksičnih supstanci treba biti povećana za laboratorije i vojne ustanove gdje je njihovo postojanje i uporaba legalno odobrena. Sve međunarodne (multilateralne i bilateralne) inicijative za uništavanje, onesposobljavanje ili osiguranje nuklearnog oružja i nuklearnog materijala, osobito u državama bivšeg Sovjetskog Saveza, moraju biti ojačane. Nastavak i jačanje međunarodne politike suradnje nužni su za pravilno suočavanje s prijetnjom od ilegalne nuklearne trgovine. Inovativne tehnologije mogu pomoći zaštititi, kontrolirati i izračunati nuklearnih oružja i nuklearnih tehnologija i njihovih izvora. Konvencija o fizičkoj zaštiti nuklearnih materijala treba biti poboljšana i proširena na civilni nuklearni materijal u domaćoj uporabi, skladištenju, transportu i nuklearnim postrojenjima.
- Disruption (prekid) – mora se biti spreman djelovati i silom protiv pripremanja bilo kakvog masovnog terorističkog akta (što uključuje i proliferaciju OBU).Ponekad će biti potrebna i snažna međunarodna preemtivna politika, a u nekim slučajevima i vojna akcija. Pri tome se ne smije smetnuti s uma da takva akcija može

ugroziti odgovaranje. Bliska međunarodna suradnja je uvjet za provedbu takve vojne akcije. Mora se također prekinuti nezakonit tok materijala i novca za terorističke skupine. Tehnologija u tome može pružiti potporu u smislu detekcije naprava, a ofenzivni alati na području informacijskih tehnologija. Za obeshrabriti teroriste da koriste Internet obavještajne agencije trebaju redovito nadzirati Web stranice i razmjenu informacija. Ukoliko je potrebno trebaju biti primijenjene aktivne mjere kao što je napad za onesposobljavanje ili uništenje opreme i softwarea.

- Deterrence (odvracanje) – odvracanje suicidalnih terorista je vrlo teško izvodivo, ali se može primijeniti na vodstvo ili vođe sponzorskih država. Naglašavanje izvjesnosti negativnih konzekvenci za osobe na svim razinama upletene u proliferaciju ili terorizam s OMU mogu osnažiti odvracanje. Na primjer, odgovorni na bilo kojoj razini za korištenje OMU trebaju biti od strane svih država tretirani kao ratni zločinci. Ovo se može postići međunarodnom konvencijom ili odlukom Vijeća sigurnosti UN koja kriminalizira posjedovanje OMU.
- Detection (otkrivanje) – otkrivanje i zaustavljanje osoba i penetriranje u terorističke organizacije prije nego napadnu, a po potrebi, otkrivanje i praćenje izvora materijala ili čak kretanje pojedinih osoba. Međunarodna razmjena informacija i poboljšanje sposobnosti analize informacija može pomoći ranijem otkrivanju modela kretanja, udruživanja i ponašanja osoba involviranih u proliferaciju i terorizam. Na svim područjima inovativnih tehnologija mogu se pronaći rješenja koja se mogu primijeniti, ali ne smije se precijeniti korisnost tehnologija na području obavještajne djelatnosti. Kao pomoć obavještajnim agencijama treba se razmotriti kreiranje baze podataka, koji bi se kontinuirano završavali novim informacijama o npr. terorističkim skupinama i incidentima (osobito onim s OMU) ili također povećanje sposobnosti Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) u globalnom nadzoru trendova infektivnih bolesti i njihovom neobičnom izbijanju.

- Defence (obrana) – obrana od CBRNE napada je i u SAD i u EU osjetno poboljšana nakon napada 11/9, ali ona zahtijeva široki spektar aktivnosti koje pored ostalog uključuju više istraživanja, više zaštitne opreme te razvoj i nabavku mobilnih senzora (raspoređenih na lokacijama gdje obavještajne službe "targetiraju" proliferaciju ili mogućnost terorističkog napada) kako bi se na vrijeme otkrili indikatori. Brzo otkrivanje upotrijebljenog tipa agensa je od vitalne važnosti za uspješne mjere obrane. Izrada planova odgovora na sve tipove ugroza, opremanje i uvježbavanje timova za odgovor imaju najviši prioritet. Izrada Strategija informiranja javnosti o tomu kako postupiti u pojedinim situacijama kao i integriranje nacionalnih odgovora i međusobna solidarnost su od osobite važnosti. Stoga takvim aranžmanima treba dati veliku vrijednost.

Potpuno je jasno da postoji mnogo područja na kojima ima mnogo prostora za poboljšanja ili primjenu novih rješenja. U suprotstavljanju ovim prijetnjama posao nikada nije završen.

Pred Republikom Hrvatskom je na ovom planu još dosta posla koji treba uraditi – ne zbog Europske Unije i članstva u njoj, već zbog svojih građana. Prvi korak koji treba napraviti je potpisati ugovore sa svim susjednim državama, a zatim i s EU o međusobnoj pomoći u slučaju velikih prirodnih katastrofa ili odgovora na posljedice mogućeg terorističkog napada s OMU.

LITERATURA

Orehovec, Z. et.al.: Nekonvencionalni oblici ratovanja, MORH, Zagreb, srpanj 2001

Steele, R.D.: The new art of intelligence: Achieving asymmetric advantage in the face of nontraditional threats, Strategic Studies Institute, Carlisle, February 2002

Žunec, O. et.al.: Hrvatska u 21. stoljeću : Nacionalna sigurnost, Ured za strategiju razvitka RH, Zagreb, rujan 2001.

Meier/Roßmanith/Schäfer: Wörterbuch zur Sicherheitspolitik, Verlag E.S. Mittler, 5. Auflage, Hamburg, 2003..

Cordesman A. H: *Terrorism, Asymmetric Warfare, and Weapons of Mass Destruction. Defending the U.S. Homeland.* Center for Strategic and International Studies. Washington D.C, 2002

Klaić, B. : *Veliki riječnik stranih riječi*, ZORA, Zagreb, 1974.

Sokolski, H.: *Fighting Proliferation: New Concerns for the Nineties*, The Nonproliferation Policy Education Center, Washington D.C., 1996

Steve Telliu and Thomas Schmalberger: *Coming to Terms with Security: A Lexicon for Arms Control, Disarmament and Confidence Building*, United Nations Institute for Disarmament Research (UNDIR). UNDIR/2001/16. United Nations, 2001

Bokan, S. et.al.: *Oružja za masovno uništavanje: Nuklearno-Kemijsko-Biološko i Toksinsko oružje*, Pučko otvoreno učilište, Zagreb, 2004.

Falkenrath, R. A.: et. al.: *America's Achilles Heel: Nuclear, Biological and Chemical Terrorism and Covert Attack*, Cambridge, MA:MIT Press 1998.

Hoffman, B.: *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 1998.

Stern, J.: *The Ultimate Terrorists*, MA: Harvard University Press, Cambridge 1999.

Cordesman, A.H.: *Defending America: Asymmetric and Terrorist Attacks with Radiological and Nuclear Weapons*, Center for Strategic and International Studies, September 2001.

ABC-Abweherschule: *A-Abwehr.Lehrskriptum.ABC-01*, Wien, 1988.

Cordesman, A. H.: *Terrorism, Asymmetric Warfare, and Weapons of Mass Destruction. Defending the U.S. Homeland.*, Center for Strategic and International Studies, Washington D.C., 2002.

Cordesman, A.H.: *Defending America: Asymmetric and Terrorist Attacks with Radiological and Nuclear Weapons*, Center for Strategic and International Studies, September 2001.

Ferguson, D.C. et. al.: *The Four Faces of Nuclear Terrorism*, Monterey Institute-Center for Nonproliferation Studies, Nuclear Threat Initiative, Monterey, 2004.

Zapf, W. et.al.: *Individualizirung und Sicherheit. Untersuchung zur Lebensqualität in der Bundesrepublik Deutschland*, Verlag C.H.Beck, München, 1987.

Javorović, B. : *Defendologija*, IPROZ, Zagreb, 2002.

Ford, J. L.: *Radiological Dispersal Devices: Assessing the Transnational Threat*, Insitute for National Strategic Studies, National Defense University, March 1998

Hoffman, B.: *Inside Terrorism*, Victor Gollancz, 1998.

Laquerer, W.: *The New Terrorism. Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Phoenix Press, London, 2002

Nolan, J. E.: *Global Engagement: Cooperation and Security in the 21st*, The Brookings Institution, Washington D.C., 1994.

Jones, R.W et. al.: *Tracking Nuclear Proliferation: A Guide in Maps and Charts*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 1998

Müller, H.: *Terrorism, proliferation: European Threat Assessment*, Institute for Security Studies Paris, March 2003

Čaldarović, O.: *Socijalna teorija i hazardni život. Rizici i suvremeno društvo*, Školska knjiga, Zagreb, 1995,

Hutchinson, R. : *Weapons of Mass Destruction: The No-Nonsense Guide to Nuclear, Chemical and Biological Weapons Today*, BCSIA, New York 2003.

Zelenika, R.: *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog rada, treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci i Ekonomski fakultet Univerze u Ljubljani, Rijeka, 1998.

Krause, J.: *The Proliferation of Weapons of Mass Destruction: The Risks for Europe, Europe and Challenge of Proliferation* Institute for Security Studies of WEU, Paris, May 1996.

Cirincione, J., et.al.: *Deadly Arsenals*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 2002.

Mey, H. H.: Die Politik von neuen Herausforderungen: Proliferation- Die Verbreitung von Massenvernichtungsmitteln, IAP-Dienst Sicherheitspolitik, Schwerpunktheft, Heft 5-6/93

Mey, H.H. et. al.: Counterproliferation : Die Bedeutung einer Raketenabwehr für Europa, Institut für Strategische Analysen e.V., Report Verlag, Frankfurt a.M./Bonn, 1994.

Smith M., Tetraitis B. and Zanders J. P.: Fighting proliferation – European perspectives Institut for Security Studies EU, Paris, December 2003

Leitenberg, M.: Biological Weapons Arms Control, Center for International and Security Studies, University of Maryland, 1996.

Finken U.: Die Proliferation von Massenvernichtungswaffen am Beispiel Irak und Iran, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn / Philosophische Fakultät, Bonn 2003.

Karp, A.: Ballistic Missile Proliferation: The Politics and Technics, OUP, Oxford, 1996

Cirincione, J., Wolfsthal, J.B., Rajkumar, M.: Deadly Arsenals: Tracking Weapons of Mass Destruction, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 2002.

Däniker, G.: Die "neue" Dimension des Terrorismus-Ein strategisches Problem, Erich Reiter, Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik, Hamburg/Berlin/Bonn, 1999.

Maerli, M.B. et.al.: Assessment of the threat from diverted radioactive material and „orphan sources“ – an international comparison. Proceedings, International Conference on Security of Nuclear Material and Sources, IAEA. Stockholm, May 2001.

Gurr, N. and Cole, B.: The New Face of Terrorism. Threats from Weapons of Mass Destruction, London, New York, 2000.

Hoffmann, B.: Terrorismus. Der unerklärte Krieg. Neue Gefahren politischer Gewalt, Frankfurt am Main, November 2001.

Chandler R.W., Backeschies J.R.: Nuclear and Radiological Weapons. The New Faces of War. Weapons

of Mass Destruction and the Revitalisation of America's Transoceanic Military Strategy, Mclean, Virginia, 1998.

Purver, R.: Chemical and Biological Terrorism: The threat according to the open literature. Unclassified Study, Canadian Security Intelligence Service, June 1995.

Fischer, D.A.V.: History of IAEA. The First Forty Years, IAEA, Vienna, 1997.

Zanders, Hart, Kuhlau: Chemical and biological developments and arms control, u SIPRI Yearbook 2002. Armaments, Disarmaments and International Security, Solna, 2002.

Pillar, P.R.: Terrorism and U.S. Foreign Policy, The Brookings Institution, Washington D.C., 2001.

OSTALI IZVORI

Izdanje UN-ovog tiska SG/SM/7977/GA/9920:

Research for a Secure Europe, Report of the Group of Personalities in the field of Security Research, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2004., p.9.

Strategija Europske sigurnosti, prezentacija Javiera Solane

Колдобский, А. : Ядерный терроризм: между физикой и политикой, Бюллетень по атомной энергии, 3/2002, стр. 17 – 21

Rühl, L.: Die strategische Lage zum Jahreswechsel, ÖVtgM, ÖMZ 1/200, Wien, Jänner/Februar 2000.,s.3-12

Dokument Bundesnachrichtendienst (BND): Proliferation der Massenverichtungsmitteln und Trägersysteme, Berlin Pullach, 2003.

Senate Committee on Governmental Affairs testimony of Director of Intelligence James Woolsey , hearing on "Proliferation Threats of the 1990s", 102d Cong., 2d sess., 24. February 1993

House, Departement of Defense Appropriations Act for FY 1993 (PL 102-396), 102d Cong., 1st sess., 1992, H:R:5504, sec.1607.

Bundesamt für Verfassungsschutzbehörden in Bund und Ländern: Proliferation-das geht uns an, Vereinigte Verlagsanstalten, Düsseldorf, 2001.

UN document S/C.3/32/Rev.1

United States General Accounting Office, Combating Terrorism: Threat and Risk Assessment Can Help Prioritize and Target Program Investments

National Security Threat List, Awareness of National Security Issues and Response (ANSIR) Program

Lauk, U.: Nuklearterrorismus, Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, Frauenfeld, Schweiz, 168. Jahrgang, Nr.9, September 2002

World Politics, Johns Hopkins University Press, Princeton, vol.30, January 1978, no.2

Chailot Paper No.58, Institute for Security Studies, Paris, March 2003.

Meyers, R.: Von der Globalisierung zur Fragmentierung? Skizzen zum Wandel des Sicherheitbegriffes und des Kriegsbildes in der Weltübergangsgesellschaft, in Kevenhörster, P. und Woyke

Zaitseva, L.J.: Nuclear Smuggling Trends: 1991-2002, Präsentation, Workshop International Terrorism, Krems, 12. srpnja 2002.

Arbeitspapier, Konrad – Adenauer – Stiftung e.V., Berlin, Januar 2004.

Definicije rizika i prijetnje preuzete iz Konceptijske studije Vojske Švicarske Konfederacije : Grundlagen der Militärstrategischen Doktrin, Schweizerische Armee XXI, Amtsintern, Juni 2000

Tuchman, J.: Redefining Security, Foreign Affairs, Vol.68, no.2, Spring 1989.

Chailot Paper 24, Institute for Security Studies of WEU, Paris, May 1996.

Krause J.: Die militärische und politische Nützlichkeit von Massenvernichtungswaffen, Christian-Albrechts-Universität, Institut für politischen Wissenschaft, Kiel, Seminar

Cameron, G.: WMD Terrorism in the United States: The Threat and Possible Countermeasures, The Nonproliferation Review, Spring 2000.

Chailot Paper no. 66, Institut for Security Studies EU, Paris, December 2003.

O'Brian, K. and Nusbaum, J.: Intelligence gathering on asymmetric threats- Part One, Jane's Intelligence Review

Dodd V., Wattand N., Taylor R.N.: 45-minute claim on Iraq was hearsay, Guardian, 16. August 2003.

Office of Technology Assessment: Proliferation of Weapons of Mass destruction .Assessing the Risks, OTA-ISC-559, US Government Printing Office, Washington D.C., August 1993.

Canadian Security Intelligence Service: Biological Weapons Proliferation

Bolton R. John, Under Secretary of State for Arms Control and International Security: Remarks to the Fifth Review Conference of the Biological Weapons Convention, United States Mission, Office of Public Affairs, Geneva, Switzerland, 19.November 2001.

Carnegie Endowment for International Peace, Carnegie Analysis : Chemical and Biological Weapons in the Middle East

Shoham, D.: Chemical and Biological Weapons in Egypt, Nonproliferation Review, spring-summer 1998.

US Arms Control and Disarmament Agency: Annual Report to Congress

US Department of Defence (DOD): Proliferation Threat and Response 2001

Robinson J.P. : Chemical Weapons Proliferation in the Middle East, in Karsh. E., Navias M. and Sabin P., eds, Non-Conventional Weapons Proliferation in the Middle East, Clarendon Press, Oxford, 1993.

US DOD, Proliferation Threat and Response 2002

CRS Report for Congress, Missile Survey: Ballistic and Cruise Missiles of Foreign Countries; Andrew Feickert Specialist in National Defense Foreign Affairs, Defense, and Trade Division , March 5, 2004.

Karp, A.: The New Politics of Missile Proliferation, Arms Control Today, vol.26., no. 8., October 1996.

Jane's Missiles and Rockets, August 2003.

Lata, V. i Klopov, A.: *Iran's Missile and Nuklear Challenge. A Conundrum for Russia*, PIR Report, PIR Centar, Moskva, 2003

Bermudez, J.: *Ballistic Development in Libya*, *Jane's Intelligence Review*, January 2003.

Foreign Missile Developments and the Ballistic Missile Threat Through 2015., National Intelligence Council, Washington D.C.

Lata i Klopov; *Statement of Robert Walpole, hearing on The CIA National Intelligence Estimate of Foreign Missile Developments and the Ballistic Missile Threat through 2015. before the Senate Subcommittee on International Security, Proliferation and Federal Services, 11. March 2002.*

Ministry of Defence : The Strategic Defence Review: A New Chapter. Supporting Information and Analysis. Presented to Parliament by Secretary of State Defence. By Command of Her Majesty. Cm 5566 Vol II., Crown Copyright, Norwich, July 2002.

Tucker, J.B. et. al.: *Preventing the Proliferation of Chemical and Biological Weapon Materials and Know-How*, *The Nonproliferation Review*, Spring 2000.

Parshall, G.W.: *Scientific and Technical Developments and the CWC*, in Tucker, J. (Ed.): *The Chemical Weapons Convention. Implementation Challenges and Solutions*, Monterey Institute of International Studies, April 2001.

Više u Zimmermann, D. : *The Transformation of Terrorism. The "New Terrorism", Impact Scalability and the Dynamic of Reciprocal Threat Perception*, Andreas Wenger, Forschungstelle für Sicherheitspolitik der ETH, Zürich, 2002.

Laquerer, W.: *The New Terrorism – Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford University Press/Phoenix Press, London, 2001.

Schätz, A.: *Der transnationale Terrorismus nach dem 11. September. Sicherheitspolitische und nachrichtendienstliche Konsequenzen*, ÖMZ 3/2002, Wien, Mai/Juni 2002.

Schnecker, U.: *Netzwerke des Terrors. Charakter und Strukturen des transnationalen Terrorismus*, SWP-Studie S 42, Berlin, Dezember 2002.

Münkler, H.: *Grammatik der Gewalt. Über den Strategiewandel des Terrorismus*, FAZ, Nr.240, 16. Oktober 2002.

NRDC Nuclear Notebook, Bulletin of the Atomic Scientists

A. H: *Terrorism, Asymmetric Warfare and Weapons of Mass Destruction. Defending the U.S. Homeland*, Center for Strategic and International Studies, Washington D.C., 2002

National Intelligence Council: Annual Report to Congress on the Safety and Security of Russian Nuclear Facilities and Military Forces, February 2002.

Croddy, E. et.al.: *Chemical and Biological Warfare. A Comprehensive Survey for the Concerned Citizen*, MIIS, New York, 2002.

Vidjeti Kominek, J. i Hughes R.: *Czechs dismiss biological terror links*, *Jane's Defence Weekly*, 3. October 2001.

Koch, A.: *Briefing: weapons Technology Transfers- A growing Threat?*, *Jane's Defence Weekly*, 22. December 1999.

Smithson, A. E.: *Toxic Archipelago: Preventing Proliferation from the Former Soviet Chemical and Biological Weapons Complexes*, Report No. 32, December 1999.

Purver, R.: *Chemical and Biological Terrorism: The Threat according to open literature*, *Unclassified Study*, Canadian Security Intelligence Service, Juni 1995.

Alibek, K.: *The Soviet Unions's Anti-Agricultural Biological Weapons*, *Annals of the New York Academy of Science* 894., 1999.

Report Ibrügger, L.: Technology and Terrorism a post-September 11 Assessment, NATO Parliamentary Assembly

Kamp, K.H.: *Nukleare proliferation. Neun Thesen zur Weiterverbreitung von Kernwaffen*, *Internationale Politik*, Jg.55

Müller, H.: *Neither Hype nor Complacency. WMD Proliferation after Cold War*, *The Nonproliferation Review*, Winter 1997.

Proliferation of Weapons of Mass Destruction: Assessing the Risks, OTA-ISC-559, August 1993.

Zapotoczky, K.: *Ganzheitliche Mehrenbetrachtung von Sicherheit*, ÖMZ, Bundesheer, Wien, Ausgabe 6, 2003

Thränkert, O.: *Das Ende der Chemiewaffen*, Die Welt, 23.04.2003.

Bailey, K.C.: *The Biological and Toxin Weapons Convention. Recapping Events in 2002.*

Ozga, D. A.: *The Reluctant Gaint of Arms Control*, Security Dialogue, Volume 34, No.1, March 2003.

CBW Conventions Bulletin: Preventing the hostile use of Biotechnology. The Way forward now, Issue No.57, September 2002

National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction, Washington D.C., December 2003.

Spratt, J.M. jr.: *Stopping a Dangerous Drift in U.S. Arms Control Policy*, Arms Control Today, Volume 33., No.3, April 2003

Riecke, H.: *Nictverbreitungspolitik: Im Aufwand oder in der Krise?*, Internationale Politik, Analyse, 59/2004

Parachini, J. : *Putting WMD Terrorism into Perspective*, The Washington Quarterly, Volume 26.

Zaštita od katastrofa – Plan pripravnosti za eventualne slučajeve. KOM (2001) 707, Bruxelles, 28. studenog 2001.

Mjere nakon terorističkih napada od 11. rujna i borba protiv terorizma. SN 4296/2/01 REV 2., Bruxelles, 19. listopada 2001.

COM (2002) 302 final : *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament : Civil Protection – Progress made in implementing the programme for preparedness for possible emergencies*, Bruxelles, 11. June 2002.

Basic Principles for an EU Strategy Against Proliferation of Weapons of Mass Destruction (Doc. 10352/03 PESC 315 CONOP 18 CODUN 13 COTER 24, Luxembourg, 16.06.2003.)

Action Plan for the Implementation of the Basic Principles for an EU Strategy Against the Proliferation of Weapons of Mass destruction (Doc.10352/03 PESC 316 CONOP 19 CODUN 14 COTER 25, Luxembourg, 16.06.2003.)

J. K. A.: *EU and US Strategic Concepts. Facing New International Realities*, International Spectacor, Journal of

the Istituto Affari Internazionali, Rome, Volume XXXIX, No.1, January-March 2004.

Proliferation Security Initiative: Statement of Interdiction Principles, White House Fact Sheet, Sept. 4, 2003

Müller, H.: Compliance Politics: A Critical Analysis of Multilateral Arms Control, Nonproliferation Review, vol.7, no.2, Summer 2000

Winer, J. M. and Roule, T.J.: Fighting Terrorist Finance, Survival, vol.44.,no.3, Autumn 2002

Lyall, S.: Britain to advise public on surviving gas warfare, International Herald Tribune, 16. November 2002.

Naumann, K.: NATO-Streitkräftestrukturen im Spiegel der sicherheitspolitischen Lage in Europa, Bundesheer, ÖMZ 1/200, Wien, September/Okttober 1998.

Hogendorn, E.J.: A Chemical Weapons Atlas, Bulletin of the Atomic Scientists, September/October 1997.

Howard, M.: What's in a Name, Foreign Affairs, vol. 81, no.1, 2002.

Schätz, A.: Der transnationale Terrorismus nach dem 11. September. Sicherheitspolitische und nachrichtendienstliche Konsequenzen, ÖMZ, Mai/Juni 2002.

INTERNETSKI IZVORI

<http://www.fbi.gov/ansir/ansir.htm>

http://www.fas.org/ssp/docs/kelly_testimony_030602.pdf

<http://www.cia.gov/cia/reports/index.html>

http://www.odci.gov/cia/public_affairs/speeches/archives/1999/lauder_speech_042999.htm

<http://www.state.gov/global/arms/reports/annual/comp98.html>

www.ceip.org/files/nonprolif/templates/article.asp?NewsID=2669

www.ceip.org

www.opcw.org

http://www.cia.gov/nic/pubs/other_products/Unclassifiedballisticmissile_final.htm

http://www.nti.org/e_research/el_nkorea_1.html

<http://www.thebulletin.org/issues/nukenotes/nukenote.html>

http://www.cia.gov/nic/other_products/icrussiansecurity.htm

www.iaea.org/worldatom/infcircs/inf209r1.html

<http://cns.miis.edu/pubs/week/30716.htm>

<http://disarmament.un.org/wmd/bwc/pdf/bw-ccnfv17.pdf>

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/12/WMDStrategy.pdf>

<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/12/WMDStrategy.pdf>

<http://www.state.gov/t/np/rls/fs/2374.htm>